

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK HAK VE SORUMLULUKLARINI
YENİDEN DÜŞÜNMEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FATMANUR KARABAY

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ADNAN ALTUN

BOLU, NİSAN - 2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

Fatmanur KARABAY tarafından hazırlanan “**DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK HAK VE SORUMLULUKLARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir. 26/04/2023

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Adnan ALTUN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Fahri KILIÇ
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Türkan ÇELİK
Kilis 7 Aralık Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 05/05/2023 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 5 olarak tespit edilmiştir.

FATMANUR KARABAY

ÖZET

**DİJİTAL ÇAĞDA ÇOCUK HAK VE SORUMLULUKLARINI YENİDEN
DÜŞÜNMEK
YÜKSEK LİSANS TEZİ
FATMANUR KARABAY
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. ADNAN ALTUN)
BOLU, NİSAN - 2023
XIII + 102**

Bu çalışmanın temel amacı dijitalleşme sürecinde çocukların çevrim içi ortamda karşılaştıkları fırsat ve risklere dayalı olarak dijital çocuk hak ve sorumluluklarına dair bir durum tespiti yapmaktır. Temel nitel araştırma desenine göre kurgulanan araştırmada veri elde etme tekniği olarak doküman incelemesine ve veri analizi tekniği olarak da içerik analizine başvurulmuştur. Veri kaynağı olarak Birleşmiş Milletlerin dijital ortamlardaki çocuk haklarına yönelik üye devletlerden, bölgesel kuruluşlardan, Birleşmiş Milletler Ajanslarından ve Çocuk Komisyon Üyelerinden, çocuk ve yetişkin gruplarından ve çeşitli paydaş kurum ve kuruluşlardan talep ettiği görüşlere cevap olarak 2019 ve 2020 yıllarında hazırlanmış olan 256 farklı rapor içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda dijital çağda çocuklara yönelik korumacı bir yaklaşımın benimsendiği, fakat katılımcı yaklaşıma da önem verildiği tespit edilmiştir. Dijital mecralarda çocuklara yönelik şiddet, güvenlik, cinsellik, ticaret, erişim, sağlık, ihlal, bağımlılık ve ayrımcılık odaklı risklerle birlikte; erişim, iletişim-etkileşim, üreten tüketici (girişimcilik), eğitim, keşif, sağlık ve eğlence odaklı fırsatlar görülmektedir. Engelli çocuklara yönelik fırsatlar da ortaya konulmuştur. Söz konusu fırsat ve riskler temelinde ilgili raporlar analiz edildiğinde, güvenlik, sağlık-esenlik, eğitim, gizlilik, erişim, deneyim-kullanım, ifade özgürlüğü, eşitlik, okuryazarlık, eğlence ve koruma başlıkları altında dijital çocuk hakları belirlenmiştir. Dijital çocuk sorumlulukları olarak saygı, koruma, empati, sosyalleşme, yasalar uyma, hoşgörü, güvenlik, kontrol ve sosyal ağların güvenli kullanımı gibi hususlar ortaya çıkarken çocuklara yönelik sorumluluklar da açığa çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda dijital ortamda çocuk hak ve sorumluluklarına dair bir çerçeve ortaya çıkmıştır. Bu yapının iki temel dayanağının bulunması gerektiği düşünülmektedir. Bunlardan biri çocuğun yüksek yararı ilkesinin öncelenmesiyle diğeri dijitalin dönüşen doğasına uygun dinamik bir yaklaşımın esas alınmasıdır.

ANAHTAR KELİMELEER: Dijital Çocuk Hakları, Dijitalleşme, Çocuk, Çocuk Hakları.

ABSTRACT

RETHINKING CHILDREN'S RIGHTS AND RESPONSIBILITIES IN THE DIGITAL AGE

MSC THESIS

FATMANUR KARABAY

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF TURKISH AND SOCIAL SCIENCES EDUCATION

DEPARTMENT OF SOCIAL STUDIES EDUCATION

(SUPERVISOR: PROF. DR. ADNAN ALTUN)

BOLU, APRIL 2023

XIII + 102

The main purpose of this study is to make a due diligence on the rights and responsibilities of digital children based on the opportunities and risks that children face in the online environment of the digitalization process. In the research, which was designed according to the basic qualitative research design, document analysis was used as a data acquisition technique and content analysis was used as a data analysis technique. As a data source, 256 different reports prepared in 2019 and 2020 in response to the views requested by the United Nations on children's rights in the digital environment from member states, regional organizations, United Nations Agencies and Children's Commissioners, child and adult groups, and various countries, are stakeholder institutions and organizations analyzed by content analysis. As a result of the analysis, it has been determined that a protective approach is mainly adopted for children in the digital age, but a participatory approach is also given importance. For children in digital environments; with risks focused on violence, security, sexuality, trade, access, health, violation, addiction and discrimination; access, communication-interaction, productive consumer (entrepreneurship), education, discovery, health and entertainment-oriented opportunities are seen. Opportunities for children with disabilities were also presented. When the relevant reports are analyzed on the basis of these opportunities and risks, digital children's rights; security, health and well-being, education, privacy, access, experience-use, freedom of expression, equality, literacy, entertainment and protection. As digital child responsibilities, issues such as respect, protection, empathy, socialization, obeying the law, tolerance, security, control and safe use of social networks have emerged, while responsibilities for children have also been revealed. As a result of the study, a framework has emerged regarding children's rights and responsibilities in the digital environment. It is thought that this structure should have two basic pillars. One of them is to prioritize the principle of the best interests of the child and the other is to take a dynamic approach in line with the transforming nature of digital.

KEYWORDS: Digital Children's Rights, Digitalization, Child, Children's Rights.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Durumu	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	3
1.3 Problem Cümlesi	3
1.3.1 Alt Problemler	4
1.4 Araştırmanın Önemi	4
1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.6 Tanımlar.....	5
2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ	
ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1 Çocuk.....	6
2.2 Çocuk Hakları.....	7
2.3 Dijital Çağda Çocuk	10
2.3.1 Dijitalleşme.....	13
2.3.2 Dijital Çağ	16
2.3.3 Dijital Yerliler	18
2.3.4 Çocuklara Dair Dijital Çağın Riskleri	19
2.3.5 Çocuklara Dair Dijital Çağın Fırsatları	22
2.4 Dijital Çocuk Hak ve Sorumlulukları	24
3. YÖNTEM.....	27
3.1 Araştırmanın Modeli.....	27
3.2 Verilerin Elde Edilmesi ve Veri Kaynakları.....	28
3.3 Veri Analizi	29
3.4 Geçerlik ve Güvenirlik	30
4. BULGULAR	31
4.1 Temel Yaklaşımlar.....	31
4.1.1 Korumacı Yaklaşım.....	31
4.1.2 Katılımcı Yaklaşım.....	33
4.2 Çocuklar İçin Çevrim İçi Riskler.....	34
4.3 Çocuklar İçin Çevrim İçi Fırsatlar	52

4.4 Çocukların Çevrim İçi Hakları	56
4.5 Çevrim İçi Sorumluluklar	73
4.5.1 Çocukların Çevrim İçi Sorumlulukları	74
4.5.2 Çocuklara Karşı Çevrim İçi Sorumluluklar	75
5. TARTIŞMA	84
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	88
7. KAYNAKLAR.....	92
8. EKLER.....	96

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1. Araştırma Basamakları	28
--	----

TABLO LİSTESİ

Sayfa

Tablo 3.1. Birleşmiş Milletlerin talebi ile paydaşlar tarafından hazırlanan raporların yıllara ve paydaşlara göre sayıları	29
Tablo 4.1. Paydaşların temel dijital çocuk hakları yaklaşımları (korumacı yaklaşım)	31
Tablo 4.2. Paydaşların temel dijital çocuk hakları yaklaşımları (katılımcı yaklaşım)	33
Tablo 4.3. Çocuklar için çevrim içi riskler (siber şiddet).....	34
Tablo 4.4. Çocuklar için çevrim içi riskler (siber güvenlik odaklı riskler)	35
Tablo 4.5. Çocuklar için çevrim içi riskler (cinsellik odaklı riskler)	40
Tablo 4.6. Çocuklar için çevrim içi riskler (ticaret odaklı riskler).....	42
Tablo 4.7. Çocuklar için çevrim içi riskler (erişim odaklı riskler).....	43
Tablo 4.8. Çocuklar için çevrim içi riskler (sağlık ve esenlik odaklı riskler) ..	46
Tablo 4.9. Çocuklar için çevrim içi riskler (dijital ihlaller)	47
Tablo 4.10. Çocuklar için çevrim içi riskler (dijital bağımlılık)	49
Tablo 4.11. Çocuklar için çevrim içi riskler (çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik) ..	50
Tablo 4.12. Çocuklar için çevrim içi fırsatlar	52
Tablo 4.13. Çocuklar için çevrim içi fırsatlar (gelişen teknoloji)	55
Tablo 4.14. Çocukların çevrim içi hakları (dijital güvenlik).....	57
Tablo 4.15. Çocukların çevrim içi hakları (dijital sağlık ve esenlik)	59
Tablo 4.16. Çocukların çevrim içi hakları (dijital eğitim).....	59
Tablo 4.17. Çocukların çevrim içi hakları (dijital gizlilik)	61
Tablo 4.18. Çocukların çevrim içi hakları (dijital erişim).....	62
Tablo 4.19. Çocukların çevrim içi hakları (dijital deneyim/kullanım).....	63
Tablo 4.20. Çocukların çevrim içi hakları (ifade ve düşünce özgürlüğü)	65
Tablo 4.21. Çocukların çevrim içi hakları (dijital ortamda eşit muamele)	66
Tablo 4.22. Çocukların çevrim içi hakları (dijital katılım)	67
Tablo 4.23. Çocukların çevrim içi hakları (dijital okuryazarlık)	68
Tablo 4.24. Çocukların çevrim içi hakları (dijital ortamda kültür, eğlence ve oyun).....	69
Tablo 4.25. Çocukların çevrim içi hakları (kimlik ve kişisel verilerin korunması).....	70
Tablo 4.26. Çocukların çevrim içi hakları (çevrim içi zararlardan korunma) ..	71
Tablo 4.27. Çocukların çevrim içi hakları	72
Tablo 4.28. Çocukların çevrim içi sorumlulukları	74
Tablo 4.29. Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklar	76

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

AHISA	: The Association of Heads of Independent Schools of Australia- Avustralya Bağımsız Okullar Başkanları Derneği
Akt	: Aktaran
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ECPAT	: End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes- Çocuk Fuhuşu, Çocuk Kaçakçılığı, Çocuk Pornografisinin Çocuk Yönünden ve Çocuk ile Alakalı Yasal Olmayan Her Yönden Çocuk İstismarına Karşı Kurulan ve Kâr Amacı Gütmeyen Çocuk Hakları Savunucusu Örgüt
HIV	: Human Immunodeficiency Virus- İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
IRIC	: Submitted by Islamic Research and Information Artistic & Cultural Institute- İslami Araştırma ve Bilgi Sanat ve Kültür Enstitüsü
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
LEGO G.	: Oyuncak Üretim Şirketler Topluluğu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SIENNA	: Stakeholder Informed Ethics for New technologies with high socio- economic and human rights impact- Sosyo-ekonomik ve insan hakları etkisi yüksek yeni teknolojiler için Paydaş Bilgilendirilmiş Etik
TDK	: Türk Dil Kurumu
UK	: Birleşik Krallık
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: United Nations Children's Fund- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TEŞEKKÜR

Söylediği her sözcük, kurduğu her cümle ile akademik olarak yolumu aydınlatan, ufkumu genişleten ve lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Adnan ALTUN'a,

Lisans ve yüksek lisans eğitimimde desteğini her zaman yanımda hissettiğim, fikirlerini ve düşüncelerini daima çok kıymetli gördüğüm ve öğrencisi olmaktan onur duyduğum Doç. Dr. Fahri KILIÇ'a,

Yüksek lisans tez savunma jürimde yer alan ve düşünceleri ile katkı sağlayan Doç. Dr. Türkan ÇELİK'e,

Eğitim hayatım boyunca beni destekleyen, bilgi birikimim için katkıda bulunan ve kalbime dokunan tüm öğretmenlerime,

Daima yanımda oldukları ve elimi asla bırakmadıkları için, gül güzeli annem Gül KARABAY ve bir tanecik babam Ramazan KARABAY başta olmak üzere, canım abim Volkan KARABAY'a, canım amcam Burhan KARABAY'a ve geri kalan tüm KARABAY ailesine,

Henüz bir buçuk yıldır hayatımızda olan ve bu bir buçuk yılda hayatımın merkezine yerleşen yeğenim, bilgoşum Bilgehan KARABAY'a,

Çalışma arkadaşı kavramının kıymetini anlamamı sağlayan, dijital çalışma arkadaşım, hocam Dr. Ebru ESKİCİ'ye ve varlıklarını daima yanımda hissettiğim arkadaşlarım Buse SUNAL ve Kader KOÇ'a,

Son olarak Mustafa Kemal ATATÜRK'e

Sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım...

Fatmanur KARABAY

**Hayatlarımızın nahif kelebeklerine,
Çocuklara...**

1. GİRİŞ

Tezin bu bölümünde araştırmaya ait; problem durumu, araştırmanın amacı, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları ve tanımlara yer verilmiştir.

1.1 Problem Durumu

Neden kaç yaşında olursak olalım yerde çizilmiş bir seksek gördüğümüzde normal bir şekilde yürümeye devam edemeyiz? Asık suratlarımızla, kendimizden emin adımlarımızla yürürken gördüğümüz, yerde çizilmiş birkaç şekil bizi olduğumuz yere sabitler. Kimimizin yüzünde tebessüm oluşturur, kimimiz hareketlerine engel olamaz ve oynamaya başlar. Çünkü insan kaç yaşında olursa olsun hep biraz çocuktur. Her insanın geçip geldiği yerdir çocukluk. Bu yüzden “çocuk” kavramı duyulduğunda insanların daha hassas düşünmeyi başlaması. Çünkü çocukların savunmasız olduklarını ve yetişkinlere göre daha çok özene ihtiyaçlarının olduğunu kendi çocukluklarımızdan biliriz. Bu yüzden çocukların özgürce yaşamalarına izin verilmesi gerekirken aynı zamanda da onları koruma sorumluluklarının yerine getirilmesi gerekir. Tam olarak burada da çocukların hakları, çocukların sorumlulukları ve çocuğa karşı sorumluluklar başlar.

Çocuklar var olduğu sürece şüphesiz onların hakları, sorumlulukları ve onlara karşı uygulanması gereken sorumluluklar var olmaya devam edecektir. Var olmanın yanında getirdiği olumlu ve olumsuz olaylar daima olacaktır. Çocukluk süreci içerisinde yaşanabilecek bu olumlu ve olumsuz olaylar çocuklar için riskleri ve fırsatları beraberinde getirecektir. Riskler ve fırsatlar konusunda yetişkinlere göre daha bilinçsiz ve savunmasız olan çocuğun risklere karşı korunması ve aynı zamanda da karşılaşılabileceği riskler ve fırsatlar için bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çocuk hak ve sorumlulukları da bu noktada devreye girer. Çocuklar, sahip oldukları haklara hakim olmalı aynı zamanda da kendilerine düşen sorumlulukları bilmeli ve bu sorumlulukları yerine getirmelidir. Fakat yine de çocuğun sorumluluklarını bilip yerine getirmesi çocukların yüksek yararı ve korunması için yeterli değildir. Çocuğun yüksek yararına ve korunmasına karşı

ailelerin, öğretmenlerin, okulların, devletlerin de sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar herkes tarafından dikkate alınmalıdır.

Kısaca çocuk hak ve sorumluluk kavramları bizler için yeni birer kavram değiller. Fakat bizler için güncel olan konu ‘‘dijitalleşme’’ kavramı. Güncel fakat çok da yeni olarak kabul edemeyeceğimiz bir alan dijital dünya. Yeni olarak kabul etmememiz artık tamamen hayatımızın bir parçası haline gelmesinden kaynaklanıyor. Başımızı kaldırıp etrafımıza baktığımızda gördüğümüz çoğu şeyin yolu dijitallikten ve teknolojiden geçiyor. Dijital bir çağın içerisindeyiz. Bilgisayarlar, telefonlar, mutfak eşyaları, ev araç gereçleri, arabalar... Her şey daha teknolojik ve daha dijital hale gelmiş durumda.

Şu an hayatımızın her alanına yayılmış durumda olan dijitalleşme bizler için artık olmazsa olmaz bir konumda. Dijitalleşmenin hayatımızda olmadığı bir gelecek düşünmüyoruz. Gelecek hakkındaki tüm düşünceler hatta çalışmalar dijitalleşmenin yolundan geçiyor. Hayatlarımıza bu kadar dahil olmuş bir konu için kullanılmalı mı kullanılmamalı mı tartışmaları için geç kalınmış ve bu tartışmalar zaman aşımına uğramıştır. Ancak bir yerde güncel bir konu ya da yeni keşfedilmiş bir alan varsa orada daima artılar ve eksiler yani fırsatlar ve riskler de vardır. Dijitalleşme kullanılmalı ya da kullanılmamalı tartışmaları için her ne kadar geç kalınmış olsa da dijitalleşmenin getirdiği riskler ve fırsatlar nelerdir sorusu için geç kalınmış diyemeyiz. Dijital çağın yanında getirdiği riskler ve fırsatlar görülmeli ve fark edilmelidir. Böylelikle risklere karşı önlemler alınmalı, fırsatlar da değerlendirilmelidir.

Günümüz çocuklarının dijitalliğin içinde doğdukları düşünülürse, dijital çağın getirdiği fırsat ve risklerle en çok karşılaşan kişilerin çocuklar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dijital çağda dünyaya gelen çocuklar, çağın doğal getirisi olan teknolojiye ve teknolojik cihazlara yetişkinlerden daha hakimler. Sosyal ortamlardan daha çok dijital ortamda vakit geçiriyorlar. Bir bilgiye ulaşmaları gerektiğinde bunu dijital ortam aracılığıyla yapıyorlar. Sosyal medya hesaplarından ya da çevrim içi oyunlardan arkadaş ediniyorlar. Duygularını, düşüncelerini sosyal medya hesaplarından paylaşıyorlar. Özetle günümüz çocukları dijital ortamda yaşıyorlar. Yaşadıkları bu dijital ortam da normal yaşantımızda olabileceği gibi onlara riskler ve fırsatlar sunuyor. Çocuklar, hakimiyetlerinin çok yüksek olduğu bu dijital ortamın risklerine ve fırsatlarına karşı da bilgili ve bilinçli olmalılar. Dijital haklarını ve sorumluluklarını bilmeli yerine getirmeliler. Tabii

bizlerin de dijital çağın risklerine karşı çocukları korumamız ve daima çocukların yüksek yararını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.

Bu çalışmada dijital çağın getirdiği riskler ve fırsatlar temelinde dijital hak ve sorumluluklar incelenmiştir.

1.2 Araştırmanın Amacı

Dijitalleşme günümüz dünyasında bir devrim niteliği taşıyor. Bu kadar hızlı bir şekilde hayatımızdaki her şeye nüfuz eden bu devrim, ona karşı savaşılmayacak kadar güçlü. Dijital çağa uyum sağlamak ve geleceğin hatta neredeyse artık günümüzün dijitalleşmeye ait olduğu gerçeğini kabul etmek gerekiyor.

Hızla gelişen dijitalleşme ile çevrim içi risklere her geçen gün bir yenisi ekleniyor. Hayatta her zaman riskler de olacaktır. Yapılması gereken riskleri yakından takip ederek, bu risklere karşı önlemler almak ve çocukların dijital dünyasındaki haklarını oluşturmak ve güçlendirmektir.

Dijital çağın doğal getirileri olan riskler ve fırsatlar kaynak tutularak hak ve sorumlulukların gelişimi durmadan devam etmelidir.

Bu çalışmanın temel amacı, dijitalleşme sürecinde çocukların çevrim içi ortamda karşılaştıkları fırsat ve risklere dayalı olarak dijital çocuk hak ve sorumluluklarına dair bir durum tespiti yapmaktır. Bu amaca, BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan, çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik talep ettiği raporlar incelenerek ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelenmesi sonucunda ortaya çıkan, çocuklar için çevrimiçi risk, fırsat, hak, çocuk sorumlulukları ve çocuğa karşı olan sorumluluklar temaları ve alt temaları ile literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.3 Problem Cümlesi

Çocukların dijitalleşme sürecinde çevrim içi ortamda karşılaştıkları fırsat ve risklere dayalı olarak dijital çocuk hak ve sorumlulukları nelerdir?

1.3.1 Alt Problemler

1. Çocukların çevrim içi ortamda karşılaştığı riskler nelerdir?
2. Çocukların çevrim içi ortamda karşılaştığı fırsatlar nelerdir?
3. Çevrim içi risk ve fırsatların çocuk hak ve sorumluluklarıyla nasıl bir ilgisi vardır?
4. Dijital çocuk hak ve sorumlulukları nelerdir?

1.4 Araştırmanın Önemi

Dijitalleşmeyi daha hızlı bir şekilde kabul edip, ona sıkıca sarılanlar hiç şüphesiz ki çocuklardır. Çünkü onlar, dünyaya bu dijitalliğe sahip olarak geliyorlar. Çocuklar için doğal olan, normal olan içinde bulunduğumuz dijital çağ. Günümüzün nesli, dijitalleşme ile her şeye kolayca erişebildikleri için çok daha sabırsız bir nesil olarak görülüyor. Çok daha girişken, özgür ve yaratıcılar. Dijital çağın fırsatlarının farkındalar ve bunları kullanmayı seviyorlar. Fakat nasıl normal hayatlarında karşılaşılabilecekleri riskler varsa çevrim içi hayatlarında da karşılaşılabilecekleri riskler var. Çocukların, dijital çağın fırsatlarına hakim olmalarında bir sorun yok. Ancak çocuklar dijital çağın fırsatları kadar risklerine de hakim olmalıdır. Çocuklar, dijital ortamda yaşayabilecekleri risklere ve fırsatlara karşı kendilerine düşen hak ve sorumluluklar konusunda yeterli bilince sahip olmalıdır. Bu çalışma çocukların dijital ortamda karşılaşılabilecekleri risklere ve fırsatlara, aynı zamanda da bu risk ve fırsatların ortaya çıkardığı hak ve sorumluluklar konusunda fikir vermesi beklenmektedir.

1.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma BM'nin dijital çocuk haklarına yönelik, ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği 256 raporlarla sınırlıdır.

Raporların birçoğunun yazım dili İngilizcedir. Fakat bazı paydaşlar raporlarını İspanyolca ve Fransızca olarak yayınlamıştır. Bu çeviriler için google translate kullanılmıştır.

1.6 Tanımlar

Çocuk: On sekiz yaşından küçük her birey çocuk olarak kabul edilir (Çocuk Hakları Sözleşmesi [ÇHS], 1989).

Risk: Risk kelimesi, Fransızca kökenli olup, kelimenin aslı “riziko” dur. Riziko kelimesinin sözlük anlamı ise zarara uğrama tehlikesidir (Özbilgin, 2012).

Fırsat: Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, okazyon (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

Hak: TDK’ye (2022) göre hak; 1. Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç. 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk. 4. Verilmiş emekten doğan manevi yetki. 5. Pay. 6. Emek karşılığı ücret. 7. Doğru, gerçek olarak tanımlanmaktadır.

Sorumluluk: Bireyin kendi sınırları kapsamında yaşadığı, şahit olduğu olaylardan ve şeylerden hesap verebilmesi durumudur (Cüceloğlu, 2004).

Dijital: Fransızca ve İngilizce *digital* sözcüğünden alıntıdır. Latince *digitus* anlamındadır ve ‘işaret parmağı’ anlamına gelmektedir. Hintavrupa Anadilinde ise yazılı örneği bulunmayan *deik- ‘işaret etmek, belirtmek, göstermek’ anlamlarına gelmektedir (Etimoloji, 2023).

Dijitalleşme: Herhangi bir şeyi dijital duruma getirmek, dijital ortamda sunmak ya da dijital olanaklardan faydalanarak bir eylem oluşturmak (Aksu, 2018).

Dijital Çağ: Sahip olunan klasik bilgilerin, düşüncelerin ve metotların gelişen teknoloji sayesinde dönüşmesi ile ortaya çıkan çağ olarak kabul edilebilir (Özcan, 2022).

2. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL TEMELİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde çocuk, çocuk hakları, dijitalleşme, dijital çağın riskleri ve fırsatları ile ilgili kuramsal temellere yer verilmiştir.

2.1 Çocuk

Türk Dil Kurumuna (2022) göre çocuk; 1.Küçük yaştaki erkek veya kız. 2.Soy bakımından oğul veya kız, evlat. 3.Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak. 4.Genç erkek. 5.Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi. 6.Büyüklerle yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse. 7.Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse olarak belirtilmektedir. Yaş sınırları ülkelerin ekonomik özelliklerine, sosyal çevreye, kültürel özelliklere, siyasi ve hukuksal sistemlerine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Durmaksızın kendini geliştiren, yeniliklere açık ve kendini bütün özellikleriyle olduğu gibi ortaya koyan kişidir çocuk. Çocuk hayalleri ile yaşayan, hayallerine tutunan ve hayalleriyle geleceğe yön verendir. Özgürce yaşamalıdır. Ancak özgürlüğünün yanında korunması da gereken özel bakım isteyen bir bireydir (Hançer, 2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ise "on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır" ifadesi yer almaktadır (ÇHS, 1989).

'Çocuk' denildiğinde herkesin zihninde farklı farklı anlamlar belirebilir. Bu farklılıkların temelleri birçok etkene bağlı olabilir. Yaşadığımız zamana, coğrafyaya, çevremize, kültürlerimize, yaşantılarımıza hatta inançlarımıza göre bile bir kavramı tanımlamalarımız değişebilir. Çocukluk, hayatımızın tabii ve mutlak halkalarından biridir ve sosyo-kültürel bir kavramdır. Bundan dolayı diğer toplumsal kavramlar gibi normlar ve değerlere göre şekillenir. Çocukluk yaşantısı da çocukluk kavramı da zaman içerisinde devamlı farklılıklara uğramıştır. Çocuk sadece biyolojik bir kavram ya da olgu değil aynı zamanda psikolojik, sosyolojik ve tarihsel de bir kavramdır (Güçlü, 2016).

Bu yüzden ki çocuk kavramı birçok alan tarafından araştırmaya ve incelenmeye değer görülmüş ve önemsenmiştir. Toplumsal hayatın etkin ögesi olan çocuk ve çocukluk kavramı toplumsal ve beşerî bilimlerin ilgisini çekmiştir. Haliyle tüm bilim dallarının çocuk ve çocukluk kavramı ile bağlantılı olduğunu ve yaşanan

gelişmelerinin tamamının doğrudan veya dolaylı yoldan çocukları etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çağdaşlaşan dünya ile aile kavramının önem kazanması çocuk kavramını da oldukça önemli hale getirmiştir. Toplum tarafından çocuğun gelişimi değerli ve hassas bir süreç olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Çocuğun yüksek yararının gözetildiği ve korunmasının önem taşıdığı görülmeye başlanmıştır (Şahin, 2020).

Çocukluk, Antik Çağdan itibaren günümüzde de geçerli olmak üzere, bireylerin ve toplumların o an içinde oldukları zamana dair nitelikleri gösterebilmektedir. Çocukluk kavramı, diğer tüm konularda olduğu gibi, yüzyıllar arasındaki geçişlerde sosyal ve kültürel olarak değişimlere uğramıştır (Karakuş-Öztürk, 2017).

Çocukluğun tarihini bilmek, çocukların daha iyi anlaşılması ve yapılan yanlış uygulamaların telafisi için kıymetlidir. Tarih boyunca “çocuk” kavramı için farklı düşüncelerin olduğu ve çocuğa verilen önemin yaşanan dönemlere göre farklılık gösterdiği bilinmektedir. Günümüzde çocuk için, sosyolojik, psikolojik, fizyolojik, biyolojik açıdan yapılan tanımlar, çocuğun bireysel özelliklerini ele alan, çocukları içinde bulundukları çevre ile açıklayan, çocuğun gelişimini ve haklarını dikkate alan tanımlar ile açıklanır. Çocuk, topluma dâhil kabul edilir, çocuğun ruhsal durumları ve sağlığı önemsenir, fizyolojisi ve biyolojisi dikkate alınır (Sağlam ve Aral, 2016). Çünkü çocukların sağlıklı bir gelişim gösterebilmeleri için ruhsal ve fiziksel açıdan gerekli koşullara ve ortamlara ihtiyaçları vardır (Bak, 2017).

2.2 Çocuk Hakları

Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi’ne (İHEB, 1948) göre tüm insanlar hakları bakımından eşit doğar. Herkes, kökeni, rengi, dini, dili ve görüşleri fark etmeksizin ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin eşittir. Herkes, yaşama ve kişi güvenli hakkına sahiptir ve özgürdür. Hiçbir insan köle değildir, işkenceye veya aşağılayıcı davranışlara tabii tutulamaz. Yasama önünde herkes, kişi olarak kabul edilir ve eşitlerdir. Keyfi olarak hiç kimse yargılamaz ve tutuklanamaz. İnsanların özel hayatlarına ve mülklerine keyfi sebeplerle karışılmaz. Herkesin vatandaşlık hakkı vardır ve keyfi olarak vatandaşlıktan çıkarılamaz. İnsanlar, evlilik hakkına sahiplerdir ve evliliklerde eşit haklar söz konusudur. Aile toplumların

temelidir ve devlet tarafından korunmalıdır. Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakları çerçevesinde insanların inançlarını değiştirme ve ibadet etme hakları vardır. İnsanlar düşünce ve ifade özgürlüğü hakları bağlamında bilgi ve fikir arama ve yayma haklarına sahiptirler. Barışçıl toplanma ve dernek kurma özgürlüğü vardır ve hiç kimse bir derneğe üye olmak konusunda zorlanamaz. Kamu hizmetlerinden yararlanma konusunda her birey eşittir. Doğrudan veya temsilciler aracılığı ile yönetim konusunda her bireyin söz hakkı vardır. Toplumun her bir üyesi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar konusunda eşit haklara sahiptir. İnsanların her birinin işini özgürce seçme ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır. Herkesin çıkarları için sendika kurma veya sendikalara üye olma hakları vardır. Çalışma saatleri makul ölçüde sınırlı kalmalıdır. Herkesin, dinlenme ve eğlenme hakkı vardır. Herkes, sağlıkları açısından güvenlik hakkına sahiptir. Evlilik içi ya da evlilik dışı fark etmeksizin tüm çocuklar sosyal koruma hakkına sahiptir. Eğitim hakkı, herkes için geçerlidir. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmekte öncelikli hakka ebeveynler sahiptir. İnsanların, bilim, edebiyat ve sanattan yararlanma hakları vardır. Herkes, tüm bu hak ve özgürlüklere saygı göstermelidir. Bahsedilen hak ve özgürlüklerden herhangi biri yok edilemez. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde söz edilen tüm haklar, toplumun en küçük bireyi olan çocuklar içinde geçerlidir.

Çocuklar, insan haklarının tamamına sahip olsalar da onların, yetişkinlerden daha fazla korunmaya ihtiyaçları olduğu göz ardı edilemez. Aynı şekilde çocukların, yetişkinlerden daha farklı ihtiyaçları da söz konusu olabilir. Dolayısıyla insan haklarının yanında, daha çok çocukların ihtiyaçlarını dikkate alan ve onların korunmalarına yönelik olan çocuk haklarından söz etmek daha doğru olacaktır.

Çocuk hakları kavramı evrenseldir. Çocukların sahip olduğu hakları tanımlamak için kullanılır. Fiziksel, psikolojik, sağlık, barınma, cinsel sömürüye karşı korunma ve eğitim gibi hakları içerir (Güçlü, 2016).

Çocukluğun tarihi ve içinde bulunan çağın toplumlar tarafından nasıl algılandığı ile çocuk hakları kavramının doğru orantılı ilerlediği görülmektedir. Tarihi süreçler içerisinde çocuğa gösterilen önem ne kadar fazlaysa çocukların haklarına dair verilen önem de aynı oranda artmaktadır. İçinde bulunulan çağa ve toplumlara göre farklı anlamlar yüklenen çocukluk kavramı, çocuğun sahip olduğu ya da olmadığı hakları, çocukların sorumluluklarını, alacağı eğitimleri, toplumun ondan ne istediğini yani kısaca o an için ait olunan toplumun nasıl bir birey

yetiştirmek istediğini içinde barındırmaktadır. Bir toplumun çocuğa gösterdiği değer, çocuğa verilecek eğitim ve çocuk haklarına gösterilen ilgi, o toplumun refah seviyesi ile paraleldir. Çocuk haklarını önemsemeyen, çocuklarını korumayan bir toplumun kültürel olarak geri kalan bir toplum olduğu görölmektedir. İnsan haklarının içinde bulunan “çocuk hakları” kavramı, çocukların özel ihtiyaçlarından ve çocukların bakım ve korunma gereksinimlerinden dolayı ayrı bir hak olarak verilmektedir (Dirican, 2018).

Çocuk hakları felsefesi, çocukluğun yaşandığı dünyayı anlamının yanında, onlar için nasıl bir dünyanın olması gerektiğiyle ilgilidir. Herkes tarafından, her şeyin en iyisinin çocuklar için olması gerektiği amaçlanırsa, çocukların problemleri çözülr ve güzel bir dünyada yaşama şansları gerçekteşir. Çocuk haklarının amacı, çocuğun gönlünce yaşaması için onun gelişmesini ve refahını sağlamak üzerinedir. Öncelikli olarak daima çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurulmaktadır. Çocuğun yararı diğer tüm yararlardan üstün kabul edilmektedir (Üçüncü Millî Kültür şûrası Çocuk ve Kültür Komisyonu Raporu, 2017).

Modern anlamıyla çocukların korunmaları gerektiği düşüncesi sanayi devrimine dayanmaktadır. Çocukların çalıştırılmaları ve bunların ağır çalışma ortamlarında olması çocukların korunması fikrini ortaya çıkarmıştır. Böyle çocukların korunması için ilk politikalar oluşmaya başlamıştır. Zaman içerisinde çocukların da temel insan haklarına sahip olmasının gerekliliği vurgulanmış ve Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Devletler bu bildirge ışığında politikalar yapmaya başlamıştır. Tüm çocukların evrensel olarak haklarının olması gerektiği düşüncesi ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulu liderliğinde, 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 1994 yılında kabul etmiştir (Karakaş ve Çevik, 2016).

Çocuk Hakları Sözleşmesinde çocukların korunmaya ve özene ihtiyaç duymalarının sebebinin savunmasızlıkları sebebiyle olduğu belirtilmiştir. Ailenin, koruma ve özen sorumluluğun ilk öncülü olduğunu, devletin görevinin ise aileyi desteklemek olduğu ifade edilmiştir. Sözleşme böylelikle ailenin, çocuğun yaşamındaki yerini önemini göstermektedir. Çocuk haklarının temeli, çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmadır. Yani çocuğun yüksek yararının geriye kalan tüm yararlardan üstün tutulması gerekmektedir. Çocuk hakları kültürüne göre çocuk daima etkilenendir. Yetişkinler ise çocukları etkileyenler olarak kabul edilir. Çocuk Hakları Sözleşmesine göre çocuklar savunmasız oldukları için korunmaya

ihtiyaçları vardır. Yine sözleşmeye göre çocukların, özel gereksinimlerinin giderilmesi gerekmektedir. Sözleşme ocukların korunması ve ihtiyaçlarının giderilmesi için öncelikli olarak aileyi sorumlu tutar. Devlet ise bu konu için aileye destek olmalıdır. Ancak bununla beraber aile ve devlet kadar okulların, çocukların hizmet aldığı tüm kurumların hatta medyanın bile çocukların hakları için sorumlulukları vardır. ocuk Hakları Sözleşmesinin temel ilkeleri; ayrımcılık yasağı, çocuğun yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun yüksek yararına öncelik tanınması, çocuğun görüşlerinin dikkate alınması ve katılım hakkı olarak kabul edilmektedir (Akyüz, 2018).

2.3 Dijital Çağda ocuk

Günümüz dünyasında ocuk, itaatkâr olmaktan çok, belirli bir toplumsal varlığı ve gerçekliği olan birey haline gelmiştir. Çocuklar, toplumun yeniliğe en açık özneleridir. Teknoloji ve medyanın gelişmesi ile de ocuk ve geleneksel ocuk kültürü arasında ilişki zayıflamaya başlamıştır. Yeni bir çocukluk kültürü oluşmuştur ve geleneksel çocukluk kültüründeki çatlamalar bu yeni çocukluk kültürünü de dış etkilere açık hale getirmiştir. Bu yüzden ki ocuk kültürü her beş yılda bir değişen bir ocuk kültürü haline gelmiştir (Üüncü Millî Kültür Şûrası ocuk ve Kültür Komisyonu Raporu, 2017).

Yaşamımıza hızlı bir şekilde giren ve yayılan internet, hayatlarımızdaki tüm konuları etkileyerek hızlı ve büyük bir değişime alan sağladı. İnsanlar için daima önemli olan kitle iletişim araçlarının internet ile buluşması, iletişimi hem hızlandırdı hem kolaylaştırdı. Dijitalleşen dünya ile teknoloji bireysel olarak daha fazla kullanılmaya başladı. Bireyler, teknolojiyi hem üreten hem de aktif olarak kullanan tarafa geçtiler. Bununla beraber insanlar için teknoloji, onların yaşamlarına devam etmeleri için ihtiyaçları olan oksijen konumuna geldi. Özellikle de günümüzde dünyaya gelen çocuklar için teknoloji vazgeçilmez bir konumda. Dijitalleşmenin etkili olduğu ve dönüştürdüğü en önemli unsurlarından biri çocuktur. Çocukluk yıllardır kabul gördüğü gelenekselleşen yapısından uzaklaşarak dijital çocukluk olmuştur. Teknolojinin içine doğan çocuklar yani dijital yerliler, dijitalleşmeyi hızlı bir şekilde benimsemiş, teknolojinin dilini kendi dilleri gibi kullanır duruma gelmiştir. Dijital yerliler, internette gezmeyi, dijital ortamda oyunlar oynamayı seviyorlar. Çünkü doğdukları andan itibaren dijitalleşme ile

çevrelenmiş durumdalar. Dijital yerliler, fiziksel olarak yan yana olduklarında bile birbirlerine sosyal medyaları üzerinde mesajlar göndermeye devam etmekte. Derslerde öğretmenin tahtaya yazdıklarını yazmak yerine akıllı telefonlarıyla tahtanın fotoğraflarını çekiyorlar. Bilgiye kütüphanelerden değil internetten erişiyorlar. Kısaca “çocukluk” kavramı dijitalleşme ile kökten bir değişime uğramış durumdadır (Biricik, 2022).

Eski dönemlerde çocuklar, bir şeyler öğrenmek için sorularını ebeveynlerine veya öğretmenlerine soruyorlar ya da kitap okuyarak cevaplara ulaşmaya çalışıyorlardı. Fakat dijital çağın çocukları, sorularının cevaplarını dijital teknolojiler ile aramaktadır. Kitap okumak, dijital yerliler için fazla zaman harcamalarını sağlayan, fazla emek isteyen aynı zamanda da dikkat gerektiren bir aktivite olarak kabul görmektedir. Dijital teknolojiler için böyle bir zorunlulukları yoktur. Dijital çağın çocukları, kitap klasiklerini bile medyaya uyarlanmış dizilerden ve filmlerden izledikleri kadar bilmektedir. Dijital çağdaki çocukların baş ucu masal kitapları elektronik kitaplara dönüşmüş durumdadır. Dijitalleşmeden önce, ebeveynler, çocukların sokaklarda oynarken fiziksel olarak yaralanmalarından korkarken, dijitalleşme ile beraber bu ebeveynlerin bu endişesi kaybolmuş durumdadır. Şimdi bilgisayarın başından ayrılmayan çocukların, gözlerinin bozulmasından ve duruş bozukluklarından ve kilo problemlerinden endişelenilmektedir. Çocuklar, oyunlar ve oyuncaklar için de dijital oyunları ve teknolojik oyuncakları tercih etmektedir. Saklambaç, körebe, yakan top gibi sokak oyunları tozlu raflara kaldırılmış durumdadır (Karadoğan, 2019).

Dijitalleşmeyen dünya artık hızlı bir şekilde eskide kaldı. İnsanların yüzyıllardır devam eden yaşam biçimleri, iletişim şekilleri mazide kaldı. Mektuplar, radyolar, televizyonlar, telefonlar hatta alışveriş yaptıkları mağazalar bile internet sayesinde ceplerde taşınır duruma geldi. İnsanlar “akıllı” cep telefonlarından ayrı kalamamaya başladılar. Sadece telefonlar değil, evler, arabalar da aynı şekilde hızlı bir dijitalleşme süreci içerisinde. Hayatın, önüne geçilemez bir hızla dijitalleşmesi insanları etkilemekle beraber çocukların da fazlasıyla etkilenmesine yol açıyor. Çocuklar, tam olarak dijitalleşme sürecinin en içindeler. Dijitalleşmenin günümüze etkilerinden yola çıkarsak, geleceğe yön verecek olanın da o olacağı kaçınılmaz bir gerçek. İki binli yıllardan sonra doğan çocuklar, dijitalleşmenin tam ortasına doğdular. Dijitalleşmeyle yetişkinlerden daha sonra tanışsalar da çocuk olmanın verdiği hızla dijitalleşmeye çabuk uyum sağladılar.

Hatta yüzyıllardır devam eden ebeveynlerin çocuklarına bir şeyler öğretmesi algısı, çocukların ebeveynlerine dijitalleşmeyi öğretmesiyle karşı karşıya kaldı. Çocuklar internetten ayrı kalamaz duruma geldiler. Ebeveynlerin oyun oynamayı bırakıp eve gelmiyor diye şikâyet ettikleri çocuklar, artık odalarından çıkmayan çocuklara dönüştüler. Dijitalleşme, tam anlamıyla çocukların hayatlarının merkezi haline geldi (İdris, 2017).

Üstündağ (2022), yaptığı bir araştırmanın sonuçlarına göre; araştırmaya katılan tüm çocukların akıllı telefonlarının olduğunu, dijital oyunlar oynadıklarını, her birinin en az bir sosyal medya aracını kullandığını ifade etmiştir. Çoğunluk olarak tercih edilen sosyal medya uygulamaları; Whatsapp, Tiktok, Instagram ve Youtube olurken çocukların, Facebook kullanmayı çok fazla tercih etmediklerinin belirtildiği görülmektedir. Sosyal medyaya olan bağımlılık ile oyun bağımlılığın ve teknolojik aletlere olan bağımlılığın doğru orantılı olduğu belirtilmiştir. Cinsiyet odaklı bakıldığında ise kız çocuklarında, sosyal medya bağımlılığı ile dijital oyun ve akıllı telefon bağımlılığı doğru orantılıyken, erkek çocuklarında sosyal medya bağımlılığı artıka dijital oyun ve teknolojik aletlere karşı olan bağımlılığın azaldığı fakat dijital oyun ve akıllı telefon bağımlılığında yine doğru orantının söz konusu olduğu ifade edilmiştir.

Günümüz dünyasında insanların, boş vakitlerini doldurmak için yaptığı aktiviteler de dijital ortamlardaki aktiviteler ile sınırlı olmaya başladı. İnsanlar, neredeyse müsait oldukları tüm vakitlerde sosyal medyayı ziyaret ediyorlar, videolar izliyorlar, kişisel bilgisayarları ile ilgileniyorlar. Dijitalleşme ile beraber, çocuklar da dijital ortamları hayatlarının büyük bir parçası olarak kabul etmeye başladılar. Çok değil yakın geçmişe baktığımızda televizyonların başından ayrılmayan çocuklar artık televizyonları umursamıyorlar. Fakat şimdi de zamanlarının çoğunluğunu alan bir medya var. İnternet... Çocukların en yakın arkadaşları artık akıllı telefonları, tabletleri ya da bilgisayarları olmaya başladı (Aydoğan, 2017).

Dijitalleşme her ne kadar etrafımızı sarmış durumda olsa da erken çocukluk döneminde çocukların gelişimi açısından dijital araç kullanımına dikkat edilmesi gerekir. Çünkü dijitalleşmenin sağladığı yararların yanında göz ardı edilmemesi gerek zararları da olabilir. Çocuklar, doğumlarından kısa bir zaman sonra yeni karşılaştıkları dünyayı tanımak isterler. Bunun içinde çevreleriyle iletişime geçmeleri gerekir. Bu iletişimi de dinleyerek ve dokunarak sağlarlar. Ancak bu

iletişimin yalnızca bir insanla ya da canlıyla olması şart değildir. Çocuklar her türlü eşyayla iletişim kurmaya çalışırlar. Özellikle oyuncaklar buraya örnek gösterilebilir. Tabii dijitalleşen dünya ile beraber, dokunarak keşfetmeyi seven bebekler için onlara verilen dijital araçlar (tablet, cep telefonu vs.) onların fazlasıyla ilgisini çeker. Böylelikle ilerleyen dönemler içinde dijital dünya, çocukların isteyerek ve severek içinde bulundukları bir ortam olur. Çocukların, dijitalleşmeyi bilinçli bir şekilde kullanmaları için iki yaşına kadar dijital araçlardan uzak tutulmaları önemlidir. Daha sonrasında dijital ortamda geçirecekleri vakitler ise belirli bir zaman içerisinde ve belirli programlar ile sağlanmalıdır (Aral, 2022).

Çocuklar çevrim içi ortamın onlara sunduğu risklere ve fırsatlara karşı sorumluluklarını bilerek hareket etmeli. Kendilerini dijital ortamda oluşabilecek risklere karşı korumalı ve bu oluşabilecek bu risklere karşı önlemler almalılar. Aynı zamanda da çevrim içi fırsatları iyi değerlendirmeliler. Gelecekteki dünyaya yön verecek olan, dijital çağın vatandaşları olan çocuklar, bilgi teknolojilerinin kullanımında etik kurallara uymalılar ve bilgi teknolojilerini doğru bir şekilde kullanabilmeliler (Karasu-Avcı ve Turan, 2018).

2.3.1 Dijitalleşme

Dijitalleşme, 20. yüzyılda teknolojik gelişmeler sayesinde başlayarak şu an içinde bulunduğumuz döneme kadar hızlı bir şekilde yayılan süreçtir. Dijitalleşme yalnızca teknolojik gelişmelerle sınırlı kalmayarak yaşamın birçok alanını etkisi altına almıştır. İletişim ve medyayı yapılandırmıştır. İnsanların ve içinde bulundukları toplumların, sosyal ve kültürel hayatlarını dönüşüme uğratmıştır. Dijitalleşme ile beraber gelişen telefon, bilgisayar ve sosyal medya bireyleri psikolojik, kültürel ve sosyal olarak etkilemiştir. Teknolojik gelişmeler, dijitalleşmeye ivme kazandırmak dışında, bireylerin alışkanlıklarını, kültürlerini, istek ve ihtiyaçlarını hatta yaşadıkları sorunları bile değiştirmiştir. İnsanların yaşamlarını, yazılımlar ve bilgisayar donanımları ile etkileyen, internet, dijitalleşme ve web 2.0 teknolojileri, insanların kişiliklerini, toplum içindeki rollerini, görev ve sorumluluklarını hızlı bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Dijitalleşme için söz edilen tüm bu etkiler özellikle çocuklarda daha fazla görölmektedir. Bu yüzden dijitalleşmenin çocuklarda yarattığı etkiler, riskler ve fırsatlar tüm yönleriyle gözlemlenmelidir (Gencer ve Aktan, 2021).

İnsan yaşamının her alanını etkileyen teknolojik gelişmeler, bu etkinin dışında yeni teknolojilerin de var olmasını sağlamıştır. Bilim ve teknoloji bir arada olmaya başlayarak bilgiye verilen önemi arttırmıştır. Bunun sonucunda da bilgi toplumu oluşmuştur. Bilgilerin işlenmesi ve sunulması, sanal gerçeklik kavramını ortaya çıkarmıştır. Sanal gerçeklik; gerçekte yeri olmayan, zihinlerde oluşturulan, tahmin, farazi, mevhum olarak açıklanmaktadır. Sanal kavramı “sanmak” kelimesinden türemiştir ve gerçeklikten uzak olarak değerlendirilmiştir fakat sanal kavramı gerçekliğin zıttı olarak görülmemelidir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde sanal ve gerçek kavramları için düşünülen zıtlık azalmaya başlamıştır. Burada oluşan kavramsal açıdan boşlukları doldurmak için de artırılmış gerçeklik, karma gerçeklik ve genişletilmiş gerçeklik gibi dijital gerçeklikler oluşturulmuştur. Oluşturulan dijital gerçeklikler yaşamın her alanını kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber insanların, gerçek hayatlarında yaşayamayacağı durumları deneyimleme imkânı da sunmaktadır (Künüçen ve Samur, 2021).

Dijitalleşme evrensel olarak tam anlamıyla yaygınlaşmamış olsa bile insanların hayatlarını giderek daha çok etkilemeye başlamıştır. Hatta insanları dijitalleşmeye mecbur bırakmaktadır. Bireylerin, en azından bir cep telefonuna ve bir tane e-posta adresine ihtiyacı olduğu görülmektedir. Çünkü artık kamu hizmetleri bile e-devlet uygulamaları ile sağlanır hale gelmiştir. Kısaca dijitalleşme, insanlığın yüzyıllardır benimsediği kültürü devre dışı bırakarak, yeni bir dijital kültür oluşturmaktadır. Tabii ki dijital olarak, bireylere ait toplanan tüm veriler sistemlere kaydedilmekte ve kullanılmaktadır. Bu veriler birleşerek ve çoğalarak büyük ölçekteki verileri oluşturur. Big data, yani büyük veriler, dijitalleşmenin değerli kaynaklarından biridir. Dijital olarak bıraktığımız her izi toplayan büyük veriler bizimle ilgili her bilgiyi dijital ölçütlere dönüştürürler (Olgun, 2020).

Büyük veri sayesinde dünyanın neresinde olduğu fark etmeksizin bireyler ile ilgili olarak kayıt altına alınmış bilgiler ile verileri bir araya getirerek bu verileri çözümlemek imkânsız olmanın çok uzağından kalmıştır. Büyük verinin bir gerçek olduğu ve bilginin temel alındığı şu süreçte, bilginin en değerli meta olması da şaşırtılmaması gereken bir durumdur (Parlak, 2017). Bilgilerin birer meta olarak görülmesi yeni bir kavram olmasa da dijitalleşmenin bilgi üzerindeki etkisi yadsınamayacak kadar büyüktür. Dijitalleşme ile bilginin değeri fazlasıyla artmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2013). Haliyle dijitalleşmenin evrensel olarak tüm insanlığı çevrelediği dünyada iyi bir geleceğe sahip olmak için, geleceği doğru

kurgulamak gerekir. Artık geleceği iyi kurgulamanın yolu ise dijitalleşmeden geçmektedir. Zaten sınırı olmayan hayal gücü, özgürlükçülük ve hayata geniş bakış açısı dijital çağı bireylere getirilerindendir (Parlak, 2017).

Dijitalleşen dünyamızda çocuklar internete, sosyal medyaya ve teknolojilere kolaylıkla erişebilir durumdadır. Çocuklar vakitlerin çoğunluğunu dijital ortamlarda geçirmektedir. Tabii bu kadar kolay erişebildikleri dijital ortamlarda bilgiye erişim veya iletişim özgürlüğü gibi haklarının yanında bazı hak ihlalleriyle de karşılaşabiliyorlar. Bireylere karşı suç olarak kabul edilebilecek, kişisel hakların ihlali veya özel hayat gizliliğini tehlikeye atabilecek durumlarla karşı karşıya kalabilirler. Çocuklar için tehlike olarak kabul edilebilecek bu tür istismarlara karşı çocukların korunması büyük önem taşımaktadır. Çocuğu kesin bir şekilde korumaya yönelik olan ve ülkemiz tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, en temel önceliğin çocuğun üstün yararının düşünülmesi gerektiğini ifade eder ve çocukların karşılaşabilecekleri tüm istismarlardan korunması gerektiğini söyler. Çocuklara tanınan bu korunma hakları, dijital dünyada da geçerli kabul edilerek, çocukların dijital ortamlarda karşılaşabilecekleri siber istismarlara karşı korunma sağlanmalıdır (Altıntop, 2017).

Gelişen teknolojiler göz önünde bulundurulduğunda klasik hukuktan daha ziyade teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme ile ilgili olarak dijital hukuk başlığından söz edilebilir. Çünkü içinde bulunduğumuz dijital çağa yön verecek olan klasik hukuktan daha ziyade dijital hukuktur. Dijitalleşmenin hızlı bir şekilde hayatımıza dâhil olmaya devam etmesi halinde dijital hukuk, klasik hukuktan daha çok konuşulacak bir konu olacak. Dijital hukukun, klasik hukuktan ayrılmasının temel sebebi klasik hukukun katı ve yeniliğe açık olmayan tutumuna karşı dijital hukukun devamlı olarak bir gelişme ve yenilenme içinde olmasıdır. Dijital hukuk, hukukla, devamlı olarak gelişen teknolojiyle ve sosyal disiplinlerle meydana gelir. Devamlı olarak hareket halindedir ve yeniliklere de açıktır. Dijitalleşmenin hızlı ve devamlı gelişimi göz önünde bulundurulduğunda da geleceğin adaleti için dijital hukuk oldukça önemli görünmektedir. Çünkü görülmektedir ki ilerleyen süreçlerde dijitalleşmenin olmadığı herhangi bir şey, insanlar tarafından kabul edilmemeye başlanacaktır. İçinde bulunduğumuz süreçte dahi insanların büyük bir çoğunluğu teknolojik cihazları ve interneti kullanıyor, vakitlerinin büyük bir kısmını dijital ortamlarda geçiriyor (Uşaklıoğlu, 2021). Bu çoğunluğa çocuklar da dahiller ve

vakitlerinin önemli bir kısmını ayırdıkları dijital ortamda karşılaşılabilecekleri tehlikelere karşı da haklarının olması ve korunmaları gerekiyor.

Dijitalleşen dünya ile insanlara dair dijitalleştirilen veriler, dijital insan haklarını oluşturuyor. Dijital ortamlarda bireylerin kimliklerine ve davranışlarına bağlı elde edilen veriler dijital insan hakları koruması temelindedir. Gelişen teknolojiler kullanılarak saklanan, kullanılan hatta manipüle edilen veriler, bulut tabanlarda ya da internet ağlarında sayısallaştırılarak bulunur. Bu veriler kişisel verileri oluşturur ve genellikle siber verilerdir. Bireylerin özel finansal veya kişisel bilgilerini, demografik bilgilerini, inançlarını, siyasi görüşlerini saklar. Araştırmacılar ve akademisyenler, gelecekte kişisel verilerin saklanması hatta pazarlanması daha da gelişeceğini ve ekonomi mekanizmalarını dahi etkileyeceğini öngörüyorlar. Büyük veri araçları ile sağlanacak verilerdeki gizli zenginlik ona en çok ihtiyaç duyan pazarlara iletilecek. Bu gizli zenginlik insanların, internet üzerinden kendi kendilerine oluşturdukları kişisel bilgilerden elde edilecek. İnsanların kişisel bilgileri ile ulaşılan dijital veriler mahremiyetin işgaline sebep oluyor. Böylelikle dijital insan hakları ihlali meydana gelmiş oluyor. Dijital hakların korunması için ülkeler, karşılıklı kurulacak bağlantılar ile veri gizliliğine dair ulus ötesi politikalar oluşturmalıdır (Dowd, 2022).

2.3.2 Dijital Çağ

Dünyada, toplumsal açıdan yaşanan gelişmeler ve değişimler nesillerin farklı özelliklere sahip olmasına sebep olmuştur. İçinde bulunan döneme göre nesillerin ihtiyaçları ve istekleri de farklılık göstermiştir. Hatta nesillerin değer algıları ve düşünce yapıları bile içinde bulundukları çağa göre değişiklik göstermiştir. Farklı kuşaklar içinde bulunan insanların, belirli bir konuya karşı düşünceleri de farklı olabilir. Çünkü her nesil kendi çağının ona sunduğu getiriler ile yetişir. Bu yüzden kuşakların karşı karşıya kaldıkları konulara ve kavramlara karşı olan fikirlerinin bilinmesi bireyleri anlamak açısından değerli kabul edilmektedir (Tunç-Şahin ve arkadaşları, 2021).

Yüzyıllardır zamanın bizlere getirdiği sosyolojik, psikolojik, kültürel, ekonomik hatta teknolojik gelişmeler veya farklılıklar bizleri birbirimizden farklı kılmıştır. Bu farklılıkları tanımlamak için de kuşak kavramı ortaya çıkmıştır. Her neslin kendine özgü davranışları ve tutumları olmakla beraber hızla gelişen

teknoloji ile kuşak kavramına verilen önem de artmıştır. Çünkü önceden kuşaklar arasındaki zamanlar biyolojik olarak yirmi-yirmi beş senelik zaman dilimlerine ayrılırken gelişen teknoloji ile günümüzde bu süreler kısalmaktadır (Yalçın ve arkadaşları, 2013).

Kuşak kavramını Türk Dil Kurumu (2022); 1.Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu 2. Yaklaşık yirmi beş otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon olarak tanımlamaktır.

Bu çalışmada dijitalleşme kavramı çalışıldığı için kuşak çalışmalarının içerisinde olan Sessiz Kuşak, Gelenekselciler Kuşağı, Bebek Patlaması Kuşağı, X Kuşağı, Y Kuşağı, Milenyum Kuşağına değinilmeyecek. Teknolojiden en çok etkilenen Z Kuşağı ile Alfa kuşağından ve dijitalleşen dünyanın hızlı gelişimin bir getirisi olarak, sadece kuşak kavramıyla ifade edemeyeceğimiz dijital çağ ile ortaya çıkan bazı kavramlardan bahsedilecektir. Dijital çağ ile ortaya çıkan kavramlardan biri olan “dijital yerliler” kavramına ayrı bir başlık olarak yer verilmiştir.

Dijital çağ, tarihsel süreç içerisinde, daha öncesinde benzerine rastlanmamış bir şekilde bilginin çok hızlı bir şekilde üretilip yine çok hızlı bir şekilde tüketildiği bir çağ. Bilginin bu denli hızlı üretilip tüketilmesinin temelinde, hiç şüphesiz gelişen teknolojiler etkilidir. Her geçen yıl ile internete erişim ve internet üzerinde geçirilen sürenin artması, bilgiye erişim konusunda önemli bir role sahiptir. Dijital çağda, bilginin taşıyıcısı dijital ortamlardır. Dijital çağın en önemli özelliklerden biri sahip olunan bilginin çokluğudur. İnsanlar, sürekli olarak bir bilgi akışı içerisindeyler. Uyanır uyanmaz kontrol edilen telefonlar, mailler, mesajlar, son dakika haberleri, hava durumu bilgileri ve daha niceleri... Özellikle “Z kuşağı” dijitalleşmenin sağladığı, sürekli olarak devam eden bu bilgi akışını büyük bir fırsat olarak görmektedir (Şimşek-İşliyen, 2020).

“İnternet Kuşağı”, “Milenyum Kuşağı”, “Network Gençleri” olarak da bilinen Z Kuşağı’nın başlangıcı 2000 yılı olarak ele alınır ve 2010 yılına kadar geçen süreci kapsar. Teknoloji ile yaşanan değişim ve farklılıklar bu kuşak için gelişimin anahtarı olarak görünmektedir. Teknolojinin katkılarıyla ülkemiz Z kuşağı gençleri de dünya gençliği ile eşit derece de gelişim göstermektedir (Yalçın ve arkadaşları, 2013).

Alfa Kuşığı, 2010 yılından sonra doğanları tanımlamak için kullanılır. Doğdukları andan başlayarak her anlarında teknolojinin içinde olan bu kuşak dijital çağ ile bir olmuş haldedir. Teknoloji ile iç içe olmaları onları yüz yüze yaşanan sosyal hayattan uzaklaştırmış durumdadır. Mutluluklarını, sevinçlerini, hüznlerini dijital dünya üzerinden paylaştıkları, ihtiyaçlarını da yine buradan karşıladıkları görülmektedir. Daha özgür ruhlu, yaratıcı, bağımlılık derecesinde teknolojiye düşkünlükleri olan bu kuşağın seçeceği mesleklerinde dijital dünya ile alakalı olacağı düşünülmekte hatta görülmektedir (Hançer, 2021).

Zaplayan Nesil, elinde tuttuğu bir bilgisayar faresinin tuşuyla kendisine farklı farklı dünyaları tanıma imkânı sunan nesildir. Teknoloji ile büyüyen, bilgisayarlar, simgeler ve oyunlarla iç içe olan bu nesil keşfederek ve sorgulayarak öğrenir. Teknoloji ile olan bağından dolayı kendinden önceki neslin değerlerinden çok kendisine ait yeni değerler geliştirmektedir. Üst düzey bilişsel becerilere sahip olan bu nesil kendisini yönetmeyi bilen iyi bir problem çözücüdür (Veen, 2007).

Oyun Kuşığı, video oyunları oynayarak büyüyenlerin olduğu nesildir. Video oyunlarının bireylerde görülen güçlü etkileşimi yeni bir kuşak kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kuşaktaki bireyler oyunların onlara öğrettiği şekilde rekabetçi ve dinamik yapıdadırlar (Carstens ve Beck, 2005).

Yaşanılan her anda fırsatlar ve fırsatların beraberinde getirdiği riskler vardır. Dijital çağ için de bu geçerlidir. Dijital çağın fırsatları ve riskleri de dijital çağa uygun olarak dijital fırsatlar ve dijital riskler olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.3 Dijital Yerliler

Dijitalleşen dünya, Prensky tarafından ikiye ayrılmıştır. “Dijital yerli” ve “dijital göçmen” kavramlarıyla açıkladığı dijitalleşen dünyanın dijital yerlileri, bu çağa doğup, dijitalleşme ile büyüyen kuşağı ifade eder. Dijital göçmenler ise, dijitalleşmeden önce doğup, dijital dünya ile yetişkinliğinde tanışan kuşaktır. Prensky, dijitalleşmenin içine doğan çocuklar ile onları yetiştirecek ebeveynlerinin dünyayı anlama ve yorumlama konusunda farklı olduklarını ifade eder. Çünkü dijital çağın tam olarak ortasına doğan dijital yerliler, neredeyse hayatın tüm alanlarına etki etmiş teknolojiye ve internete hızlı bir şekilde uyum sağlarken, dijital göçmenler bu konuda onlar kadar başarılı değildir. Dijitalleşmeyle erken yaşlarda

tanışan dijital yerlilerin dünyayı algılamaları ve açıklamaları dijital göçmenlerden çok farklıdır (Prensky, 2001; akt. Kaya, 2021).

Prensky, dijital yerlileri; dijital teknoloji ile yetişen, rahat bir mizaca sahip olan, iletişim kurması gerektiğinde metinlerden çok grafikleri kullanan, ödül kavramı ile gelişen kuşak olarak tanımlamaktadır. Dijital yerliler, diğer nesillerden farklı olarak, bilgilerin temelini farklı şekillerde düşünmekte ve bu bilgilerle ilgili farklı şekillerde işlem yapmaktadır. Bunun sebebi; dijital teknolojinin, beyin yapılarında oluşturduğu değişimlerin etkisi olarak görülmektedir (Teo, 2013; akt. Yalçın, 2017).

Dijital yerlilerin, 1980 yılından sonra dünyaya gelenler olduğu söylenmektedir. Dijital yerliler, teknolojinin gündelik yaşam için bir gereklilik olduğunu düşünmektedir. Dijital dünya onlar için yaşamın tam olarak merkezidir. Dijital yerlilerin, dijital ortamda bu ortama ait dilleri mevcut durumdadır. 21. yy'ın çocukları olan dijital yerliler teknolojinin içine doğan ve gündelik işleri de olmak üzere tüm işlerini dijital ortam üzerinden yapan bireylerdir (Karabulut, 2015). Avrupa'da 1980'li yıllar itibari ile doğanları tanımlamak için kullanılan "dijital yerliler" kavramı, Türkiye'de internet kullanımının yaygınlaştığı 2000'li yıllar ve sonrasında doğanlar için tanımlanmaktadır (Bozdağ-Tulum ve Kaya, 2022).

Dijital yerliler, günlük hayatlarında, zamanlarının büyük bir kısmını dijital ortamda geçirmektedir. Çevrim içi ortamı etkin kullanan dijital yerliler için, dijital teknolojiler hayatlarına hız ve eğlence getirmekten çok, bedenlerine ait bir organları durumundadır. Dijital yerliler, hemen hemen tüm ihtiyaçlarını dijital teknolojiler ile karşılamaktadır. Böylelikle dijital teknolojiler, dijital yerlilerin beklentilerini tam anlamıyla doyuma ulaştırmaktadır (Bilginer-Kucur, 2022).

2.3.4 Çocuklara Dair Dijital Çağın Riskleri

Günümüz çocukları artık tamamen dijitalleşme ile yaşıyorlar. Merak ettikleri ya da ihtiyacı olan bilgilere, hızlı bir şekilde dijital ortam ile ulaşıyorlar. Oyunlarını çevrimiçi ortamda oynuyor, çevrimiçi ortamda arkadaşlıklar edinip sosyalleşiyorlar. Zamanlarının çoğunu ayırdıkları bu dünya onları birçok riske de maruz bırakabiliyor. Çünkü çevrim içi ortam, riskler için son derece elverişli bir yer.

İnternet sayfaları, sosyal medya uygulamaları, video paylaşım ve üretim ortamları çocuklara rahatça hareket edebilecekleri bir dünya yaratıyor. Aynı zamanda da çocuklar için oluşabilecek çevrim içi riskleri de beraberinde getiriyor. Nefret söylemleri, çevrim içi ortamlarda oldukça yaygın durumda. İnsanlar korkusuzca birbirlerine hakaret ediyor, acımasız eleştirilerde bulunuyor, aşağılıyor ve birbirlerini taciz ediyorlar. Dijitalleşme insanlara bu davranışlar için rahat ve geniş bir alan sunuyor. İnsanlar kendi çıkarları için birbirlerini rahatça kullanıyor, istedikleri olmazsa karşısındakini kışkırtıyorlar (Karaduman, 2019).

Çevrim içi ortamda karışılacak bu risklerden en çok çocuklar etkileniyor ve mağdur oluyorlar. Çünkü çocuklar çevrim içi ortamda karşılarındaki kişilere çok çabuk güveniyorlar ve karşılarındakilere daha kolay inanıyorlar. Böylece istismarcılar tarafından kolayca siber uşaklaştırma ile karşı karşıya kalıyorlar (Altıntop, 2017).

Çocuklar, dijitalleşme ile bizzat kendileri tarafından veya ebeveynleri aracılığıyla tanışmaktadır. Bu tanışma çocuklar için birçok fırsatla beraber riskleri de yanında getirmektedir. Bir yüzünde dijital fırsatlar olan madalyonun diğer yüzünde dijital riskler vardır. Dijital bağımlılıklar, kişilik bozuklukları, kilo problemleri, ırkçılık, pornografi, nefret söylemleri, intihar ve şiddet dijital ortamda karşılaşılabilecek ya da oluşabilecek risklere örnek gösterilebilir. Dijital ortamdaki risklerden biri olan intihar riskine ilişkin dijital oyunlar son derece etkilidir. Çocukların, Whatsapp hesapları üzerinden gönderilen linkler ile oynayabilecekleri “Mavi Balina” (2015) ya da Momo Challenge (2017) gibi çevrim içi oyunlar çocukları intihara sürüklemektedir. Oyun yöneticileri tarafından yönetilerek oynanan bu oyunlarda çocuğun oyunun sonuna kadar gitmesi gerekiyor. Aksi halde çocuklar, siber zorbalık, tehdit ve şantaj ile karşı karşıya kalıyorlar. Oyundaki görevler çocukları korkutmaya yöneliktir ve daha az zarardan başlayarak çocuğun kendisine zarar vermesine hatta intihar etmesine kadar ilerlemektedir. Burada da devreye ebeveyn kontrolünün girmesi gerekmektedir. Çocukların mahremiyet haklarının yanı sıra risklerden de korunmaları gerekmektedir (Özkaya, 2023).

Çocukların dijital teknoloji kullanımları, dikkat dağınıklıklarına, saldırgan hareketlerde bulunmalarına, kilo ve uyku problemi yaşamalarına sebep olabiliyor. Dijital ortamlarda fazla zaman geçirmeleri, teknolojik aletleri aşırı kullanmaları, yemek yeme veya uyku zamanlarının aksamasına yol açıyor. Gelişimlerinin tüm alanlarında zarara yol açabiliyor. Çocukların, dijital ortamda geçirdikleri vakitler

arttıkça teknolojik cihazlara olan bağımlılıkları da artıyor. Hatta dijital ortamlara erişimleri engellendiğinde bağımlılığa özgü saldırgan tavırlar sergileyebiliyorlar (Brown, 2011; akt. Mustafaoğlu ve arkadaşları, 2018).

Dijitalleşmenin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı birçok risk ve tehlike oluşturur. Kavram olarak da akıllarda negatiflik çağrışımı yapan risk kavramı, günlük hayatlarımızda olduğu kadar dijital ortamda da son derece önemli. Dijital ortamda karşı karşıya kalınabilecek riskler, ebeveynler tarafından az da olsa fark edilse bile çocuklar tarafından neredeyse hiç fark edilmiyor. Medya okuryazarlığına henüz sahip olmayan çocuklar, dijital ortamın risklerine karşı en savunmasız olan bireylerdir. Çocukların, sosyalleşmek için bile dijital ortamları kullandıkları günümüz dünyasında, çocukları dijital ortamda karşılaşılabilecekleri risklere karşı korumak gerekiyor. Ebeveynler, çocuklarının dijital ortamda geçirdikleri uzun vakitlerden ve karşılaşılabilecekleri risklerden dolayı endişe duyuyorlar. Çocukların, dijital ortamda fazla zaman geçirmeleri özellikle okul çağındaki çocuklar için başarısızlıklara sebep olabiliyor. Ebeveynler, dijital ortama ayrılan zamanın çocuklara, okul başarıları konusunda zarar verdiğini düşünüyor (Edis, 2020).

“Oyun” kavramı, “eğlenceli vakit geçirme, yetenek ve zihinsel gelişimi destekleyici, belirlenmiş kurallar çerçevesinde olan” olarak tanımlanır. Dijital oyunlara bakıldığında da amaç eğlenceli zaman geçirmektir. Oyun yapım şirketleri de kişinin, oynadığı oyundaki karakter ile bağ kurmasını amaçlayarak oyunlar üretmektedir. Böylece kişiler, duygusal bağ kurdukları karakterler ile oyunların bir parçası olurlar. Bu bağ yalnızca eğlenceli vakit geçirmeyi sağlamıyor aynı zamanda dijital oyunlar, çocuklar üzerinde saldırganlık veya agresif tavırlar yaratabiliyor. Çünkü dijital oyunlardaki zor bölümleri geçememek veya çevrim içi oyunlarda karşıdaki kişilere yenilmek, oyun oynayanlarda agresif tavırların görülmesine yol açmaktadır. Bu da çevrim içi ortamda karşılaşılan şiddetin sadece fiziksel olmadığını, aynı zamanda da duygusal veya psikolojik de olabileceğini göstermektedir (Penezoğlu-Yıldırım ve Ulukol, 2022).

Dijital oyun; bilgisayar tabanlı, görseller veya metinlerle oluşturulmuş, teknolojik cihazlar ile kişi veya kişilerin çevrim içi ortamda eğlence temelli boş zaman geçirmeleri amacıyla oluşturulmuş yazılımdır (Dijital Oyun Raporu, 2020). Dijital çağın doğal bir sonucu olan dijital oyunlar, çocuklar üzerinde dijital oyun bağımlılığı yaratmaktadır. Çocukların, dijital ortamlara kolay erişimleri ve dijital oyunlarda geçirdikleri vakitlerin fazlalığı onları dijital oyun bağımlılığına

itmektedir. Özellikle de gelişim açısından önemli bir süreç olan okul öncesi dönemdeki dijital oyun bağımlılığı, ebeveynler üzerinde çocukları için endişe yaratmaktadır. Bununla beraber anne ve babaların, çocuklarına karşı dijital oyun oynama konusundaki tutumları çok önemlidir (Aküzüm ve arkadaşları, 2022).

Dijital erişimin erken yaşlarda kullanılması ve daha sonrasında da yaşla doğru orantılı bir şekilde artan teknoloji ve internet kullanımı, çocukların sağlığı açısından bir kaygı sebebi olmaktadır. Özellikle Covid-19 salgını ile evde geçirilen zaman, dijital ortamda geçirilen süreleri de oldukça arttırdı. Çocuklar için hızlı bir şekilde yayılan “meydan okuma” paylaşımları, çocukların sağlıkları için tehlike yaratmakla beraber ölüm gibi daha ağır sonuçlar da ortaya koyabilir. Bu tarz videolar ve paylaşımlar çocuklar için tehlike ve risk oluşturmaktadır (Donat-Bacıoğlu, 2022).

Ebeveynler, çocuklarının dijitalleşen dünyayı en az riskle yaşamalarını sağlamalıdır. Aileler, çocuklarının dijital ortamda geçirdikleri sürenin, biyolojik ve fizyolojik gelişimlerine engel olmadığına emin olmalıdır. Sağlıklı beslenme, kaliteli bir uyku ve faydalı bir sosyalleşme gibi asıl ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını kontrol etmelidir. Özellikle çocukların uyudukları odalarda teknolojik cihazlar bulunmamasına dikkat etmelidir. Bunların yanı sıra ebeveynler, çocuklar için rol model olduklarını unutmamalı ve kendileri de dijital ortamda vakit geçirirken çocuklar için olumsuz etki yaratabileceklerini göz ardı etmemelidir. Çocuklarıyla kaliteli vakit geçirmek için dijital ortamdan uzak bir şekilde oyunlar oynayarak onların, yaratıcılıklarını, problem çözme becerilerini destekleyebilirler. Eğer ebeveynler, çocuklarının dijital ortamda vakit geçirmelerine izin vereceklerse, çocukların dijital ortamda geçirecekleri zamanların belirli kuralları olmalıdır. Çocuklar dijital ortamdaki vakitlerini, ebeveynlerinin önerdiği programlar, filmler ya da oyunlar ile geçirmelidir. Bu kurallar konusunda ebeveynler çocuklara taviz vermemeli ve olası risklere karşı çocuklarını korumalıdır (Mustafaoğlu ve arkadaşları, 2018).

2.3.5 Çocuklara Dair Dijital Çağın Fırsatları

Dünyayı derinden etkileyen dijitalleşme insanlara pek çok fırsat sunuyor. Eğlenme, oyun oynama, arkadaş bulma gibi pek çok sosyal olanaklar tanıyor. Fırsatları sadece sunmakla kalmayıp birçok kavramın zihinlerdeki anlamlarını da

değiştiriyor. İnsanlar için sosyalleşmenin anlamı artık sosyal medya uygulamalarından geçiyor. Dijitalleşme insanlar için bu dünyaya özel kariyer imkânları da sunuyor (Karaduman, 2019).

Çevrim içi ortamın risklerinin en büyük mağdurları nasıl çocuklarsa çevrim içi fırsatlardan en fazla yararlananlar da çocuklardır. Çocuklar içine doğdukları bu dijital çağa yetişkinlere göre daha hâkimler ve daha çok bilgiye sahipler. Bu bilgileri kullanmayı çok iyi başarıyorlar.

İnternet sayesinde bir bilgiye kolayca ulaşmak mümkün. İnternet, kullanıcılarına geniş bir bilgi yelpazesi ve bilgiye anlık olarak erişebildikleri bir ortam sunar. Hatta kullanıcıların da bilgi döngüsüne dâhil olmasına fırsat tanır. Bu sebeple bilgi kaynaklarının çerçevesinin dijital bilgi ile değiştiği söylenebilir (Snyder, 2016). Dijitalleşme çocuklara, düşüncelerini özgürce ifade edecekleri bir ortam sunar. Bilgi edinmelerini ve öğrenmelerini sağlar. Çocuklar için sınırı olmayan bir bilgi erişimi sunarak onların daha hızlı çözüm üretmelerini sağlar. Dijitalleşme tam da dijital çağın zihinlerde oluşturduğu anlam ile sosyalleşmelerini sağlar ve bu fırsatları tüm çocuklara sunar. Dezavantajlı çocuklara iyi bir yaşam olanağı tanır. Dışlanan, göç eden, mülteci çocuklara bu dezavantajların üstelerinden gelmeleri için şans tanır (UNICEF, 2017).

İnsanlar, beyinlerini daima bir depo olarak kullandılar. Beyinlerinde bir ahenkle bilgiyi öğrenir, depolar ve geri alırlardı. Hatırlayamadıkları bir konu olursa da başka insanların hafızalarına güvenir, onların hafızasını kullanırlardı. Ancak dijitalleşen dünya ile beyin gücü daha farklı kullanılıyor. Artık bilgilerin depolanması için hatta depolanan bilgilerin geri getirilmesi için dijital teknolojilere güveniliyor, dijital teknolojiler kullanılıyor. Ulaşılan, elde edilen birçok bilgi insanlar tarafından direkt olarak akıllı telefonlara aktarılıyor. Akıllı telefonlar, insan beyninin yerine geçerek birçok şeyi hatırlatıyor. Örneğin doğum günleri ve randevuları, alınması gereken ilaçları hatırlatıyor. Yanlış yazılan kelimeleri düzeltiyor. İnsanların uyanmak için alarm kurmaları gerektiğini dahi hatırlatıyor. Bu liste bunlar gibi örneklerle uzayıp gidiyor. Yapay zekâ sistemleri geliştikçe, insanların hayatını kolaylaştıran dijital belleklerin de gelişmesi bekleniyor (Snyder, 2016).

Negroponte (1996), dijitalleşen dünyaya karşı iyimserlik içinde olduğunu ifade eder. Geleceğin en önemli özelliği, hareketli, erişime ve değişime açık olmasıdır. Yeni nesiller, dijital enformasyona daha fazla hâkim olacaktır. Bu

hâkimiyet dünya için yeni umutlar demektir. Dijital dünya var ve dijital dünya gerçek. Yeni herhangi bir icat olması gerekmiyor. Zaten gelecek her yeni kuşak bir öncekinden daha fazla dijital olacaktır.

2.4 Dijital Çocuk Hak ve Sorumlulukları

Gerçek dünyaya ait varlık ve eylemlerin sayısallaşması, sanal mecraya yansımaları olarak ifade edilebilecek olan dijital devrim yetişkinlerin olduğu kadar çocukların hayatını da derinden etkilemektedir. Ülkemizde çocuklar arasında İnternet kullanımı, 6-15 yaş grubundaki çocuklar için 2013 yılında %50,8 iken 2021 yılında %82,7 oldu. İnternet kullanımı cinsiyete göre incelendiğinde; 2013 yılında %53,7 olan erkek çocukların İnternet kullanım oranının 2021 yılında %83,9'a, 2013 yılında %47,8 olan kız çocuklarının İnternet kullanım oranının ise 2021 yılında %81,5'e yükseldiği görüldü. Bu oranlar UNESCO'nun medyayı 'eşdeğer okul' olarak nitelendirdiği 1982 Grunwald Deklorasyonu'ndan günümüze medya-okul arasındaki dengenin İnternet lehine bozulduğu söylenebilir.

Bilgisayar teknolojisinin gelişmesiyle birlikte çocukların bilgiye erişimi ve kullanımı değişmiştir. Çocukların bilgi iletişim teknolojilerine erişimlerini iyileştirmek ve kullanım modellerini keşfetmek için çok sayıda araştırmacı emek sarf etmiş olsa da araştırmaların büyük çoğunluğu yetişkinlerin ihtiyaçlarına odaklanırken geri kalanlarının da çocukların dijital kullanımını ve ihtiyaçlarını 21. yüzyıla kadar ciddiye almadığı ileri sürülebilir (Druin, 2002). Araştırmalarla ortaya çıkan çocuk odaklı bakış açısının yoksunluğu, dijital mecralardaki çocuk hak ve sorumlulukları söz konusu olduğunda da değişmemektedir. Mevcut çalışmalar dijital çocuk haklarına yeterince önem verilmediğini göstermekte; çocuklardan daha çok korumacı bir bakış açısıyla söz edilirken katılımcı hak ve sorumluluklar göz ardı edilmektedir. Aslında konunun çok daha kapsamlı ele alınması gerekmektedir ve araştırmacılar da korumacı yaklaşımın baskınlığına rağmen bilgilendirici, katılımcı ve etkileşimli uygulamaların varlığını göstermeye devam ediyor (Livingstone ve Bulger, 2014; akt. Nawaila ve arkadaşları, 2018).

Böylesine bir dönüşüm sürecinde söz konusu çocuklar olduğunda yapılacaklar konusundaki ilk başlığın çocuk hak ve sorumlulukları olacağı tartışılmaz bir hakikat olarak değerlendirilebilir. Dijital çağda çocuk hak ve sorumluluklarının nasıl bir değişim geçireceği/geçirdiği ve daha da önemli dijital

ocuk hak ve sorumluluklarının neler olacağı cevap aranması gereken temel soru olarak öne çıkmaktadır. Lakin google akademikte "digital child rights" nitelendirmesiyle yapılan aramada 22 sonuç ortaya çıkması ve bunların sadece dörtte birinin (Gasser ve Cortesi, 2016, 2017; Nawaila ve arkadaşları, 2018; Nawaila ve Kanbul, 2020; Mammadrzali, 2020; Yıldırım, 2020; Nawaila ve arkadaşları, 2021) doğrudan ilgili olması konunun öneminin henüz anlaşılmadığı ve gereken önemin verilmediğini göstermektedir.

Bununla beraber Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Komitesi'nin 2021 yılında sunduğu, Dijital Ortamla İlgili Olarak ocuk Haklarına İlişkin 25 No.lu Genel Yorum'unun, direkt olarak dijital ocuk haklarına yönelik yapılan bir çalışma olduğu görülmektedir. Çalışmada, dijital ortamda ayrımcılık yapmadan tüm çocukların haklarına saygı gösterilmesi gerektiği, tüm çocukların haklarının korunması ve yerine getirilmesi gerektiğinden söz edilmektedir. Teknolojik gelişmeler, çocukların hayatlarını etkilemektedir. Dijital ortamlara erişim, çocukların medeni, siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal haklarının gerçekleşmesine destek olmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta dijital kapsayıcılığın tüm çocuklar için eşit şekilde olması gerektiğidir. Dijital kapsayıcılığın sağlanamadığı durumlarda eşitliklerin artması muhtemeldir. Çalışmada, dijital ortamda ocuk haklarının gerçekleştirilmesinin garanti altına alınması için gerekli olan dört ilkeden bahsedilmektedir. Bunlar; ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı, yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı, son olarak da çocuğun görüşlerine saygı olarak görülmektedir. Ayrımcılık yapmama ilkesi, tüm çocukların dijital ortama eşit ve etkili erişiminin sağlanması gerektiğini ifade etmektedir. Devletlerin, dijital dışlanmanın önüne geçmesi gerekmektedir. Halka açık yerlerde ücretsiz ve güvenilir bir şekilde dijital ortama erişim imkânın sağlanması, dijital teknolojilere uygun fiyatlarla erişim imkânının sağlanması ve teknolojinin bilinçli kullanımı için politikalar ve programlar yapılması gerekmektedir. Çocuğun yüksek yararı ilkesi, aslında çocuğun yararına uygun olacak şekilde tasarlanmayan ama yine de çocukların yaşamlarının bir parçası haline gelen dijital ortamın, çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurularak düzenlenmesi ve tasarlanması gerektiğini ifade etmektedir. Devletlerin, ocukların yüksek yararı için, çocukların tüm haklarını dikkate alması, çocuğu tüm zararlardan koruması, çocuğun görüşlerine saygı duyması ve daima şeffaf olması gerekmektedir. Yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı ilkesinin, dijital ortamın,

çocukların gelişiminde gün geçtikçe daha önemli hale gelmesiyle beraber çocuklar için dijital ortamda oluşabilecek risklerden korunmaya yönelik olduğu görülmektedir. Şiddete, cinsel sömürüye, siber saldırıya, tacize ve daha birçok sömürü ve istismara karşı aynı zamanda da terörist gruplara, aşırılık yanlısı gruplara, silahlı gruplara ve intihara teşvik eden gruplara karşı önlemler alınması gerekmektedir. Dijital cihazların kullanımının çocuklar için zararlı olmaması gerekmektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde çocukların, dijital teknolojiler kullanımına dikkat edilmesi gerekmektedir. Çocuğun görüşüne saygı ilkesi, çocukların, dijital ortamda görüşlerini ifade etmeleri gerektiğini, kendi haklarının etkili savunucuları olmaları gerektiğini belirtmektedir. Devletlerin, dijital çocuk haklarına ilişkin oluşturacakları politikalara, yasalara ve programlara çocukları da aktif bir biçimde dâhil etmeleri gerekmektedir (BM, 2021).

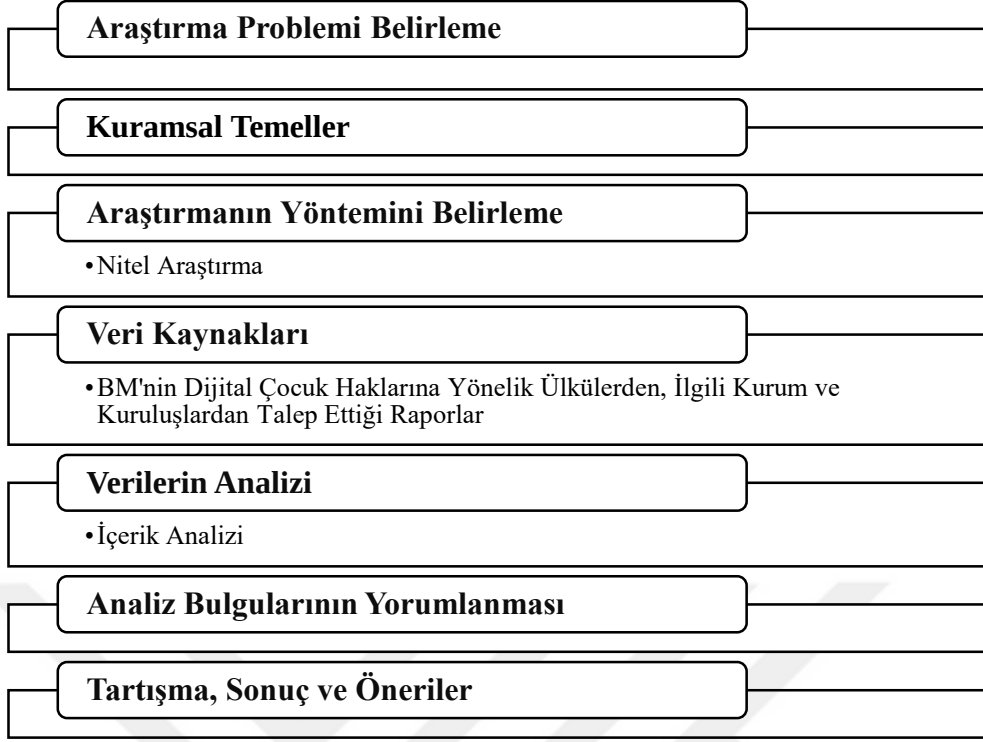
3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, verilerin elde edilmesi ve veri kaynakları, veri analizi, geçerlik ve güvenirlik hakkında bilgi verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Çocukların dijital ortamlarda karşılaşılabilecekleri riskler ve fırsatlar temelinde çocukların çevrim içi hak ve sorumluluklarının neler olduğunu ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma temel nitel araştırma desenine göre kurgulanmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile yapılan araştırmalarda incelenen husus ile ilgili derinlemesine bir anlama çabası söz konusudur. Nitel araştırma yapan kişi şüpheli bir şekilde bol bol sorular sorarak doğru bilgiye ulaşmaya çalışır aynı zamanda da karşı tarafın düşüncelerine de saygı duyar (Karataş, 2015). Kısaca tanımlamak gerekirse, nitel araştırma; gözlem, görüşme ya da doküman incelemesi gibi bilgi toplama yöntemleri kullanılarak, düşüncelerin ve durumların bütün olarak sunulması olarak ifade edilebilir (Yıldırım, 1999). Bu doğrultuda çocuk hakları konusunda dünyada en önemli kurum olan Birleşmiş Milletler bünyesinde alınan görüşlerin bir bütün olarak sunulması hedeflenildiğinden ötürü bu araştırmada temel nitel araştırma deseni benimsenmiştir.

Temel nitel araştırma desenine göre kurgulanan araştırmada veri elde etme tekniği olarak doküman incelemesine ve veri analizi tekniği olarak da içerik analizine başvurulmuştur. Veri kaynağı olarak Birleşmiş Milletlerin dijital ortamlardaki çocuk haklarına yönelik görüş talebine cevaben üye devletler, bölgesel kuruluşlar, Birleşmiş Milletler Ajansları ve Çocuk Komisyon Üyeleri, çocuk ve yetişkin grupları ve çeşitli paydaş kurum ve kuruluşların 2019 ve 2020 yıllarında hazırlamış olduğu 256 farklı rapor ele alınmıştır. Söz konusu raporlar içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. Söz konusu araştırma süreci aşağıda Şekil 3.1.'de verilmiştir.

Şekil 3.1. Araştırma Basamakları

3.2 Verilerin Elde Edilmesi ve Veri Kaynakları

Çocukların, dijital ortamlarda karşı karşıya kalabilecekleri fırsat ve risklere dayalı olarak dijital çocuk hak ve sorumluluklarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada verilerin elde edilmesinde doküman incelemesine başvurulmuştur. Bu çerçevede veri kaynağı olarak Birleşmiş Milletler'in dijital ortamlardaki çocuk haklarına yönelik görüş talebine cevaben üye devletler, bölgesel kuruluşlar, Birleşmiş Milletler Ajansları ve Çocuk Komisyon Üyeleri, çocuk ve yetişkin grupları ve çeşitli paydaş kurum ve kuruluşların 2019 ve 2020 yıllarında hazırlamış olduğu 278 farklı rapor ele alınmıştır. Lakin raporların 22'sinin dosya hatası vermesinden ötürü 256 rapor ¹ veri kaynağı olarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından Dijital ortama ilişkin çocuk hakları hakkında 25 (2021) sayılı genel yoruma (General

¹ Söz konusu raporlara aşağıdaki web adresinden ulaşılabilir:
<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation>

comment No. 25 (2021) on children's rights in relation to the digital environment) kaynaklık eden raporlar (BM, 2021) temel veri kaynağı olarak kabul edilmiştir.

İncelenen paydaş raporlarının çoğunluğu İngilizce hazırlanmakla birlikte bir kısmı da İspanyolca ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Bu raporların incelenmesinde Google Translate ve Deepl gibi platformlardan destek alınmıştır. Araştırmada Birleşmiş Milletlerin talebi üzerine hazırlanmış olan ve veri kaynağı olarak alınan raporlara dair ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.1. Birleşmiş Milletlerin talebi ile paydaşlar tarafından hazırlanan raporların yıllara ve paydaşlara göre sayıları

Yıl	Paydaşlar	f
2019	Ülke	26
	İlgili Kurum ve Kuruluşlar	104
2020	Ülke	28
	İlgili Kurum ve Kuruluşlar	98
Toplam		256

Tablo 3.1.'de görüldüğü gibi Birleşmiş Milletlerin talebi ile paydaşlar tarafından hazırlanan, 2019 yılına ait 26'sı ülke ve 104'ü ilgili kurum ve kuruluşlara ait rapor ve 2020 yılına ait 28'i ülke ve 98'i ilgili kurum ve kuruluşlara ait rapor olmak üzere toplam 256 paydaş raporuna ulaşılmıştır.

3.3 Veri Analizi

Temel nitel araştırma desenine göre kurgulanan ve veri elde etme tekniği olarak da doküman incelemesine başvurulmuş bu araştırmada veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. İçerik analizi ile yapılan çalışmaların genel amacı, araştırılan ve incelenen konu kapsamında, kendisinden sonra yapılacak akademik çalışmalara ve araştırmalara rehberlik ederek, araştırılan konuyla alakalı genel yönelimin belirlenmesidir. Farklı çalışmalarda kullanılan betimsel içerik analizinin düzenli bir biçimde alanyazına kazandırılması gerekmektedir. Çalışma düzenli bir biçime getirilmediği takdirde araştırmanın temel amacının dışına çıkmış olacaktır. Ulaşılan bilgilerin doğru ve düzenli bir biçimde sunulması, analizler yapılması ve yorumlanarak sonuçların anlaşılır bir halde ifade edilmesi içerik analizinin temel özellikleridir (Ültay ve arkadaşları, 2021). İçerik analizi ile veriler temalandırılır,

anlaşılır bir şekilde düzenlenir ve daha sonrasında bulgular açık bir biçimde tanımlanarak yorumlanır (Doğanay ve arkadaşları, 2012).

Araştırmada yapılan içerik analizi 5 farklı boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyutta dijital çocuk hak ve sorumluluklarına dair izlenen yaklaşımı ortaya koymaya yönelik; ikinci aşamada dijital mecralarda çocuklara yönelik fırsatları belirlemeye yönelik; üçüncü aşamada dijital ortamlarda çocukları bekleyen risklere yönelik; risk ve fırsatları temel alarak ilerleyen dördüncü aşamada dijital çocuk haklarını ve beşinci aşamada da dijital çocuk sorumluluklarını tanımlamaya yönelik bir içerik analizi süreci uygulanmıştır. Yapılan analizlerde süreç içerisinde engelli çocuklara yönelik fırsatlar ve çocuklara yönelik dijital sorumluluklar gibi boyutlar da ortaya çıkmıştır.

3.4 Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmada özellikle verilerin analizinde geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için hem araştırmacının farklı zamanlarda analizi tekrarlamasına hem de farklı bir uzmanın da verileri analiz ederek iki araştırmacının analiz sonuçlarının karşılaştırılmasına başvurulmuştur. Hem araştırmacının tekrarlayan analizlerinin hem de iki araştırmacının analizlerinin tutarsızlıkları alan uzmanlarının görüşleri çerçevesince uyumlu hale getirilmiştir.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporların incelenmesi sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

4.1 Temel Yaklaşımlar

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde tüm paydaşların ağırlıklı olarak korumacı bir yaklaşımı benimsedikleri görülmektedir. Lakin bazı paydaşların da katılıma da önem verdikleri görülmektedir. Bu noktada temel yaklaşımlar; Korumacı ve Korumacı-Katılımcı olmak üzere iki farklı tema altında incelenmiştir. Oluşturulan tablolarda rakamlar ve romen rakamlarının hangi paydaşları temsil ettiği, çalışmanın sonunda “ekler” bölümünde verilmiştir.

4.1.1 Korumacı Yaklaşım

Dijitalleşme sürecinde çocuk haklarının dönüşümüne dair korumacı bir bakış açısını temel yaklaşım olarak benimseyen paydaşlar incelenmiş ve bulgular Tablo 4.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.1. Paydaşların temel dijital çocuk hakları yaklaşımları (korumacı yaklaşım)

Tema	Alt Tema	f	Paydaşlar
Korumacı Yaklaşım	Yasa Üzerinden Koruma	40	II, V, IX, X, XI, XIV, XIX, XXIX, XXXIII, XXXV, XXXVII, XLV, XLVI /// 26, 41, 61, 63, 78, 85, 103, 107, 113, 116, 119, 120, 131, 135, 139, 144, 146, 152, 155, 156, 161, 162, 166, 170, 176, 194, 200.
	Politika Üzerinden Koruma	51	I, VI, XXII, XXIII, XXIV, XXX, XXXII, XXXIX, XLIII, XLVII, L, LI, LII /// 3, 17, 18, 19, 21, 23, 24, 29, 32, 39, 60, 75, 76, 77, 79, 97, 105, 109, 110, 111, 114, 122, 128, 129, 132, 136, 142, 145, 149, 154, 173, 178, 179, 182, 183, 184, 196, 201.
	Yasa ve Politika Üzerinden Koruma	27	X, XXVI, XXVII, XXXVI, XLI, XLIX /// 6, 27, 48, 56, 57, 62, 72, 115, 117, 121, 123, 133, 150, 157, 165, 167, 168, 169, 185, 190, 192.

	Söylem	59	XXXI, XXXIV /// 8, 9, 10, 12, 16, 20, 25, 33, 34, 35, 36, 42, 43, 45, 46, 47, 51, 52, 55, 58, 65, 67, 68, 71, 73, 74, 80, 83, 84, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 101, 106, 108, 124, 137, 151, 153, 160, 163, 164, 172, 174, 175, 177, 181, 186, 188, 189, 191, 195.
	Toplam	177	

Tablo 4.1. incelendiğinde, korumacı bir yaklaşımı benimseyen paydaşların görüşlerinde yasa, politika ve politika/yasa boyutlarında görüşlerinin sınıflandırıldığı görülmektedir. Yasa odaklı olarak korumacı anlayışa bakıldığında bazı ülkelerin bu konuda çeşitli yasalar çıkardıkları görülmektedir. Bazı ülkelerin doğrudan çocuk haklarına yönelik yasalar (Arnavutluk, Birleşik Krallık vs.) kabul ederken bazılarının çocuk pornografisi (Mauritius Cumhuriyeti), çevrim içi güvenlik için eylem planı (Malezya) gibi daha spesifik konulara dair yasal düzenlemeler yaptıkları görülmektedir.

Politika odaklı korumacı anlayışa sahip ülkelerin birçok politika yaptığı görülmektedir. Ukrayna polisinin Siber Polis uygulaması, Ukrayna Adalet Bakanlığı'nın, "Bir HAKKI VAR!" projesi ile zorbalıkla mücadele yasal farkındalık kampanyası gerçekleştirmesi ve Ukrayna Adalet Bakanlığı'nın bir Zorbalıkla Mücadele Haftası yapması Ukrayna'nın politika odaklı koruyucu anlayışına sahip olduğunu göstermektedir. İspanya'da 2017 yılında Dijitalden Sorumlu Devlet Bakanı'nı tarafından yönetilen ve koordine edilen IS4K: Çocuklar için Güvenli İnternet Merkezinin oluşturulması, Kazakistan'da çocuklar için Dijital Devlet Ortaklık Girişimi'nin, çocuk haklarıyla ilgili konuları ülkedeki dijital dönüşümün gündemine almayı amaçlayarak. "Çevrim Dışıyım", "Güvenli İnternet" ve "Çocukları Siber Zorbalıktan Korumak" isimli kampanyalar yürütmesi politika odaklı koruyucu anlayışına sahip olduklarını göstermektedir.

Yasa ve politika odaklı korumacı anlayışa sahip ülkelerin hem yasalar hem politikalar ile koruma çalışmaları yürüttükleri görülmektedir. Kanada ilgili yasa ve politika reformları ile çocuk haklarının ihlallerinin önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Avustralya ise devletlerin çocukların mahremiyetine saygı gösterilmesi ve korunması için yasal önlemler alması gerektiğini vurgulamış ve devletlerin, uçtan uca şifreleme gibi politika tasarımlar ile mahremiyetin benimsenmesini teşvik etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

4.1.2 Katılımcı Yaklaşım

Dijitalleşme sürecinde çocuk haklarının dönüşümüne dair korumacı-katılımcı bir bakış açısını temel yaklaşım olarak benimseyen paydaşlar incelenmiş ve bulgular Tablo 4.2.'de verilmiştir.

Tablo 4.2. Paydaşların temel dijital çocuk hakları yaklaşımları (katılımcı yaklaşım)

Tema	Alt Tema	f	Paydaşlar
Katılımcı Yaklaşım	Yasa Üzerinden Koruma ve Katılım	5	XIII, XV, XVIII, XL /// 30
	Politika Üzerinden Koruma ve Katılım	28	III, VII, VIII, XII, XVII, XXI, XXVIII, XLVIII /// 1, 2, 4, 5, 53, 59, 88, 98, 100, 102, 118, 125, 130, 148, 158, 180, 187, 197, 199, 202
	Yasa ve Politika Üzerinden Koruma ve Katılım	24	IV, XX, XXV, XXXVIII, XLII, XLIV, LIII /// 28, 37, 44, 54, 94, 96, 112, 126, 127, 134, 138, 141, 143, 159, 171, 193, 198
	Söylem	18	7, 11, 13, 14, 15, 31, 38, 40, 49, 50, 64, 66, 69, 70, 82, 86, 140, 147
	Toplam	75	

Tablo 4.2. incelendiğinde, katılımcı bir yaklaşım benimseyen paydaşların da görüşlerinde yasa, politika ve politika/yasa boyutlarında görüşlerinin sınıflandırıldığı görülmektedir. Katılımcı bir yaklaşım benimseyen tüm paydaşların aynı zamanda korumacı bir yaklaşım da benimsediği unutulmamalıdır. Örneğin Polonya çocukların çevrimiçi korunmaları için çocuklara çevrim içi yapılacak anketlerle onların da yasalar için fikirlerinin alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Politika odaklı korumacı-katılımcı anlayışa sahip ülkelerin birçok politika yaptığı görülmektedir. Politika odaklı korumacı-katılımcı anlayışa sahip ülkelerin bazıları çocukların katılımlarını temsilciler aracılığıyla (Hırvatistan) olması

gerektiğini ifade ederken bazıları doğrudan çocuk ya da ebeveyn katılımıyla (İtalya, Sırbistan) olması gerektiğini ifade etmiştir.

Yasa ve politika odaklı korumacı-katılımcı anlayışa sahip ülkelerin hem yasalar hem politikalar ile koruma çalışmaları yürüttükleri görülmektedir. Türkiye çocuklar için oluşabilecek risklerin onlara danışılarak ele alınması gerektiğini vurgulamış, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ilke ve hükümlerinin tüm kesimlerde öğrenilmesi ve uygulanması amacıyla Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda her ilde (Türkiye'nin 81 ilinde) “Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri” kurulduğunu ve amacının çocukların aktif katılımının sağlanması olduğunu belirtmiştir. Romanya çocukların hayatlarını etkileyen her konuda kendi fikir ve görüşlerini ifade etme haklarının esas olduğunu ve devlet yetkililerinin bu temel hakkı desteklemek ve güçlendirmekle yükümlü olduğunu ifade etmiştir.

Arjantin’de yasa ve politika odaklı korumacı-katılımcı anlayışa sahip ülkelerin içerisinde yer almaktadır. Çocukların ve ergenlerin kendi içeriklerinin ve önerilerinin "üreticileri" olmaları için koşullar yaratılması ve çocuklara ürettiklerini akranları veya ilgili kişilerle paylaşabilmesi ve sosyalleşebilmesi için fırsatlar tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece çocukların “üreten tüketiciler” olabileceklerini vurgulamıştır.

4.2 Çocuklar İçin Çevrim İçi Riskler

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM’nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çocukların karşılaşabileceği çevrimiçi riskler görülmüştür. Bu riskler Siber Şiddet, Siber Güvenlik, Cinsellik Odaklı Riskler, Ticaret Odaklı Riskler, Erişim Odaklı Riskler, Sağlık ve Esenlik Odaklı Riskler, Dijital İhlaller, Dijital Bağımlılık, Çevrimiçi Ayrımcılık/Eşitsizlik olarak temalar oluşturmuştur.

Tablo 4.3. Çocuklar için çevrim içi riskler (siber şiddet)

Tema	Alt Tema	f
Siber Şiddet	Zorbalık	66
	Cinsel şiddet	53
	Psikolojik taciz/şiddet	2
	Söylem	41

	Toplam	162
--	---------------	------------

Tablo 4.3. incelendiğinde, siber şiddet temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak zorbalık olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Bu noktada paydaşlardan biri olan İrlanda (2019) raporunda bir Avrupa Komisyonu araştırmasında, İrlanda'daki çocukların %22'sinin zorbalığa maruz kaldığını ve 13 ila 14 yaşındakilerin %13'ünün bir sosyal ağ sitesinde zorbalığa uğradığını bildirdiği belirtilmiştir. Kazakistan (2020) raporunda ise 2019 yılında yapılan "Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Çocukların Durumu Üzerine" isimli araştırmada Kazakistan'daki çocukların %70'inden fazlasının internet kullandığını, cep telefonlarına ve bilgisayarlara sahip olduğunu ve bunun da onları internet alanında siber zorbalık ve dolandırıcılığa karşı savunmasız hale getirdiğinin görüldüğü vurgulanmıştır. Bununla beraber The Diana Award (2019) raporunda yapılan bir araştırmaya göre 1.400'den fazla gençten oluşan bir örneklemin yaklaşık %33'ünün sosyal medya (Snapchat, Instagram, Facebook) aracılığıyla zorbalık yaşadığını, %12'sinin ise çevrim içi oyun oynarken yaşadığını belirtmiştir.

Siber şiddet temasında en çok dikkat çeken ikinci olgunun cinsel şiddet olduğu görülmektedir. Defence for Children International (2020) raporunda kız çocuklarının çevrim içi tacize uğrama olasılıklarının erkek çocuklarına göre 27 kat daha fazla olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak da kız çocuklarının otosansür uyguladıklarını ve çevrim içi alanlardan çekildiklerini ifade etmiştir.

Siber şiddet temasının genel başlığına bakıldığında Sırbistan (2019) raporunda yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre her üç ilkökul öğrencisinden birin siber şiddetin kurbanı olduğunun belirtildiği görülmektedir.

Tablo 4.4. Çocuklar için çevrim içi riskler (siber güvenlik odaklı riskler)

Tema	Alt Tema	f
Siber Güvenlik Odaklı Riskler	Tımarlama	38
	Tehlikeli Gruplar	17
	Sahte Profiller/Cat Fishing	14
	Anonimlik	13
	Rahatsız Edici Mesajlar	11
	Bilgisayar Korsanlığı/Sahteciliği	11

	Kimlik Hırsızlığı	11
	Yapay Zekâ	10
	Ekonomik Sömürü	10
	Siber Dolandırıcılık	10
	Dijital Gözetim	8
	Dijital Dışlama/Dışlanma	8
	Uçtan Uca Şifreleme	7
	Dark Web (Karanlık Ağ)	7
	Challenge	5
	Tehlikeli Oyunlar	5
	Yüz Tanıma Teknolojisi	5
	Veri Madenciliği	4
	Makine Öğrenimi	3
	Deepfake	3
	Filtre Balonu	2
	Dijital Para	2
	Siber Saldırı	2
	Yapay Zekâ Özellikli Oyuncaklar	2
	Hackerlar	2
	Gölge Profil	1
	Yankı Odaları	1
	Algoritmik Önyargı	1
	Trollük	1
	Siber Takip	1
	Pop-up Reklam	1
	Hedef Gösterme	1
	E-Atıklara Maruz Kalma	1
	Söylem	6

	Toplam	224
--	---------------	------------

Tablo 4.4. incelendiğinde, siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak tımarlama olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Polonya'nın (2020) raporunda çocukların cinsel amaçlarla kışkırtılarak cinsel istismara ve sömürüye sürüklendiğini ifade ettiği görülmektedir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında ağırlıklı olarak dikkat çektikleri bir diğer olgunun da tehlikeli gruplar olgusu olduğu görülmektedir. Tehlikeli gruplar olarak belirtilen bu gruplara; anti-sosyal gruplar, terörist/silahlı gruplar, zararlı ideolojide bulunan gruplar, aşırıcılık yanlısı gruplar örnek olarak gösterilmiştir. Dijital haklar konusunda Ukrayna ulusal raporunda da vurgulandığı gibi bu gruplar arasında çocukları intihara yönlendirebilecek gruplar bulunabilir. Özellikle son yıllarda eğitimciler arasında tartışılan "Mavi Balina" gibi dijital oyunlar bu gruplara yönelik verilebilecek örneklerden biridir. Ayrıca Human Rights Watch (2019) raporunda çocukların, yasaklı içeriğe eriştiklerinin farkında olmadan terörizmle ilgili konularda meraklarını ortaya koyabileceklerini veya paylaşımlarının suç teşkil edebileceğinin farkında olmadan kendilerini ifade edebileceklerini belirtmiştir. 2016 yılının Ağustos ayında Tacikistan'da bir genç erkeğin, IŞİD'e katılmaya teşvik etmekten on yıl altı ay hapis cezasına çarptırıldığı ve yerel bir habere göre, onuncu sınıf öğrencisi olan çocuğun, sosyal medyada IŞİD'e ait fotoğraflar ve video içeriği dağıttığı ve Tacikistan vatandaşlarını "aşırılık yanlısı faaliyetlere" katılmaya çağırdığı ifade edilmiştir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında üçüncü olarak sahte profil/cat fishing olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Bununla beraber paydaşlardan The Office of the Commissioner for Children's Rights in Cyprus (2019) raporunda internette ve sosyal medyada paylaşılan çocukların kişisel verilerinin kötü niyetli kişiler tarafından sahte profillerde kullanılabileceğini ve bunun da bir tür "dijital insan kaçırma" olarak tanımlanabileceğini ifade etmiştir. RX Radyo (2019) ve Defensora Derechos NNA Argentina (2020) ise raporlarında çocukların çoğunluğunun yasaklı sitelere, sosyal medya platformlarına veya yaş kısıtlanmalı oyunlara erişmek için

yaşları/bilgileri hakkında yalan söylediklerini iddia etmekte olduklarını belirtmişlerdir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında dikkat çeken bir diğer olgunun anonimlik olduğu görülmektedir. UNICEF (2019) raporunda anonimlik ile suçluların kimliklerinin tespit edilmesinin güç hale geldiğini vurgulamıştır.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak dikkat çeken diğer bir olgunun yapay zekâ olduğu görülmektedir. Law Council of Australia (2019) raporunda yapay zekânın günlük yaşamda birçok sistemde devam eden yükselişinin, ayrımcılığı etkili bir şekilde kurumsallaştırma potansiyeline sahip olduğunu ve yapay zekanın bilinçli kararlar vermeyle ilgili hesap verebilirliği azalttığını ifade etmiştir. Veriye dayalı karar vermenin, toplumsal önyargıları yansıtabileceğini ve hem açık hem de örtülü önyargıları güçlendirebileceğini belirtmiştir. Ayrıca Vrije Universiteit Brussel (2019) raporunda yapay zekanın ayrımcılık ve kümülatif dezavantaj gibi sosyal zararları olduğunu belirtmiştir. SIENNA (2020) ise raporunda araştırmaların, çocukların yapay zeka programlarına ve robotlara güvendiklerini, söylediklerine inanma eğiliminde olduklarını, fikirlerini etkilediklerini ve bu cihazların uyguladığı sosyal baskıya teslim olduklarını gösterdiğini ifade etmiştir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak dikkat çeken diğer bir olgunun ekonomik sömürü olduğu görülmektedir. Bruderer ve Andrijevic (2020) raporunda çevrim içi oyunlarda oyuncular tarafından sanal ürünlerin satın alındığını ifade etmiştir. Zırhlar, silahlar, oyun içi para birimi ve diğer sanal ürünler gibi dijital öğeler.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında dikkat çeken bir diğer olgunun uçtan uca şifreleme olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili The National Center for the Rights of the Child (Republic of Korea) (2020) raporunda Telegram ve Facebook gibi araçlardaki uçtan uca mesajlaşma özelliğinin kolluk kuvvetlerinin soruşturmalarını kesintiye uğrattığını belirtmiştir. İlaveten Protect Children (2020) raporunda uçtan uca şifreleme kullanıldığında çocuklara karşı suçlar azalmadığını veya ortadan kalkmadığını belirtmiş, sadece gözden kaybolduğunu ve bu nedenle de artabileceğini ifade etmiştir. Çünkü görülmeyen şeyin yönetilmeyeceğini vurguladığı görülmüştür.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında yüz tanıma teknolojilerinin dikkat çektiği görülmektedir. Bu noktada paydaşlardan Commissioner for Children and Young People (South Australia) (2019) raporunda yüz tanıma teknolojisinin çok fazla geliştiğini, aynı çocuğun yıllar arayla çekilmiş fotoğraflarını, farklı açılardan ve bir görüntünün arka planında yakalayabildiğini ve paylaşım yapmanın bu riski güçlendirdiğini vurgulamıştır. Facebook, Apple ve Google gibi devlerin, yüz tanıma teknolojisini olumlu uygulamalarla sınırlandırması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Asociación por los Derechos Civiles (2020) raporunda yüz tanıma sistemlerinin renkli insanlara, Asyalılara veya yerli topluluklara uygulandığında daha fazla hata yaptığını belirtmiştir. Okuldan uzaklaştırılan öğrencileri tespit etmek veya kontrol etmek için yüz tanıma teknolojilerinin kullanıldığını ve yüz tanıma teknolojilerinin, çocukları yanlış bir şekilde suçlu olarak tanımlayan yanlış tespitler nedeniyle masumiyet karinesinin ihlal edilmesine ve özgürlükten yoksun bırakmaya yol açacak şekilde kamu güvenliği amaçları için kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında deepfake olgusunun dikkat çektiği görülmektedir. SIENNA (2020) raporunda "deepfake" kavramını bir çocuğun görüntüsünün pornografik materyallerde kullanılması olarak tanımladığı görülmektedir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında yapay zekâ özellikli oyuncakların dikkat çektiği görülmektedir. Emotional AI Lab (2020) raporunda bir araştırma sonucuna göre 15 yaş ve altı çocukları olan tüm ebeveynlerin yarısından biraz azının (%48), çocuklar için çocukların duygularıyla ilgili verileri işleyen internet bağlantılı oyuncaklar fikrinden rahatsız olduğunu, diğer bir %20'lik kısım ise her iki şekilde de emin olmadığını belirttiği görülmektedir.

Siber güvenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında gölge profil olgusundan da bahsedildiği görülmektedir. Cassandra Serry (2019) raporunda şirketlerin -Facebook gibi- çocuğun veya ebeveynin izni olmadan, "gölge profilleri" oluşturduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4.5. Çocuklar için çevrim içi riskler (cinsellik odaklı riskler)

Tema	Alt Tema	f
Cinsellik Odaklı Riskler	İstismar	62
	Sömürü	56
	Çocuk Pornografisi/Pedofili	47
	Zorlama/Tehdit/Şantaj	27
	Cinsel İçerikli Mesajlaşma	22
	Grooming	2
	Söylem	3
	Toplam	219

Tablo 4.5. incelendiğinde, cinsellik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak en çok istismar olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. İkinci olarak en çok dikkat çeken olgunun ise sömürü olduğu görülmektedir. Sömürü olgusu ile ilgili olarak paydaşlardan biri olan Avrupa Birliği (2019) raporunda insan tacirlerinin, mağdurları işe almak ve mağdurların seks ve eğlence endüstrisinde sömürülmesini sağlamak için internet ve sosyal ağ araçlarını kullandığını ve internet kullanımının reklam hizmetlerini kolaylaştırdığını, çocukların genellikle yetişkin olarak tanıtılıp suçlulara kimliklerinin gizli tutulduğu bir ortam sağlandığını ifade etmiştir. Paydaşlardan bir diğeri olan Barnardo's (2019) raporunda Birleşik Krallık'ta çocuklara yapılan bir anket sonuçlarına göre çocukların %61'inin cinsel sömürüye maruz kaldığını belirtmiştir. Bununla beraber McNamara ve Diğerleri (2020) raporunda 2018 yılında Avustralya Çocuk Sömürüsüne Karşı Mücadele Merkezi'nin çevrim içi çocukların cinsel sömürüsüne ilişkin yaklaşık 18.000 şikayet aldığını belirtmiştir. Ayrıca ECPAT Kanada (2020) raporunda cinsel sömürüyü, Kanada kolluk kuvvetlerinin "küresel bir salgın" olarak adlandırdığını belirtmiştir.

Cinsellik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak risk bağlamında en çok dikkat çeken bir diğer konunun çocuk pornografisi/pedofili olduğu görülmektedir. Birleşik Krallık (2019) raporunda çocuk pornografisi kavramının yanlış olduğunu, "çocukların cinsel istismar materyali" kavramının kullanılmasının çok daha doğru olacağını ifade etmiştir. UN Special Rapporteur on Trafficking in Persons, Especially Women and Children (2020) ise raporunda özellikle kız çocuklarının

cinsel istismar materyali olduğunu vurgulamıştır. Leiden University Law School (2019) raporunda çocukların cinsel istismarı materyalinde daha çok tecavüz ve cinsel işkence görüntülerinin olduğu ifade edilmiştir. Diğer bir paydaş olan NetClean (2019) raporunda 2016 yılında yapılan bir araştırma sonucuna göre, çocuklara yönelik cinsel istismarın dağıtılmasında en yaygın yolun eşler arası (P2P) olduğunu gösterdiği (ankete katılan polis memurlarının %90,4'ü tarafından bahsedildi) belirtilmiştir. Ardından Darknet/TOR (%43), sosyal medya platformları (%37,9), bulut tabanlı hizmetler (%34,9), anlık mesajlaşma (%34,9), e-posta (%21,3), açık internet siteleri (%17,3) ve fiziksel posta (%6,3) olduğunun belirtildiği görülmektedir. Ayrıca Swiss Foundation for the Protection of Children (2019) raporunda "çocuk pornografisi" teriminin halk arasında ve çeşitli uluslararası ve ulusal yasal belgelerde kullanılmakta olduğunu fakat bu terimin önemsizleştirici olduğunu vurgulamıştır. Çocuklu pornografik görüntülerin her zaman çocukların cinsel istismarına ilişkin görüntüleri olduğunu ve rızaya dayalı, yetişkin pornografisiyle hiçbir ilgisi olmadığını ifade etmiş, çocuklu pornografik görüntülerin asla yasal olmadığını belirtmiştir. Swiss Foundation for the Protection of Children, bu görüntülerin her birinin bir suçu temsil ettiğini kelimelerle ifade etmek için "çocukların cinsel istismarı materyali" terimini tercih etmekte olduğunu da ifade etmiştir.

Cinsellik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak risk bağlamında dikkat çeken bir diğer konunun sexting yani cinsel mesajlaşma olduğu görülmektedir. Cinsel mesajlaşma ile ilgili olarak Norveç (2020) raporunda Covid-19 ile beraber ekran başında geçirilen sürenin artmasıyla cinsel içerikli görüntüler göndermenin daha fazla risk haline geldiğini ifade etmiştir. Chatzinikolaou ve Lievens (2019) raporunda ise çocuklar arasında cinsel mesajlaşmaların popülerleşmeye başladığını vurgulanmıştır. Bunun da çocuklar için cinsel istismar materyali olma riskini artırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca Leiden University Law School (2019) raporunda 'kendi kendine üretilen' cinsel içeriklerin giderek çoğaldığını belirtmiştir.

Cinsellik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak söz edilen bir diğer konunun cinsel tehdit, zorlama ve şantaj olduğu görülmektedir. Kemal Veli Açar (2019) raporunda cinsel şantaj vakalarında, çevrim içi seyyar satıcının mağdurlarla arkadaş olduğunu ve mağdurun kendi ürettiği görsel materyalleri elde ettiğini belirtmiştir. Daha sonra istismarcının, mağdurun kendisinin ürettiği daha fazla malzeme

sağlama talebine uymaması durumunda müstehcen resimleri çevrim içi olarak dağıtmakla tehdit ettiğini ifade etmiştir.

Cinsellik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak söz edilen bir diğer olgunun da grooming yani uşaklaştırma olgusu olduğu görülmektedir. International Child Rights Center Republic of Korea (2019) raporunda "Grooming" tanımı cinsel istismar veya çocuk pornografisi amacıyla çevrimiçi olarak çocuklarla iletişime geçilmesi şeklindedir.

Tablo 4.6. Çocuklar için çevrim içi riskler (ticaret odaklı riskler)

Tema	Alt Tema	f
Ticaret Odaklı Riskler	Reklam ve Pazarlama	35
	Çocuk Ticareti	23
	Kişisel Verilerin Kullanımı	15
	Zararlı Ürün Pazarlamaları	10
	Ticari Profil Oluşturma/Çıkarma	10
	Gizli Reklamlar/Bilinçaltı Teknikler	9
	Ticari Sömürü	9
	Söylem	1
	Toplam	112

Tablo 4.6. incelendiğinde, ticaret odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak en çok reklam ve pazarlama konusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Reklam ve pazarlama ile ilgili olarak paydaşları Filipinler (2020) raporunda facebook gibi çevrim içi platformların kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriğin tanıtımından gelir etmekte olduğunu belirtmiştir. İrlanda Kalp Vakfı (2019) ise raporunda UNICEF'in, çocuklar ve dijital pazarlama konusundaki araştırmalarında, pazarlama sürecine "kimlik çözümlemesi" atfında bulunulduğunu belirtmektedir.

Dikkat çekilen en önemli ikinci konunun çocuk ticareti olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği (2019) raporunda Avrupa Komisyonu'nun insan ticaretine ilişkin ikinci ilerleme raporunun (Aralık 2018) bulgularında AB'de kayıtlı insan ticareti mağdurlarının %23'ünün çocuklar olduğunu ve ezici bir çoğunluğun kızların olduğunu belirtmektedir. Ayrıca International Child Rights Center Republic of Korea (2019) raporunda fuhuş ve insan hakları üzerine 19 yaşın

altındaki 103 çocuk ve ergen üzerinde yapılan bir araştırmada çocuklara yönelik seks ticaretinin ilk yeri için, katılımcıların akıllı telefon sohbet uygulamalarını kullandığı, ardından %27,2 ile internet toplulukları ve sohbet geldiği, belirtilmiştir.

Ticaret odaklı riskler temasıyla ilgili olarak söz edilen bir diğer konunun zararlı ürün pazarlamaları olduğu görülmektedir. Alkol Eylemi İrlanda (2020) raporunda reklam, sponsorluk ve diğer tanıtım biçimleri de dâhil olmak üzere alkol pazarlamasının, ergenlerin alkol kullanmaya başlama ve zaten alkol kullanıyorlarsa daha fazla içme olasılıklarını artırdığını belirtmiştir.

Ticaret odaklı riskler temasıyla ilgili olarak söz edilen diğer bir konunun gizli reklamlar/bilinçaltı teknikler olduğu görülmektedir. Nöropazarlama kavramına da paydaşlar tarafından değinildiği görülmektedir. (Finlandiya, Farida Shaheed, Garde ve Diğerleri, Toplumda Çocuk Hakları İsveç) Alana Enstitüsü (2019) raporunda sosyal medya fenomenlerinin çocuklar üzerindeki görünürlüğü, erişimi ve etkisini göz önünde bulunduran birçok şirketin milyonlarca çocuğun takip ettiği kanallara ve sosyal ağlara markanın ürünlerini el altından tanıtılabilmeleri için hediyeler gönderdiğini böylelikle de çocukları sömürdüklerini ifade etmiştir.

Tablo 4.7. Çocuklar için çevrim içi riskler (erişim odaklı riskler)

Tema	Alt Tema	f
Erişim Odaklı Riskler	Zararlı İçerikler	37
	Yasa Dışı İçerikler	32
	Erişim Eşitsizlikleri	22
	Dijital Uçurum	19
	Yanlış Bilgi/Sahte Haber	16
	Sosyal Medya Kullanımı	8
	Uygunsuz İçerikler	5
	Otomatik Karar Verme	5
	Erişim Eksiklikleri/Boşlukları	5
	Giyilebilir ve Mobil Cihazlar	4
	Konum Bilgisi	3
	Erişim Kısıtlaması	3
	Çerezler ile Çevrimiçi İzleme	2
	Yönlendirme	2

	Flört Uygulamaları	2
	Çevrimiçi Oyun Siteleri	1
	IP Adresleri	1
	Tıklama Tuzağı Manşetleri	1
	Segment Kimliği	1
	Söylem	0
	Toplam	169

Tablo 4.7. incelendiğinde, erişim odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak zararlı içerikler konusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Arnavutluk (2019) raporunda çocuğun onurunu ve haklarını ihlal eden tüm resimler, görüntüler vs. çocuk için zararlı içerikler olarak ifade edilmektedir. Paydaşlar zararlı içerik ile ilgili olarak teşvik oluşturan bazı zararlardan bahsetmiştir. Uyuşturucuya teşvik (Kanada), intihara teşvik (Meksika, Save the Children İspanya), şiddete teşvik (Avustralya, Hope for Children), kumara teşvik (Kanada, Türkiye, Meksika), tütüne teşvik (Norveç Kanser Derneği) olarak belirtilmiştir.

Erişim odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında en çok dikkat çeken ikinci konunun yasa dışı içerikler olduğu görülmektedir. Yasadışı içerik ile ilgili paydaşlardan Polonya (2020) raporunda çocukların cinsel içeriğe ne kadar erken ve ne kadar çok maruz kalırsa, ergenlerin o kadar erken cinsel ilişkiye başlayacağını ve rastgele cinsel ilişkiye girme olasılıklarının o kadar yüksek olacağını ifade etmiştir. Irish Society for the Prevention of Cruelty to Children (2019) raporunda kötü kişiler tarafından çocuklara yönelik şiddetli cinsel istismarı 'canlı yayınlayarak' çevrimiçi alanı mali kazanç için kullandıklarını belirtmiştir. Bununla beraber Canadian Centre for Child Protection (2020) raporunda yapılan bir araştırma sonuçlarına göre cinsel istismar görüntüleri yayınlanan mağdurların %70'inin görüntüleri gören biri tarafından tanınmaktan sürekli endişe duyduğu belirtilmiştir. Ayrıca Collective Shout (2020) raporunda genellikle kız çocukların yaptığı canlı yayınlarda mastürbasyon yapan çıplak erkeklere rastlandığını belirtmiştir.

Erişim odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında en çok dikkat çeken ikinci konunun erişim

eşitsizlikleri olduğu görülmektedir. Dünya genelinde çevrim içi olmayan gençlerin yüzdesi, %29'dur. Çevrim içi bağlantısı en az olan gençleri Afrikalı çocuklardır. Afrikalı gençlerin %60'ının internete erişemezken, Avrupa'daki gençlerin sadece %4'ünün internet erişimi yoktur. Çevrimiçi eşitsizlikler ile ilgili toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden de bahsedilebilir. Hindistan'da internet kullananların yalnızca 1/3'ü kadınlardır. Dünyada ise internet kullanan kadınların oranı, erkeklerinin oranından %12 daha azdır (UNICEF, 2017). Erişim eşitsizlikleri ile ilgili Avrupa Konseyi (2019) raporunda çocuklar arasında özellikle alternatif bakımda yaşayan çocuklar, özgürlüğünden yoksun bırakılan veya ebeveynleri özgürlüğünden yoksun bırakılmış çocuklar, uluslararası göç bağlamındaki çocuklar, sokaktaki ve kırsal topluluklardaki çocuklar ve engelli çocuklar arasında var olabilecek dijital erişim boşlukları olma riskini vurgulamıştır. Uluslararası Engelliler İttifakı (2020) ise raporunda engelli bireylerin dijital ortama erişiminin genellikle daha düşük olduğunu belirtmiştir. Mevcut verilerin, diğer kişilerin %36'sının internet erişimine sahipken, engelli kişilerin yalnızca %19'unun internete erişimi olduğunu göstermekte olduğunu ifade etmiştir.

Erişim odaklı riskler ile ilgili risklerden bir diğerinin de dijital uçurum olduğu görülmektedir. Save the Children (2020) ve World Vision (2020) raporlarında Covid-19 krizinin, özellikle eğitim alanında hem ulusal ve bölgesel hem de küresel olarak çocuklar arasındaki dijital uçurumu genişlettiğini ifade etmiştir.

Erişim odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında dikkat çeken diğer bir konunun sosyal medya kullanımı olduğu görülmektedir. Sosyal medya kullanımı ile ilgili olarak Avrupa Dijital İyilik Konseyi (2019) raporunda sosyal medyanın, birçok genç için en iyi ihtimalle ezici ve daha kötü ihtimalle göz korkutucu görünen bir maruz kalma düzeyi sağladığını belirtmiştir. Bunun da çocukların internette fikirlerini beyan etmekten korkmalarına ve başkalarına hakaret etmek isteyen internet trolllerinin ortaya çıkmasına neden olarak işleri daha da korkutucu hale getirdiğini ifade etmiştir. AHISA (2020) ise raporunda çocukların sosyal medya tarafından intihara teşvik edildiğini belirtmiştir. Bununla beraber Humanium (2020) raporunda TikTok, YouTube ve diğer sosyal medya sunucuları gibi bazı uygulamaların aracılığıyla bir çocuğun kısa sürede ünlü olabileceğini ve hem kötü şöhretleri

nedeniyle hem de kazanç ve yaratıcı içeriklerle ilgili sorunlar nedeniyle çocukların üzerindeki baskının artacağını belirtmiştir.

Erişim odaklı riskler ile ilgili risklerden bir diğerinin de uygunsuz içerikler olduğu görülmektedir. İsviçre (2020) raporunda etiketlerin her zaman koruyucu özelliğinin olmadığını hatta rap/hiphop kültüründe 'uygunsuz içerik' etiketinin havalı kabul edildiğini belirtmiştir.

Erişim odaklı riskler ile ilgili risklerden bir diğerinin de giyilebilir ve mobil cihazlar olduğu görülmektedir. Leanne Bowler (2019) raporunda mobil cihazların fiziksel hareketleri kaydettiğini (coğrafi konum kapalıyken bile) ve bireyleri dinliyor olabileceğini vurgulamıştır.

Tablo 4.8. Çocuklar için çevrim içi riskler (sağlık ve esenlik odaklı riskler)

Tema	Alt Tema	f
Sağlık ve Esenlik Odaklı Riskler	Yeme Bozuklukları	14
	Kendini Yaralama, İntihar	13
	Salgın Hastalıklar	12
	Zihinsel/Ruhsal Rahatsızlıklar	9
	Duruş Bozuklukları	3
	Uyku Yoksunluğu	2
	Görme Bozuklukları	2
	Yanlış Tedavi Bilgisi	2
	Madde Bağımlılığı	1
	Cinsel Gelişim	1
	Söylem	2
	Toplam	61

Tablo 4.8. incelendiğinde, sağlık ve esenlik odaklı riskler temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak yeme bozuklukları olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Farida Shaheed (2019) raporunda gıda reklamlarının yeme bozukluklarında önemli bir payı olduğunu belirtmiştir. Paydaşlar yeme bozuklukları ile ilgili olarak anoreksiya/bulimia (Polonya, Leonor Cellier), obezite (Richard Graham, Alana Enstitüsü) ve yetersiz beslenmeden (Humanium) bahsetmişlerdir.

Sağlık ve esenlik odaklı riskler temasıyla ilgili dikkat çeken bir diğer risk salgın hastalıklar olarak görülmektedir. Salgın hastalıklar ile ilgili paydaşlardan biri olan Kadın ve Çocuk Ticareti Özel Raportörü (2020) raporunda Covid-19 salgınında, okulların kapanmasının etkisiyle çocukların dijital ortamda daha fazla zaman geçirmesinin çocukların sömürüye karşı savunmasızlıklarını şiddetlendirdiğini ifade etmiştir. ECPAT Kanada (2020) ise raporunda Covid-19 salgınının, çocukların ve gençlerin çevrimiçi aktivitelerinde artışa yol açarak güvenlik açıklarının artmasına ve potansiyel zarara maruz kalmalarına yol açtığını ifade etmiştir. British Columbia'nın Entegre Çocuk İstismarı (ICE) ekibinin, pandemi ile evde kalma önlemlerinin ilk aylarında çevrimiçi çocuk cinsel istismarı raporlarında % 45'lik bir artış görüldüğünü belirtmiştir.

Tablo 4.9. Çocuklar için çevrim içi riskler (dijital ihlaller)

Tema	Alt Tema	f
Dijital İhlaller	Kişisel Verilerin İşlenmesi/Kötüye Kullanımı	27
	Mahremiyet İhlali	16
	Fotoğraf Paylaşımı	11
	Paylaşım Yapma	10
	Çocuk İfşaları	8
	Dijital Çocuk İşçiliği	7
	Sansür	4
	Özel Hayatın Gizliliği İhlali	3
	Biyometrik Verilerin İhlali	2
	Biyometrik Parmak İzi	2
	Kötüye Kullanım	2
	Siber İftira	1
	Mağduru Çocuklarla Görüşme	1
	Söylem	8
	Toplam	102

Tablo 4.9. incelendiğinde, dijital ihlaller teması ile ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak kişisel verilerin işlenmesine ve kötüye kullanımına dikkat çektikleri görülmektedir. Kişisel verilerin işlenmesine ve kötüye

kullanımına ile ilgili olarak Meksika (2020) raporunda çocukların, kendi verilerinin hangi şirketler tarafından kullanıldığını ve işlendiğini bilmeyi istediklerini ifade etmiştir. Ayrıca Çocuk ve Gençlik Komiseri İskoçya (2020) raporunda şirketlerin, çocuklarla ilgili verileri işlerken farkında bile olmadan birçok hakkı ihlal ettiklerini vurgulamıştır.

Dijital ihlaller teması ile ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında en çok dikkat eden bir diğer olgunun mahremiyet ihlali olduğu görülmektedir. Citizen Projesi ve SoapBox Labs (2019) raporunda ses izlerinden biyometrik verilerin çıkarılması en büyük mahremiyet ihlali olarak belirtilmiştir. Save the Children Nikaragua (2019) raporunda sosyal ağdaki mahremiyetlerin yönetimi hakkında yapılan bir araştırmada, ankete katılanların %19'unun "Herkes görsün diye herkese açık bir profilim var" alternatifini seçtiğini, %22'sinin "Ağımdaki arkadaşlarımın arkadaşlarının görebilmesi için kısmen gizli" alternatifini seçtiğini ve %56'sı "Gizli, yalnızca arkadaşlarımın görebilmesi için" alternatifini seçtiğini söylediklerini belirtmiştir.

Dijital ihlaller teması ile ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında en çok dikkat eden bir diğer olgunun fotoğraf paylaşımı olduğu görülmektedir. Fotoğraf paylaşımı ile ilgili paydaşlardan biri olan İsviçre (2020) raporunda fotoğraf paylaşımı konusunda en çok sorunu görme engelli çocukların yaşadığını belirtmiştir. Meksika (2020) raporunda çocukların, aileleri onların fotoğraflarını paylaşmadan önce onlara danışmalarını istediklerini belirtmiştir.

Dijital ihlaller teması ile ilgili dikkat çeken risklerden bir diğer olgunun paylaşım yapmak olduğu görülmektedir. Paylaşım yapmak ile ilgili olarak Kıbrıs Çocuk Hakları Komiserliği Ofisi (2019) raporunda ebeveynlerin, çocukları ile ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere kişisel/aile yaşamlarını ilgilendiren bilgileri interneti ve özellikle sosyal medyayı kullanarak çevrim içi olarak paylaşımlarının olumsuz sonuçlara yol açabileceğini ifade etmiştir. Yine aynı raporda her 10 çocuktan 1'inin ebeveynlerinden fotoğraflarını silmelerini istediğini, %13'ünün ise ebeveynleri tarafından paylaşılan bir şeyden utandığını ifade etmiştir. Jugendschutz.net (2019) ise raporunda genç kullanıcıların, kişisel bilgilerini ifşa ederken veya sosyal medyada müstehcen fotoğraflarını yayınlarken oluşabilecek risklerin farkında olmadıklarını belirtmiştir.

Dijital ihlaller teması ile ilgili risklerden bir diğer olgunun biyometrik verilerin ihlali olduğu görülmektedir. Al Sur (2020) raporunda biyometrik verilerin

benzersiz ve kalıcı veriler olduğunu, çoğaltılır ve saklanırsa, veri sahibinin artık "kendi biyometrik verilerinin tek sahibi" olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 4.10. Çocuklar için çevrim içi riskler (dijital bağımlılık)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Bağımlılık	Ekran Süresi/Aşırı Kullanım	11
	Oyun Bağımlılığı	9
	Teknoloji ve İnternet Bağımlılığı	8
	Erken Kullanım	6
	Söylem	8
	Toplam	42

Tablo 4.10. incelendiğinde, dijital bağımlılık teması ile ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak ekran süresi ve aşırı kullanım olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Ekran süresi ve aşırı kullanım ile ilgili paydaşlardan İran (2020) raporunda siber kaynaklı ortamın aşırı kullanımının, potansiyel fiziksel yaralanmalara ek olarak psikolojik hasara da yol açabileceğini ifade etmiştir. Norveç (2020) ise raporunda çevrim içi ortamda geçirilen sürenin artması ile çocukların zararlı, şiddet içeren içeriğe ve daha fazla siber zorbalığa maruz kalma riskinin çoğaldığını belirtmiştir. Ayrıca Bruderer ve Andrijevic (2020) raporunda ebeveynler çocuklarının oyun alışkanlıklarını ve harcamalarını kontrol etmezlerse, ganimet sandıklarının aşırı ekran sürelerine yol açabileceğini ve daha geniş psikolojik ve mali sonuçları tetikleyebileceğini belirtmiştir.

Dijital bağımlılık teması ile ilgili olarak paydaşların risk bağlamında oyun bağımlılığı olgusuna da dikkat çektikleri görülmektedir. Bruderer ve Andrijevic (2020) raporunda çevrim içi oyunlardaki içinden ne çıkacağı bilinmeyen ganimet kutularının çocuklarda kumar bağımlılığıyla aynı etkiyi yarattığını belirttiği görülmüştür.

Dijital bağımlılık teması ile ilgili dikkat çeken risklerden bir diğer olgunun erken kullanım olduğu görülmektedir. Erken kullanım ile ilgili olarak Türkiye (2020), Meksika (2020) ve UNICEF (2020) raporlarında dijital cihazların erken kullanımının daha sonra dijital bağımlılık riskini artırabileceğine dair yeterli kanıt

bulunmamasıyla birlikte, bu konuda da ihtiyatlı bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Tablo 4.11. Çocuklar için çevrim içi riskler (çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik)

Tema	Alt Tema	f
Çevrim İçi Ayrımcılık/ Eşitsizlik	Nefret Söylemi	28
	Cinsiyetçilik	22
	Köken/İrkçilik	14
	Homofobi	10
	Sosyoekonomik Statü	9
	Göçmen, Mülteci Çocuklar	7
	Engelli Çocuklar	6
	Yaş	5
	Din	4
	Fiziksel Görünüm	1
	Söylem	17
	Toplam	123

Tablo 4.11. incelendiğinde, çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak paydaşların görüşlerinde risk bağlamında ağırlıklı olarak nefret söylemi olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Polonya (2019) raporunda gençlerin %40'ından fazlasının internette küçük düşürüldüğünü veya arkadaşlarının başına bu tür şeyler geldiğini duyduğunu, reşit olmayanların yaklaşık %20'sinin çevrimiçi saldırganlığın kurbanı olduğunu belirtmiştir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde risk bağlamında en çok dikkat çeken bir diğer olgunun cinsiyetçilik olduğu görülmektedir. Cinsiyetçilik ile ilgili olarak Kanada (2020) raporunda özellikle kız çocuklarının dijital ortamda gözdağı, taciz ve şiddete maruz kaldıklarını ve bunun da onların insan haklarından ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlanmalarını engellediğini ifade etmiştir. Bununla beraber UNICEF (2020) raporunda cinsiyet ile ilgili üç risk konusuna değinmiştir. Bunlar; cinsiyete dayalı ayrımcılık yapma, dijital ortamda karşılaşılabilecek cinsiyet klişeleri olan içerikler ve bir şiddet biçimi olarak cinsiyete dayalı şiddettir. Chicos.net (2019) ise raporunda toplumda çok fazla cinsiyetçi yaklaşımların olduğunu, oyuncak

mağazalarında erkek çocuklar için olan oyuncakların daha çok gücü, süper kahramanları, cesurluğu temsil ederken kız çocukları için olan oyuncakların modayı, aşkı, aşırı zayıflığı temsil ettiğini belirtmiştir. Hatta youtube videolarında bile erkekler için olan içeriklerin daha çok şiddete yönelik olduğunu kız çocukları içinse moda ve aşka yönelik olduğunu ifade etmiştir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak risk bağlamında en çok dikkat çeken bir diğer olgunun köken/ırkçılık olgusu olduğu görülmektedir. Asya Çocuk Hakları Koalisyonu (2020) raporunda özellikle dil ile ilgili ayrımcılıkları vurgulamıştır ve dünyadaki dillerden yalnızca birkaçının çevrimiçi olarak temsil edildiğini belirtmiştir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak risk bağlamında en çok dikkat çeken bir diğer olgunun homofobi olgusu olduğu görülmektedir. UN Special Rapporteur on the Right to Privacy (2020) raporunda farklı cinsel yönelimi olan çocukları belirlemek için öğrencilere anket yapılarak cinsel yönelimlerinden dolayı öğrencilerin okuldan atıldığını ifade etmiştir.

Sosyoekonomik statü, çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili dikkat çeken bir diğer durumdur. İrlanda (2019) raporunda Londra Ekonomi Okulu'nun, ebeveynlerin çocuklarının gelişimini dijital teknolojilerle nasıl desteklediğine ilişkin eşitsizliklere ilişkin bir raporda, daha yüksek sosyoekonomik statüye veya eğitime sahip ebeveynlerin dijital olarak daha avantajlı olduğunu tespit etti. Daha fazla eğitime sahip ebeveynlerin daha fazla dijital becerilere sahip olduğu ve çocuklarına daha fazla çevrimiçi destek sunduğu belirtilmiştir.

Engelli çocuklar, çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili dikkat çeken bir diğer durumdur. Sırbistan (2019) raporunda engelli çocukların diğer çocuklara göre şiddete maruz kalma risklerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak risk bağlamında dikkat çeken bir diğer riskin yaş olgusu olduğu görülmektedir. UNICEF (2019) raporunda Global Kids Online bulgularının, birçok ülkede, daha büyük çocukların okuldan internete erişme olasılığının daha küçük çocuklara göre çok daha yüksek olduğunu göstermekte olduğunu, bunun da daha küçük çocukların beceriler açısından neden geride olduklarının açıklanabileceğini belirtmektedir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması ile ilgili olarak risk bağlamında söz edilen bir diğer riskin din olgusu olduğu görülmektedir. İsrail (2020) raporunda Ultra-Ortodoks Yahudiler gibi daha geleneksel İsrail toplumlarının bazılarında

dijital ortama hem yetişkinlerin hem de çocukların erişmesine izin verme konusunda genel bir isteksizlik olduğunu belirtmiştir.

4.3 Çocuklar İçin Çevrim İçi Fırsatlar

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çocukların karşılaşılabileceği çevrim içi fırsatlar görülmüştür. Çocuklar için çevrim içi fırsatlara, riskler kadar yoğun değinilmediği için tek tablo halinde verilmiştir. Yalnızca çevrim içi fırsatlar içinde yer alan gelişen teknoloji teması ayrı bir tablo olarak verilmiştir. Çocuklar için çevrim içi fırsatlar Erişim, İletişim ve Etkileşim, Üreten Tüketici, Eğitim, Keşfetme, Sağlık, Eğlence, Engelli Çocuklar için Fırsatlar ve Gelişen Teknoloji olmak üzere temalar oluşturmuştur.

Tablo 4.12. Çocuklar için çevrim içi fırsatlar

Tema	Alt Tema	f
Erişim	Bilgi Erişimi	16
	Yeterli Dil Yelpazesi	1
	Alışveriş	1
	Koruma Hizmetlerine Hızlı Erişim	1
	Haberlere Erişim	1
	Söylem	2
	Toplam	22
İletişim ve Etkileşim	Sesini Duyurma	6
	Düşüncelerini İletme/İfade Etme	4
	Çevrimiçi Oyun Oynama	3
	Sohbet etme	3
	Paylaşım yapma	3
	7/24 İletişim İmkkanı	3
	Ağ Oluşturma	2
	Arkadaş Edinme	1
	Olumlu Rol Model Edinme	1
	Söylem	7
	Toplam	33

Üreten Tüketici	İçerik Oluşturma	6
	Çevrimiçi Girişimciler	1
	İş İmkânı	1
	Söylem	4
	Toplam	12
Eğitim	Yetenek ve Beceri Geliştirme	3
	Dijital Sertifika	1
	Çevrimiçi Mesleki Rehberlik	1
	Etkileşimli Oyunlar	1
	Kodlama Projeleri	1
	Halka Açık Okul Dersleri	1
	Farkındalık Çalışmaları	1
	Söylem	4
	Toplam	13
Keşfetme	Kim Oldukları	2
	Yeni Deneyimler	2
	Kendi Yetenekleri	1
	Cinsel Kimlikleri	1
	Söylem	0
	Toplam	6
Sağlık	Bilgi Edinme	3
	Söylem	0
	Toplam	3
Eğlence	Oyun Oynamak	4
	Müzik Dinlemek/İndirmek	3
	Neşe Veren İçerikler	3
	İnternete Bağlı Oyuncaklar	2
	Video İzlemek	1
	Söylem	2
	Toplam	15
Engelli Çocuklar İçin Fırsatlar	Katılım	2
	Kendi İşlerini Yönetme	2
	Seslerini Duyurmaları	2

	Sosyal İlişkiler Edinme	2
	Destek Alma	1
	Öğrenme	1
	Söylem	1
	Toplam	11

Tablo 4.12. incelendiğinde, çevrim içi fırsatlar başlığı altında oluşan erişim temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde fırsat bağlamında ağırlıklı olarak bilgi erişimi olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. European Council for Digital Good (2019) raporunda internetin bilgiye erişimimizi çok kolaylaştırdığını belirtmiştir. Geçmişte herkesin bilgiye erişmesinin zor, hatta bazen imkânsız olduğunu çünkü pek çok insanın kitap almaya gücü yetmediğini ancak internetin, birkaç yıl öncesine kadar kolayca erişemeyeceğimiz kaynaklardan, okulda kullanabileceğimiz değerli bilgilerden, sanal olarak ziyaret edebileceğimiz çevrimiçi müzelere kadar, yalnızca birkaç tıklamayla bize geniş bir bilgi dünyası sunduğunu ifade etmiştir.

Erişim temasıyla ilgili olarak söz edilen bir diğer olgunun da yeterli dil yelpazesi olduğu görülmektedir. Finlandiya (2020) raporunda dijital dünyanın geniş dil yelpazesi sayesinde göçmen çocukların hizmetlere daha iyi erişmesini sağladığını ifade etmiştir.

Çocuklar için çevrim içi fırsatlar başlığı altında oluşan iletişim ve etkileşim temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde fırsat bağlamında olumlu rol model edinme alt teması görülmektedir. Ancak, Plan International (2019) raporunda kız çocukları için rol modellerin erkek çocuklarına göre daha az olduğunu belirttiği görülmüştür.

Çocuklar için çevrim içi fırsatlar başlığı altında oluşan bir diğer temanın da üreten tüketici olgusu olduğu görülmektedir. McNamara ve Diğerleri (2020) raporunda çevrim içi olarak şöhret bulan ve içerik oluşturucu olarak önemli miktarda para kazanan çok sayıda yüksek profilli çocuk ve genç örneği olduğunu belirtmiştir. Örneğin, "EvanTube", çeşitli sosyal medya platformlarında 10 milyondan fazla takipçisi ile dünya çapında en başarılı çocuk etkileyicilerden biridir. Oyuncak incelemeleri, yarışmalar ve deneyler üretiyor ve markalarla çeşitli ticari ortaklıkları var. Benzer şekilde, 10 yaşındaki Ryan Kaji'nin "Ryan's World" adlı YouTube kanalı, 23 milyondan fazla aboneye sahiptir ve 2019'da ticari

sponsorluklardan ve paraya çevrilen reklamlardan tahmini olarak 26 milyon dolar kazanmıştır. Taytum ve Oakley Fisher'ın (2 yaşındaki ikizler) Instagram'da yaklaşık 2 milyon takipçisi var ve sponsorlu gönderi başına tahmini 10.000 ila 20.000 dolar kazanıyor olduklarını belirttiği görülmüştür.

Eğitim temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde fırsat bağlamında dijital sertifika alt teması görülmektedir. Meksika (2019) raporunda MéxicoX platformu -ülkedeki ilgili eğitim kurumları tarafından verilen 230'dan fazla kapsamlı çevrimiçi kurs- aracılığıyla 8.000'den fazla katılımcının eğitildiği ve bunlardan 4.789'unun dijital sertifika aldığı belirtilmektedir.

Tablo 4.13. Çocuklar için çevrim içi fırsatlar (gelişen teknoloji)

Tema	Alt Tema	f
Gelişen Teknoloji	Yapay Zeka	18
	Makine Öğrenimi	8
	Sanal ve Artırılmış Gerçeklik	5
	Büyük Veri	4
	Bulut Depolamalar	4
	Giyilebilir ve Mobil Cihazlar	4
	Sosyal Medya ve Uygulamalar	3
	Dijital Ayak İzi	3
	Konuşma Tanıma Teknolojileri	2
	Veri Analizi	2
	Coğrafi Konum Belirleme	1
	Arama Motorları	1
	Profil Oluşturma	1
	Dijital Avatarlar	1
	Dijital Aktivizm	1
	Canlı Yayın	1
	Otomasyon Sistemi	1
	Yüz Tanıma Teknolojisi	1
	Algoritma	1
	Blockchain Teknolojisi	1

	Biyometri	1
	Söylem	1
	Toplam	65

Tablo 4.13. incelendiğinde, çevrim içi fırsatlar başlığı altında oluşan bir diğer temanın gelişen teknolojiler olduğu görülmektedir. Gelişen teknolojiler temasının en çok dikkat çeken alt temasının yapay zekâ olduğu görülmektedir. UNICEF (2019) raporunda yapay zekâ, sanal ve artırılmış gerçekliğin yükselmekte olan teknolojilerden olduğunu ve bunların uygulanmasının pek çok alanda (eğitim, sağlık, refah) çocuk haklarıyla ilgili olduğunu belirtmiştir. Ancak yapay zekânın kontrolsüz kaldığı bir dünyadan da endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Genellikle "kara kutular" olarak çalışan AI sistemlerinin (yapay zekâ), özellikle çocuklar için mahremiyet, hesap verebilirlik, başvuru ve dışlama konularını gündeme getirdiğini ve yapay zekâ gelişimi için insan merkezli bir temel olmadan, çocukların özgürce öğrenme, oynama ve katılım haklarının risk altında olacağını da vurgulamışlardır.

Gelişen teknolojiler temasıyla ilgili olarak söz edilen bir diğer fırsat olgusunun konuşma tanıma olgusu olduğu görülmektedir. Citizen Projesi ve SoapBox Labs (2019) raporunda insanların sesin de nefes gibi geçici olduğuna, bir kez konuşulduğunda kelimelerin sonsuza dek kaybolduğuna inandıklarını ancak modern ses teknolojisi çağında artık durumun böyle olmadığını ifade etmiştir. Parmak izi gibi bir ses izinin de benzersiz bir şekilde tanımlanabilir bir veri parçası olduğunu vurgulamıştır.

4.4 Çocukların Çevrim İçi Hakları

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çocukların çevrim içi haklarından söz edildiği görülmüştür. Çocukların çevrimiçi hakları Dijital Güvenlik, Dijital Sağlık ve Esenlik, Dijital Eğitim, Dijital Gizlilik, Dijital Erişim, Dijital Deneyim/Kullanım, İfade ve Düşünce Özgürlüğü, Dijital Ortamda Eşit Muamele, Ayrımcılığa Maruz, Kalmama, Dijital Katılım, Dijital Okuryazarlık/Yetkinlik, Dijital Ortamda Kültür, Eğlence ve Oyun, Örgütlenme, Dernek Kurma ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü, Kimlik ve Kişisel Verilerin Korunması, Çevrim İçi Zararlardan Korunma, Dijital İletişim, Unutulma Hakkı,

Aile Ortamı ve Alternatif Bakım, Yaşam, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı olmak üzere temalar oluşturmuştur.

Tablo 4.14. Çocukların çevrim içi hakları (dijital güvenlik)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Güvenlik	Güvenli Ortam	24
	Dijital Gözetim	10
	Önleyici Polislik	10
	Dijital Danışmanlık	8
	Siber Dayanıklılık	2
	Filtreleme Teknolojileri	2
	Dijital Parmak İzi	1
	Siber Hijyen	1
	Söylem	34
	Toplam	92

Tablo 4.14. incelendiğinde, dijital güvenlik temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde hak bağlamında ağırlıklı olarak güvenli ortam olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Bu noktada paydaşlardan biri olan İtalya (2019) raporunda İtalyan Güvenli İnternet Merkezi, 'Generazioni Connesse' isimli proje ile interneti çocuklar ve gençler için daha güvenilir hale getirmeyi planladığını belirtmektedir. Bununla birlikte Avrupa Dijital İyilik Konseyi (2019) raporunda çocuklar dijital ortamda kendilerini güvende hissedерlerse çevrim içi ortamın onlar için çok daha faydalı olacağını vurgulamıştır.

Dijital güvenlik temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde hak bağlamında en çok dikkat çeken bir diğer olgunun dijital gözetim olduğu görülmektedir. Dijital gözetim ile ilgili UN Special Rapporteur on the Right to Privacy (2020) raporunda çocukların cinsel istismar gibi zararlardan korunması için dijital gözetimin önemli olduğunu vurgulamıştır. ECPAT International (2020) ise raporunda dijital gözetimin asgari ölçüde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Önleyici polislik olgusunun dijital güvenlik temasında paydaşların en çok dikkat çektiğini olgulardan biri olduğu görülmektedir. Önleyici polislik ile ilgili paydaşlardan Ukrayna (2019) raporunda çocukları intihara yönlendirebilecek tehlikeli grupların varlığında söz ederken çözüm olarak dijital takipten başlayıp fiili

blokeye varan çeşitli çözümlerin önleyici polislik kapsamında önleendiği görülmektedir. Önleyici polisliğin çocuklara ve gençlere yönelik suçların önlenmesini ve çocukların kendine zarar vermesini veya intihar etmesini önlemeyi sağlamayı amaçladığı ifade edilmektedir. İtalya (2019) raporunda ise İtalya Devlet Polisi Suçla Mücadele Merkezi Müdürlüğü tarafından “Mavi Kutu Projesi” isimli proje ile gençleri internetten kaynaklanan tehlikeler konusunda bilgilendirmek ve tavsiyelerde bulunmak için bilinçlendirme kampanyası başlattığı belirtilmiştir. İlaveten Norveç (2019) raporunda Nettpatruljer (çevrim içi polis devriyeleri) ile suç önleme tavsiyesi ve çevrimiçi güvenliğin sağlandığını ifade etmiştir. Yine aynı raporda Norveç Polisi için müstehcen resimler, videolar ve içeriklerle ilgili bilgilerin çoğunu oluşturan hizmet sağlayıcıların Snapchat ve YouTube olduğu belirtilmektedir.

Dijital güvenlik temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde hak bağlamında dijital danışmanlık olgusundan da söz ettikleri görülmektedir. Bu noktada Ukrayna (2019) raporunda şiddet mağduru çocuklara yardım alanında uzman eksikliği sorunu olduğu ifade edilmektedir. Estonya (2019) raporunda ise internet polislerinin çocuklara danışmanlık yaptığı, onları eğittiği ve gerektiğinde cezai kovuşturma başlattığı için bir başarı öyküsü oluşturduğu belirtilmiştir. Ayrıca İrlanda (2019) raporunda ‘Wicklow Comhairle’ konseyi tarafından bir siber zorbalık danışmanlığı tasarlandığı ve geri bildirimler sonucu bir sözleşme yapıldığı belirtilmiştir.

Siber güvenlik temasıyla ilgili bir diğer alt temanın siber dayanıklılık olgusu olduğu görülmektedir. Young Scot 5Rights Leadership Group (2019) raporunda İskoçya’da yaklaşık 1000 gençle yapılan bir ankette, gençlere siber dirençli olmanın bir genç için nasıl bir şey olduğu sorulduğu belirtmiştir. Anket sonuçlarına göre 959 gencin %40’ının ‘bilmiyorum’ yanıtını verdiğini, %14’ünün çevrimiçi olarak duygusal güce ve esnekliğe sahip olmak - örneğin, güçlü olmak, akran baskısına direnmek- yanıtını verdiğini, %9’unun özellikle zorbalık davranışlarına karşı dayanıklılıkla ilgili olduğunu söylediğini ve sadece %3’ünün bunun özellikle siber güvenlikle ilgili olduğunu söylediğini ifade etmiştir.

Siber güvenlik temasıyla ilgili diğer bir alt temanın dijital parmak izi olgusu olduğu görülmektedir. NetClean (2019) raporunda kolluk kuvvetlerinin çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarını soruştururken, her görüntü için benzersiz bir "dijital parmak izi" olan bir hash ürettiklerini ifade etmiştir. Bu karmaların daha

sonra yazılımda iş bilgisayarında işlenen görüntülerle eşleştirmek için kullanılan bir veri tabanına eklendiğini ve iş bilgisayarına yüklenen yazılımın yalnızca kolluk kuvvetleri tarafından sınıflandırılmış çocuklara yönelik cinsel istismar malzemesini algıladığını belirtmiştir.

Tablo 4.15. Çocukların çevrim içi hakları (dijital sağlık ve esenlik)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Sağlık ve Esenlik	Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı	14
	Bilgi Edinme	8
	Sağlık Hizmetlerine Erişim	6
	Bağımlılık Önleme Programları	1
	Öz Bakım	1
	Rekreasyon	1
	Söylem	35
	Toplam	66

Tablo 4.15. incelendiğinde, çevrim içi çocuk haklarının bir diğer temasının dijital sağlık ve esenlik teması olduğu görülmektedir. UNICEF (2019) raporunda dijital ortamın çocukların sağlığını ve esenliğini nasıl etkilediğinin anlamak için hem çevrim içi hem de çevrimdışı deneyimlerin hesaba katılması gerektiğini, bir çocuğu çevrim içi ortamda etkileyen şeylerin çevrim dışı sonuçları olduğunu ve bunun tersinin de geçerli olduğunu ifade etmiş ve çocuk sağlığı ve esenliği için çevrimiçi ve çevrim dışı deneyimlerin bireysel ve kümülatif etkileri arasındaki bağlantılara odaklanılması gerektiğini belirtmiştir.

Dijital sağlık ve esenlik temasıyla ilgili olarak paydaşların en çok dikkat çektiği alt temalardan birinin cinsel sağlık ve üreme sağlığı olduğu görülmektedir. Center for Reproductive Rights (2019) raporunda ergenler de dâhil olmak üzere tüm bireylerin, anne sağlığı, doğum kontrol yöntemleri, aile planlaması, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, HIV önleme, güvenli kürtaj ve kürtaj sonrası bakım dâhil olmak üzere cinsel sağlık ve üreme sağlığının tüm yönleri hakkında kanıta dayalı bilgi edinme hakları olduğunu vurgulamıştır.

Tablo 4.16. Çocukların çevrim içi hakları (dijital eğitim)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Eğitim	Dijital Beceriler Eğitimi	32
	Dijital Vatandaşlık Eğitimi	20

	Cinsellik ve İlişki Eğitimi	15
	Evde Eğitim/Uzaktan Eğitim	14
	Dijital Farkındalık Eğitimi	9
	Siber Güvenlik Eğitimi(çocuk)	8
	Siber Güvenlik Eğitimi(ebeveyn)	7
	Yaşa Uygun Eğitim	6
	Yapay Zekâ Eğitimi	6
	Eğitim İçeriği	5
	Dijital Kütüphaneler	5
	Yeni Medya Girişimciliği (dijital inovasyon)	3
	Kodlama Projeleri/Eğitimi	3
	Siber Güvenlik Eğitimi(öğretmen)	2
	Dijital Yeterlilik	2
	Dijital Öğretmen	1
	Dijital Düşünme	1
	Söylem	47
	Toplam	186

Tablo 4.16. incelendiğinde, çevrim içi çocuk haklarının bir diğer temasının dijital eğitim teması olduğu görülmektedir. Dijital eğitim teması ile ilgili olarak İrlanda (2019) raporunda SaferInternet4EU Kampanyası ile çocukları, gençleri ve ebeveynleri yetkilendirilmiş ve sorumlu dijital kullanıcılar haline getirmeyi desteklediği vurgulanmıştır. İtalya (2019) ise raporunda ırkçı nefret ve şiddeti teşvik eden zorbalık ve ayrımcı web içeriklerini önlemek için tiyatrolarda ve okullarda bir dizi girişimi teşvik etmek için Eğitim Bakanlığı ve Polis Güçleri/İletişim Polisi tarafından bir Mutabakat Zaptı imzalandığını belirtmiştir. İtalya yine aynı raporunda 'mavi düğüm: zorbalığa karşı bir sembol' isimli projenin 7 Şubat 2017'de (Güvenli İnternet Günü) bu alandaki en iyi projelerin sunumu ve okullarda birçok farkındalık yaratma girişiminin gerçekleştirilmesi vesilesiyle başlatıldığını ifade etmiştir. İlaveten İsrail (2020) raporunda dijital eğitimde engelli çocuklara yönelik çalışmaların olması gerektiğine değinmiştir (işaret dili kullanımı, görsel içeriğinin sözlü açıklaması gibi).

Dijital eğitim temasıyla ilgili olarak paydaşların en çok dikkat çektiği alt temalardan birinin dijital beceriler eğitimi olgusu olduğu görülmektedir. Paydaşların bazılarının eleştirel düşünme (Estonya, Filipinler, Almanya),

bazılarının yaratıcılık (Mauritius, LEGO Group), bazılarının karar verme (Meksika) ve bazılarının da empati yapma (İrlanda) becerisinden söz ettiği görülmüştür.

Dijital eğitim teması ile ilgili olarak paydaşların dikkat çektiği bir diğer olgunun evde eğitim/uzaktan eğitim olduğu görülmektedir. UNICEF (2020) ve James Michael A. Uaminal (2020) raporlarında Covid-19 pandemisi ile uzaktan eğitimin güçlendiğini vurgulamışlardır.

Dijital farkındalık eğitimi olgusunun dijital eğitim temasında paydaşların söz ettiği olgulardan biri olduğu görülmektedir. Dijital farkındalık ile ilgili paydaşlardan biri olan Norveç (2019) raporunda "Cross My Heart" (Vallahi, Yemin Ederim) çocuklara teselli sunan, destek ve tavsiye sağlayan gönüllülerden oluşan bir hizmet. Hizmeti yürüten profesyonellerin, çocuklara gönüllü olarak yardımcı olanlar için dijital zorbalık, cinsel yorumlar, aile ilişkileri, madde bağımlılığı ve diğer konularla ilgili konularda ihtiyaç duydukları bilgileri ve eğitimi almalarını sağladığı belirtilmiştir. Australian Human Rights Commission (2019) ise raporunda 18 yaş altı toplam 22.700 Avustralyalı çocuğun katıldığı haklarla ilgili yapılan bir ankette katılımcıların yüksek bir oranının, haklarını çevrimiçi olarak öğrendiklerini belirttiğini: 4.664 (%20,6). 12-17 yaş grubundakilerin %26,4'ü haklarını çevrimiçi öğrendiklerini bildirerek yaşa göre bu yüzdenin artış gösterdiğini ifade etmiştir.

Dijital eğitim teması ile ilgili olarak paydaşların söz ettiği bir diğer olgunun ebeveynlere siber güvenlik eğitimi olgusu olduğu görülmektedir. İrlanda (2019) raporunda 'Webwise' sayfası ile ebeveynlere internet güvenliği için ücretsiz eğitim verdiği ifade edilmiştir.

Tablo 4.17. Çocukların çevrim içi hakları (dijital gizlilik)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Gizlilik	Mahremiyet	80
	Özel Hayatın Gizliliği	14
	Gizlilik Politikaları	11
	Anonimlik	8
	Güçlü Şifreleme	8
	Uçtan Uca Şifreleme	8
	Söylem	23
	Toplam	152

Tablo 4.17. incelendiğinde, ijital gizlilik temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşlerinde hak bağlamında ağırlıklı olarak mahremiyet olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Mahremiyet olgusu ile ilgili olarak paydaşlardan Organisation of American States (2019) raporunda çocuğun evrimsel düzeyine göre yasaklamanın ya da bilgiye erişimin sınırlandırılmasının mahremiyet hakkının ihlaline girmeyeceğini belirtmiştir. Almanya (2020) ise raporunda çocukların kişisel verilerinin genellikle çocuklara eğitim, sağlık ve diğer faydalar sağlamak için işlendiğini ifade etmiştir. Otomatik veri işleme, davranışsal hedefleme, zorunlu kimlik doğrulama ve toplu gözetim gibi dijital uygulamaların çocukların mahremiyet haklarına keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere yol açabileceğini belirtmiştir.

Dijital gizlilik temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde hak bağlamında özel hayatın gizliliği olgusuna da dikkat çektikleri görülmektedir. Hırvatistan (2020) raporunda medyanın ifade özgürlüğü hakkını kullanırken, özel hayatın gizliliği hakkına uymak zorunda olduğunu vurgulamıştır.

Dijital gizlilik temasıyla ilgili olarak paydaşların güçlü şifreleme olgusundan söz ettiği görülmektedir. Birleşik Krallık (2020) ve 5Rights Vakfı (2020) raporlarında uçtan uca şifreleme ile ciddi suçları soruşturmak için gerekli ve orantılı olan sınırlı durumlarda kolluk kuvvetlerinin içeriğe yasal olarak erişmesini engellediğini bu yüzden doğru korumanın “güçlü şifreleme” olacağını vurgulamıştır.

Uçtan uca şifreleme olgusu da dijital gizlilik temasında hak bağlamında görülmektedir. ECPAT International (2020) raporunda uçtan uca şifrelemenin, özellikle kullanıcıların gerçek dünyadaki kimliklerini doğrulamak için büyük ölçekli mesajlaşma ortamlarında konuşlandırıldığında, büyük fayda sağlama potansiyeline sahip olduğunu, ancak aynı zamanda da çocuklara büyük zarar verme potansiyeline sahip olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.18. Çocukların çevrim içi hakları (dijital erişim)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Erişim	Doğru Bilgiye Erişim	57
	Teknolojik Araçlara Adil ve Kapsayıcı Erişim	37
	İnternete Erişim (ücretsiz ya da ucuz)	35
	Dijital Altyapı Kalitesi	15

	Adalet Erişim	11
	Güvenilir/Tarafsız İçerik	10
	Verilere Kolay Erişim	4
	Kültüre Erişim	1
	Söylem	14
	Toplam	184

Tablo 4.18. incelendiğinde, çevrim içi çocuk hakları temalarından birinin dijital erişim teması olduğu görülmektedir. Romanya (2019) raporunda çocukların dijital ortama ekonomik, mümkünse ücretsiz ve güvenli erişimi olması gerektiğini ifade etmiştir.

Dijital erişim teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak doğru bilgiye erişim olgusuna dikkat çektiği görülmektedir. Hırvatistan (2020) raporunda Hırvat İstatistik Bürosu'nun 2019 sayımına göre hanelerin sayısının %74'ünün BİT ile donatılmış olduğunu ve %84'ünün İnternet erişimine sahip olduğunu belirtmiştir.

Dijital erişim teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında en çok dikkat çektiği ikinci olgunun teknolojik araçlara adil ve kapsayıcı erişimin olduğu görülmektedir. Chicos.net (2019) raporunda kız ve erkekler arasındaki ayrımcılığın azalması için teknolojik araçlara adil erişimin önemli olduğunu vurgulamıştır.

İnternete erişim olgusu hak bağlamında dijital erişim temasının alt temaları içerisinde görülmektedir. Honduras (2019) raporunda kamusal alanlarda internet sağlayan "Halkın İnterneti" planları ve "Herkes için İnternet" gibi çocukların ve ergenlerin İnternet'e erişim ve kullanım haklarını destekleyen program veya kampanyaların uygulandığını belirttiği görülmüştür.

Dijital erişim teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında söz ettiği olgulardan birinin de verilere kolay erişim olgusu olduğu görülmektedir. Verilere kolay erişim olgusu ile ilgili bazı paydaşlar (Birleşik Krallık, Avustralya) çocuğun kendi verilerine de kolay erişiminin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.

Tablo 4.19. Çocukların çevrim içi hakları (dijital deneyim/kullanım)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Deneyim/Kullanım	İçerik Üretimi	11
	Dijital Ayak İzlerini Oluşturma	5

	Sosyal Medya Kullanımı	5
	Fikir Alışverişi	3
	İş Birliği	3
	Çevrim İçi Alışveriş Yapma	2
	Dijital Ticaret ve Pazarlama	2
	Reklamları Kapatma	2
	Dijital Para Kullanma	1
	Telif Hakkı	1
	Bilinçli Kullanım	1
	BİT ve İnternetin Kullanımı	1
	Web Sitelerini Çerezler Olmadan Kullanma	1
	Söylem	1
	Toplam	39

Tablo 4.19. incelendiğinde, dijital deneyim/kullanım teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak içerik üretimi olgusuna dikkat çektiği görülmektedir. İçerik üretimi olgusu ile ilgili McNamara ve Diğerleri (2020) raporunda çocukların kazançları ve çalışma koşulları ile ilgili yasal hakları sınırlı olduğundan, sponsorlar, sosyal medya şirketleri ve ebeveynleri tarafından istismar edilme risklerinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

Dijital deneyim/kullanım temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde en çok dikkat çektikleri olgunun hak bağlamında dijital ayak izlerini oluşturma olgusu olduğu görülmektedir. Dijital ayak izlerini oluşturma ile ilgili olarak Digital Rights Foundation (2019) ve Centre of Excellence for the Digital Child's (2020) raporlarında çocukların, ebeveynleri ve aile üyeleri tarafından onay veremediği bir zamanda paylaştıkları bilgilerin, çocuklar için miras aldıkları dijital ayak izleri olduğunu belirtmiştir. Leanne Bowler (2019) ise raporunda küresel kuzeyde, bir çocuğun dijital ayak izinin, annelerinin ilk sonogramı (ultrason) ile doğmadan önce belirlendiğini ifade etmiştir. Ayrıca Commission on the Rights of Boys, Girls and Adolescents (2020) raporunda ebeveynlerin paylaşım adı verilen yeni bir sosyal fenomeni ile çocuklarının ilk dijital ayak izlerini oluşturduklarını belirtmiştir.

Dijital deneyim/kullanım temasıyla ilgili olarak paydaşların görüşleri incelendiğinde hak bağlamında sosyal medya kullanımından bahsedilmiş olduğu

görülmektedir. European Council for Digital Good (2019) raporunda sosyal medyanın, çocuklara çevrim içi ortamda bir araya gelme ve iletişim kurma fırsatı verdiğini, çevrim içi dünyalarda bir araya gelebilen, insanlarla tanışabilen, ortak ilgi alanlarını paylaşabilecekleri gruplar oluşturabilen evrensel vatandaşların oluşmasına katkı sağladığını belirtmiştir.

Reklamları kapatma olgusunun da hak bağlamında dijital deneyim/kullanım temasının içinde olduğu görülmektedir. Farida Shaheed (2019) raporunda 12 yaşından küçük çocuklar için her türlü reklamın yasaklanması gerektiğini vurgulamıştır.

Tablo 4.20. Çocukların çevrim içi hakları (ifade ve düşünce özgürlüğü)

Tema	Alt Tema	f
İfade ve Düşünce Özgürlüğü	İfade Özgürlüğü	62
	Dinlenme/Dikkate Alınma	31
	Sesini Duyurma	27
	Vicdan ve İnanç özgürlüğü	15
	Fikri Mülkiyet	1
	Söylem	27
	Toplam	163

Tablo 4.20. incelendiğinde, çevrim içi çocuk hakları temalarından birinin ifade ve düşünce özgürlüğü teması olduğu görülmektedir. İfade ve düşünce teması ile ilgili olarak paydaşların ağırlıklı olarak ifade özgürlüğü olgusuna dikkat çektiği görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak European Council for Digital Good (2019) raporunda devletler tarafından keyfi olarak sosyal medya kapatma ya da sansür gibi uygulamaların ifade özgürlüğünü manipüle edebileceğini vurgulamıştır. Bununla beraber Prostasia Vakfı (2020) ve Tetsuya Şimada (2020) raporlarında ifade özgürlüğünün, yalnızca görüşlerin iletilmesini değil, aynı zamanda sanatsal ve edebi eserler biçimindeki fikirlerin iletilmesini de içerdiğini ifade etmişlerdir.

İfade ve düşünce teması ile ilgili olarak paydaşların dikkat çektiği bir diğer olgunun hak bağlamında sesini duyurma olduğu görülmektedir. Bahçeşehir Üniversitesi'nden Kaban ve Diğerleri (2019) raporunda çocukların, ayrımcılığa karşı seslerini duyurma hakları olduğunu vurgulamıştır.

Tablo 4.21. Çocukların çevrim içi hakları (dijital ortamda eşit muamele)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Ortamda Eşit Muamele	Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıkların Önlenmesi	15
	Engelli Çocuklara Yönelik Ayrımcılıkların Önlenmesi	10
	Göçmen, Mülteci Çocuklara Karşı Ayrımcılıkların Önlenmesi	6
	Sosyoekonomik Statü Ayrımcılıklarını Önleme	5
	Cinsel Yönelim/Cinsiyet Kimliği	4
	İrk ve Din Odaklı Ayrımcılıkların Önlenmesi	4
	Nefret Söylemine Engel Olunması	1
	Yaş ile İlgili Ayrımcılıkların Önlenmesi	1
	Fiziksel Yeteneklerle İlgili Ayrımcılıkları Önlenmesi	1
	Sosyal Geçmiş ile İlgili Ayrımcılıkları Önlenmesi	1
	Söylem	37
	Toplam	85

Tablo 4.21. incelendiğinde, çevrim içi çocuk hakları temalarından birinin de dijital ortamda eşit muamele teması olduğu görülmektedir. Dijital ortamda eşit muamele teması ile ilgili olarak paydaşlardan biri olan Arjantin'in (2019) raporunda çevrimiçi ayrımcılığa karşı, tüm çocukların ve ergenlerin dijital dünyada haklarına sahip olmasını sağlamak için eğitim çalışmalarının önemini vurguladığı görülmektedir. Paydaşlardan bir diğeri Filipinler (2020) raporunda "Kamuya Açık Yerlerde Ücretsiz İnternet Erişim Programı Yasası" ve "Herkes için Ücretsiz Wi-Fi Programı" politikalarını uyguladığını belirtmiştir. Ayrıca UNESCO (2020) ve UNICEF (2020) raporlarında çocuklardan bahsederken, hassas gruplar listesinin belirtilmesini rahatsız edici bularak sadece "tüm çocuklar" kavramının kullanılması gerektiğini vurguladıkları görülmüştür.

Dijital ortamda eşit muamele teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak cinsiyete dayalı ayrımcılıkların önlenmesi olgusuna dikkat çektiği görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Meksika (2019) raporunda "GIRLS CAN" Girişimi ile kız çocuklarına ve ergenlere cinsiyetlerine bakılmaksızın Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik alanlarında başarılı kariyerler üstlenmeleri, bilgi ve becerilerini tanımaları ve kullanmaları için onları güçlendirmeyi hedeflediği belirtilmiştir. Avrupa Konseyi (2019) ise raporunda cinsiyetçiliğin önlenmesi ve cinsiyetçilikle mücadele konusunun önemini

vurgulamış ve bu konularda çalışmalar yaptığını ifade etmiştir. Bununla birlikte UNICEF (2019) raporunda pek çok kızın telefonunun veya dijital cihazının olmadığını ayrıca kızların dijital cihazları kullanırken ve çevrim içi bilgilere erişirken cinsiyet normlarına dayalı bir dizi sosyal kısıtlamayla veya yetişkinlerin daha katı gözetimiyle karşı karşıya kaldığını ifade ederek erişimin önündeki cinsiyet engellerinin kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Dijital ortamda eşit muamele teması ile ilgili olarak paydaşların dikkat çektiği bir diğer olgunun engelli çocuklara yönelik ayrımcılıkların önlenmesi olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan (2020) raporunda görsel-işitsel araçlar ile diğer yardımcı ve alternatif iletişim araçlarının dijital ortamda bulunmasının engelli çocuklar için önemli olduğunu vurgulamıştır.

Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği olgusunun da dijital ortamda eşit muamele teması ile ilgili olarak paydaşların söz ettiği hak bağlamında bir diğer olgu olduğu görülmektedir. Australian Human Rights Commission (2019) raporunda Growing Up Queer (2014) isimli bir araştırmanın lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks (LGBTİ) gençlerinin çoğunlukla çevrim dışı açılmadan önce çevrimiçi olarak ortaya çıkmak için internet ve sosyal ağ siteleri gibi yeni medya teknolojilerini sıklıkla kullandıklarını ifade ettiğini belirtmiştir.

Tablo 4.22. Çocukların çevrim içi hakları (dijital katılım)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Katılım	Sivil Katılım	7
	Dijital Aktivizm	5
	Siyasi Katılım	4
	Sosyal/Toplumsal	4
	Derneklere Katılım	3
	Söylem	24
	Toplam	47

Tablo 4.22. incelendiğinde, çocukların çevrim içi hakları ile ilgili temalarından birinin de dijital katılım teması olduğu görülmektedir. Romanya (2019) raporunda çocukların hepsinin yaş, cinsiyet, köken, etnik köken ve yetenekten bağımsız olarak katılma hakkına sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

Dijital katılım ile ilgili paydaşların söz ettiği olgulardan birinin siyasi katılım olduğu görülmektedir. Avrupa Konseyi (2020) raporunda devletlerin,

çocukların her düzeyde kamu politikalarına ve siyasi tartışmalara etkin bir şekilde katılabilmelerini sağlamak önlemler alması gerektiğini ifade etmiştir.

Dijital katılım ile ilgili paydaşların söz ettiği bir diğer olgunun da derneklere katılım olgusu olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan (2020) raporunda çocukların derneklere katılımlarında siyasi veya ideolojik sömürüye maruz kalmamaları gerektiğini vurgulamıştır.

Tablo 4.23. Çocukların çevrim içi hakları (dijital okuryazarlık)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Okuryazarlık	Eleştirel Yaklaşım	22
	Dijital ve Medya Okuryazarlığı	17
	Temel Dijital Beceriler Eğitimi	12
	Dijital Bağımlılığın Önlenmesi	1
	Söylem	55
	Toplam	107

Tablo 4.23. incelendiğinde, paydaşların raporlarında çevrim içi çocuk haklarının bir diğer teması olarak dijital okuryazarlık olgusu görülmektedir. Çocuklar internet üzerinden yaşadıkları ilişkilerin ve eriştikleri içeriklerin güvenilir olup olmadığını anlayacak eleştirel yaklaşıma sahip olmayabilirler. Bu yüzden, çocukların korunması ve güçlenmesi için dijital okuryazarlık eğitimleri önem kazanmalıdır. (UNICEF, 2017) Dijital okuryazarlık ile ilgili olarak Romanya (2019) ve Meksika (2020) raporlarında devletlerin ebeveynlere ve öğretmenlere de dijital okuryazarlıklarını ve dijital becerilerini geliştirmek üzere uygun rehberlik ve eğitim sağlaması gerektiğini ifade etmektedirler. Bununla beraber UNICEF (2019) raporunda dijital olarak okuryazar hale gelmenin diğer temel becerilerin edinilmesinden bağımsız olarak görüldüğünü vurgulamıştır.

Dijital okuryazarlık teması ile ilgili olarak paydaşların ağırlıklı olarak dikkat çektiği olgulardan birinin eleştirel yaklaşım olgusu olduğu görülmektedir. Singapur (2020) raporunda güvenilir bilgi kaynakları bulmak, yanlış bilgileri ve diğer önyargılı veya yanlış içerik biçimlerini belirlemek için eleştirel yaklaşımın çok önemli olduğunu ifade etmiştir.

Dijital okuryazarlık teması ile ilgili olarak paydaşların söz ettiği bir diğer olgunun temel dijital beceriler eğitimi olduğu görülmektedir. Dijital becerilerin eğitimi ile ilgili olarak Google (2019) raporunda çocuklar için bir kodlama

programı olan "Blockly"i vurgulamıştır. Pirela ve Vasquez (2019) ise raporunda "dijital uçurumu" kapatmak için temel dijital becerilerinin eğitiminin önemli olduğu vurgulanmıştır.

Tablo 4.24. Çocukların çevrim içi hakları (dijital ortamda kültür, eğlence ve oyun)

Tema	Alt Tema	f
Dijital Ortamda Kültür, Eğlence ve Oyun	Dijital Oyun Oynama	20
	Boş Zaman Değerlendirmek	10
	İnternete Bağlı Oyuncaklar	2
	Müzik Dinlemek/İndirmek	2
	E-Spor	2
	Sanat Faaliyetlerine Katılım	2
	Video İzleme	1
	Söylem	34
	Toplam	73

Tablo 4.24. incelendiğinde, paydaşların raporlarında çevrim içi çocuk haklarının temalarından biri olarak dijital ortamda kültür, eğlence ve oyun olgusu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Arjantin'in (2019) raporunda kültür çeşitliliğini yansıtan, genel ilgiye yönelik kaliteli içerik üretimini destekleyen politikalar geliştirilmesini önerdiği görülmektedir. LEGO Group (2019) ise raporunda kültürel, sanatsal, eğlence ve boş zaman etkinlikleri için çocuklara eşit fırsatlar sunulması gerektiğini vurgulamıştır.

Dijital okuryazarlık teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak dijital oyunlar oynama olgusuna dikkat çektikleri görülmektedir. Dijital oyun oynama ile ilgili olarak UNICEF (2019) raporunda dijital oyunun, henüz tam olarak anlamlandırılmayan yollarla çocukların gelişimlerini kolaylaştırdığını; bunun kapsamının, gencin gelişen kapasitelerine bağlı olduğunu ve dijital oyunun, dijital olmayan oyunun sağladığının ötesinde bir potansiyelle çocuklara özerklik, katılma ve kendi seçimlerini yapma, kendi görüşlerini ifade etme, eylemlerinin sorumluluğunu alma şansı sağladığını ifade etmiştir. National Day Nurseries Association (2019) ise raporunda video oyunlarının ve diğer ekran ortamları gibi teknolojilerin kullanılmasının, görsel-mekânsal yeteneklerin geliştirilmesine, dikkat yeteneğinin, tepki sürelerinin ve dağınıklığın arasından ayrıntıları belirleme kapasitesinin artmasına yardımcı olabileceği belirtmiştir.

Ayrıca İspanya (2019) raporunda internetin güvenli kullanımına ve yeni teknolojilere odaklanan Hackers vs CyberCrook adlı çevrimiçi eğitici oyunlarının olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.25. Çocukların çevrim içi hakları (kimlik ve kişisel verilerin korunması)

Tema	Alt Tema	f
Kimlik ve Kişisel Verilerin Korunması	Kimlik Hakkı ve Korunması	41
	Verilerin Korunması	38
	Veri Kullanımı için İzin	27
	Veri Toplama ve Etik Araştırma	25
	Veri İşlenmesi	19
	Haysiyet, Şeref ve İtibar Hakkı	11
	Biyometrik/Hassas Veriler	8
	Düzeltilme Talep Etme	4
	Adres Gizliliği Programı	1
	Söylem	5
	Toplam	179

Tablo 4.25. incelendiğinde, kimlik ve kişisel verilerin korunması teması ile ilgili olarak paydaşların görüşlerinde hak bağlamında ağırlıklı olarak kimlik hakkı ve korunması olguna dikkat çektikleri görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Singapur (2020) raporunda devletlerin, çocukların özellikle de mülteci ve göç durumundaki çocukların kimlik haklarına saygı duyması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla beraber Suudi Arabistan (2020) raporunda başta mülteci ve göçmen çocuklar olmak üzere her çocuğun kimliğini koruma ve vatansızlığı önleme hakkının olduğunu vurgulamıştır.

Kimlik ve kişisel verilerin korunması teması ile ilgili olarak paydaşların dikkat çektiği bir diğer olgunun da veri kullanımı için izin olduğu görülmektedir. Veri kullanımı için izin olgusu ile ilgili olarak paydaşlardan biri olan Singapur (2020) raporunda kişisel verilerin çocuğun bilgisi veya rızası olmadan ebeveynlerle de paylaşılmaması gerektiğini belirtmiştir. Alana Enstitüsü (2020) ise raporunda devletlerin, bir çocuğun verilerinin işlenmesine ilişkin rızanın çocuk tarafından veya çocuğun yaşına ve olgunluğuna bağlı olarak ebeveyn tarafından veri işlenmeden önce rızanın alınmasının sağlanması gerektiğini ancak rızanın,

devletleri ve özel kurumları çocukların haklarına ve yüksek yararlarına saygı duymaktan, bunları gerçekleştirmekten ve geliştirmekten muaf tutmayacağını belirtmiştir.

Kimlik ve kişisel verilerin korunması teması ile ilgili olarak paydaşların söz ettiği olgulardan birinin veri toplama ve etik araştırma olduğu görülmektedir. Asociación por los Derechos Civiles (2020) raporunda araştırmalarda toplu, kimliği belirsizleştirilmiş ve anonim verilerin kullanılması gerektiğini ve mümkün olduğunca çocukları teşhis etmekten kaçınılması gerektiğini belirtmiştir.

Kimlik ve kişisel verilerin korunması teması ile ilgili olarak söz edilen bir diğer olgunun da biyometrik/hassas veriler olduğu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak UNICEF East Asia and the Pacific Regional Office (2019) raporunda biyometrik verilerin gerekli olmadıkça kesinlikle toplanılmamasına dikkat çekmiştir. Pirela ve Vasquez (2019) ise raporunda çocuklara ait kişisel verilerin tamamının hassas veri olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 4.26. Çocukların çevrim içi hakları (çevrim içi zararlardan korunma)

Tema	Alt Tema	f
Çevrim İçi Zararlardan Korunma	Şiddete Karşı Korunma	25
	Cinsel Sömürüye Karşı Korunma	20
	İstismara Karşı Korunma	19
	Ekonomik Sömürüye Karşı Korunma	15
	Yasa Dışı ve Zararlı İçeriğe Karşı Korunma	14
	Diğer Sömürü Biçimlerine Karşı Korunma	10
	Siber Zorbalığa Karşı Korunma	8
	Söylem	32
	Toplam	143

Tablo 4.26. incelendiğinde, paydaşların raporlarında çocukların çevrim içi haklarıyla ilgili oluşan temalarından biri de çevrim içi zararlardan korunma olgusu olmuştur. Norveç (2019) raporunda Norveç Çocuk, Gençlik ve Aile İşleri Müdürlüğü'nün, şiddeti ve istismarı önlemeyi amaçlayan iki dijital araç geliştirdiğini ifade etmektedir. JegVet ("Biliyorum") adında 5 ila 18 yaş arası çocuklara zorbalık, şiddet ve cinsel istismar hakkında bilgi veren dijital bir platform ve SNAKKE ("konuşma") adında yetişkinlerin, örneğin bir çocuğun şiddete veya

cinsel istismara maruz kalacağından endişe duyduklarında, çocuklarla hassas konular hakkında konuşma pratiği yapabileceği etkileşimli bir simülasyon oyunu olduğu belirtilmiştir.

Çevrim içi zararlardan koruma teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak şiddete karşı korunma olgusuna dikkat çektiği görülmektedir. Sırbistan (2019) raporunda aile içi şiddetin ve yakın partner ilişkilerinde olabilecek şiddeti izlemek için de çevrim içi bir uygulama gereksinimi olduğunu belirtmiştir. Yine aynı raporda Sırbistan Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir "Dijital Şiddet-Önleme ve Müdahale" kılavuzu geliştirdiğini ve kılavuzun siber şiddetin önlenmesi de dâhil olmak üzere dijital şiddeti önleme programının modellerinden birini oluşturan bir dizi iyi uygulama örneği içerdiğini ifade etmiştir.

Çevrim içi zararlardan koruma teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında ağırlıklı olarak dikkat çektikleri bir diğer olgunun da cinsel sömürüye karşı korunma olduğu görülmektedir. Sırbistan (2019) raporunda İçişleri Bakanlığı ve Yüksek Cumhuriyet Savcılığı'nın küçüklerin internet üzerinden pornografik amaçlarla cinsel sömürüsünü durdurmak için "Armagedon" adlı bir eylemi yürüttüklerini ifade etmiştir.

Çevrim içi zararlardan koruma teması ile ilgili olarak paydaşların hak bağlamında söz ettikleri bir diğer olgunun istismara karşı korunma olduğu görülmektedir. İran (2019) raporunda çevrimiçi istismarın sadece cinsel istismar olmadığını çocukların şöhret için veya çevrim içi para kazanmak için de istismara uğrayabileceklerini ifade etmiştir.

Siber zorbalığa karşı korunma olgusunun da çevrim içi zararlardan korunma temasının içerisinde olduğu görülmektedir. İtalya (2019) raporunda 'Stop al Cyberbullismo' yani 'Siber Zorbalığı Durdur' başlıklı bir iletişim kampanyası başlattığını belirtmiştir. Bu kampanya ile aileleri siber zorbalık mağdurları için mevcut tüm araçlar ve hizmetler hakkında bilgilendirmeyi, diğer yandan siber zorbalığın ailelerine tavsiye ve önerilerde bulunmayı hedeflediğini ifade etmiştir.

Tablo 4.27. Çocukların çevrim içi hakları

Tema	f
Yaşam, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı	32
Örgütlenme, Dernek Kurma ve Barışçıl Toplanma Özgürlüğü	28
Aile Ortamı ve Alternatif Bakım	25

Unutulma Hakkı	18
Dijital İletişim	13

Tablo 4.27. incelendiğinde, paydaşların raporlarında çevrim içi çocuk hakları ile ilgili temalardan biri yaşam, hayatta kalma ve gelişme olgusu olmuştur. Türkiye (2020) raporunda dijital ortamın sağladığı çevrim içi deneyimlerin özellikle acil durumlarda çocukların yaşam ve hayatta kalmaları için büyük önem taşıdığını vurgulamıştır.

Örgütlenme, dernek kurma ve barışçıl toplanma özgürlüğü olgusu çevrim içi çocuk haklarının temalarından birini oluşturmuştur.

Paydaşların raporları incelendiğinde çevrim içi çocuk hakları ile ilgili temalardan birinin de aile ortamı ve alternatif bakım olgusu olduğu görülmüştür.

Unutulma hakkı olgusu çevrimiçi çocuk haklarının temalarından biri olarak görülmüştür. Unutulma hakkı teması ile ilgili olarak Polonya (2019) raporunda Unutulma Hakkı'nın daha fazla tanıtılması, geliştirilmesi ve teknik gereksinimlere uyarlanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Birleşik Krallık (2019) raporunda bir kişi çocukken bir kuruluşa sağladığı kişisel verilerin silinmesini istiyorsa, kuruluşun belirli muafiyetlere tabi olarak bu isteklerine uyması gerektiğini belirtmiştir.

Dijital iletişim teması bazı paydaşlar paylaşım yapma (Arjantin, Paraguay), bazı paydaşlar ise mesajlaşma (Chicos.net, Quality Projesi, Hof ve Lievens) hakkında söz etmiştir. Hof ve Lievens (2020) raporunda cinsel içerikli mesajlaşmanın çocukların cinsel kimliklerini meşru bir şekilde keşfetmelerinin bir parçası ve cinsel bireyselliklerini ifade etmenin bir yolu olduğunu belirtmiştir (çocukların rızası dâhilinde).

4.5 Çevrim İçi Sorumluluklar

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çevrim içi sorumlulukların olduğu görülmüştür. Bu sorumluluklar çocukların çevrim içi sorumlulukları ve çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklar olmak üzere iki temel başlık oluşturmuştur.

4.5.1 Çocukların Çevrim İçi Sorumlulukları

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çocukların çevrim içi olarak bazı sorumlulukları olduğu görülmüştür. Ancak paydaşlar tarafından çocukların çevrim içi sorumlulukları için çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklar kadar yoğun bir dikkat görülememiştir. Çocukların çevrim içi sorumlulukları Saygı, Koruma, Empati Yapma, Sosyalleşme, Yasalara Uyma, Hoşgörü, Güvenlik, Kontrol ve Sosyal Ağların Güvenli Kullanımı olmak üzere temalara ayrılmıştır.

Tablo 4.28. Çocukların çevrim içi sorumlulukları

Tema	Alt Tema	f
Saygı	Başkasının Hakkına	3
	Başkasının Onuruna	3
	Başkasının Mahremiyetine	2
	Başkasının Kişisel Verilerine	2
	Başkasının Özgürlüğüne	1
	Diğer Kültürlere	1
	Söylem	3
	Toplam	15
Koruma	Kendisini	3
	Kendi Kişisel Verilerini	2
	Haklarını	1
	Söylem	0
	Toplam	6
Empati Yapma	Söylem	3
	Toplam	3
Sosyalleşme	Düşüncelerini İfade Etme	1
	Akranlarıyla İletişime Geçme	1
	Söylem	0
	Toplam	2
Yasalara Uyma	Nefret Söyleminde Bulunmama	1
	Şiddete Teşvik Etmeme	1
	Söylem	1
	Toplam	3

Hoşgörü	Kültürler Arası	1
	Söylem	1
	Toplam	2
Güvenlik	Güvenli Kullanım	3
	Yetişkinlerin Rehberliğini Ciddiye Alma	1
	Söylem	0
	Toplam	4
Kontrol	Sağlık ve Esenliklerini Yönetmekte Kontrol Sahibi Olma	1
	Teknolojiyi Ne Zaman Kullanacağını Kontrol Etme	1
	Kendi Yaşamı Üzerinde Kontrol Sahibi Olması	1
	Söylem	0
	Toplam	3
Sosyal Ağların Güvenli Kullanımı	Tanınmayan Kişilerin Arkadaşlık İsteğini Reddetmek	1
	Paylaşım Yapmak İçin İzin Almak	1
	Siber Zorbalıkları Şikayet Etmek	1
	Kişisel Bilgiler Paylaşmamak	1
	Çıplaklık İçeren Görüntüler Paylaşmamak	1
	Şiddet Döngüsünü Kırarak	1
	Şifre Paylaşımı Yapmamak	1
	Gizlilik Yapılandırmasını Öğrenmek	1
	Söylem	1
	Toplam	9

Tablo 4.28. incelendiğinde, çocukların çevrim içi sorumlulukları başlığı altında oluşan saygı temasında söz edilen alt temalarından birinin diğer kültürlerle saygı olgusu olduğu görülmektedir. Honduras (2019) raporunda yeni medya ve sosyal ağlar kurmak için dijital platformların ve sanal dünyaların kullanımında farklı kültürler ön plana çıktığı için diğer kültürlerle saygı duyulması gerektiğini vurgulamıştır.

4.5.2 Çocuklara Karşı Çevrim İçi Sorumluluklar

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporlar incelendiğinde çocuklara karşı çevrim içi sorumlulukların olduğu görülmüştür. Çocuklara karşı ailenin, okulun, devletin ve medyanın çevrim içi sorumlulukları olduğu

görülmüştür. Çocuklara karşı çevrim içi sorumlulukları için temalar oluşturulmamış bir bütün halinde verilmiştir.

Tablo 4.29. Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklar

Çocuğa Karşı Sorumluluklar	Aile	Okul	Devlet	Medya/Şirket	f
Çocuğun Yüksek Yararını Göz Önünde Bulundurma	*	*	*	*	64
Gizli Çevrim İçi Raporlama ve Şikayet Mekanizmaları Sağlama			*	*	52
Ayrımcılığın Önlenmesi			*		42
Dijital Ortamda Rehberlik Etme (çocuklara)	*	*	*		40
Yasa Dışı ve Zararlı İçeriğe Karşı Koruma			*	*	39
Dezavantajlı/Hassas Durumdaki Çocuklar İçin Özel Önlemler Alma/Koruma			*		37
Çocuğun Gelişen Kapasitelerini Dikkate Alma	*		*	*	34
Çocuk Haklarına Saygı/Koruma	*	*	*	*	33
Haklar Konusunda Bilgilendirme ve Bilinçlendirme Kampanyaları Düzenlemek			*		31
Tüm Çocuklara Hitap Eden, Çocuk Katılımlı Ulusal ve Uluslararası Politikalar Geliştirme			*		30
Çocukların Teknolojik Araçlara Adil ve Kapsayıcı Erişimini Sağlamak			*		29
Dijital Erişim İmkânı Sağlamak (ücretsiz veya ucuz)	*	*	*		29
İşletmelerin ve Medyanın Çocuk Haklarına Saygı Duyması			*	*	29
Veri İşlemek/Paylaşmak İçin İzin (çocuktan ya da ebeveyninden)			*		28
Medya ve Dijital Okuryazarlık Eğitimi(çocuklara)	*	*	*		28
Yasal Koruma			*		28
Veri Toplamada Etik İlkesine ve Şeffaflığa Dikkat Etme			*	*	26
Çocuğun Suça Karışmasını Engelleme/Çocuk Dostu Adalet Sistemi			*		25
Dijital Vatandaşlık Becerisi		*	*		24
Erişim Yönetimi/Kısıtlaması	*	*	*	*	23
Yaş Doğrulama Sistemi Kullanılması			*	*	22
İçerik Düzenleme/Filtreleme	*		*	*	21
Mahremiyete Saygı	*	*	*	*	20
Kolluk Kuvvetleriyle İşbirliği			*		19
Her Türlü Şiddet İle Mücadele	*	*	*	*	18
Çocukların Adalet Erişimini Sağlamak			*		17
Medya ve Dijital Okuryazarlık Eğitimi(ebeveynlere)			*		16
Dijital Çocuk Haklarına Yönelik Kapsamlı Ulusal ve Uluslararası Yaklaşımlar Oluşturma			*		16
Ticari Reklamlardan ve Zararlı Pazarlardan Koruma			*		16

Reklamların ve Sunulduğu İnternet Sitelerinin Yaşa Uygun Olması			*	*	15
Çevrim İçi Veri Korunmasının Sağlanması/ Veri Koruma Kanunu			*		15
Her Türlü Sömürü İle Mücadele	*		*	*	15
Her Türlü İstismar İle Mücadele	*		*	*	14
Çocuk Pornografisine ve Pedofiliye Karşı Mücadele	*	*	*	*	14
Çocuk Dostu Bir Dil ve Tasarım			*	*	14
Çocuğun Kişisel Bilgilerinin Korunması	*	*	*		14
Dijital Ortamda Rehberlik Etme (ebeveynlere)			*		13
Çevrim İçi Güvenliğini Koruma	*		*	*	13
Dijital Kapsayıcılık İyileştirilmesi			*		13
Sivil Toplum ile İşbirliği			*		13
Özel Hayatlarına Keyfi veya Hukuka Aykırı Müdahale Edilmemesi/ Özel Hayata Saygı			*		12
Dijital Dönüşümün Hızlı Temposuna Uyum Sağlama			*		11
Çocuklara Özel İçerik Sağlamak/Üretmek			*	*	10
Çocukları İçerik ve Politika Üretmeleri İçin Desteklemek			*		10
Çocuğun Haklarını Gereksiz Yere Kısıtlamama			*		9
Ekran Süresi Yönetimi/Kısıtlaması	*				9
Eğitiminin Yaşa ve Gelişen Teknolojiye Uygun Olması		*	*		8
Medya ve Dijital Okuryazarlık Eğitimi(öğretmenlere)			*		8
Dijital Farkındalık Yaratmak			*		7
Olumlu Bir Güven İlişkisi Oluşturma	*		*		7
Mahremiyeti Koruma			*		7
Güçlü Şifreleme			*		7
Terapötik veya Diğer Destekleri Sağlama			*		7
Aile İçi İstismar/Şiddet Vakalarını Engellemek			*		6
Çocukların Bağımsızlık ve Özgüven Gelişimlerine Yardımcı Olma/Saygı Duyma	*		*		6
Engelli Çocuklar İçin Daha Fazla Erişilebilir İçerik			*	*	6
Çocuğun Görüşlerine Saygı			*		6
Medya ve Dijital Okuryazarlık Eğitimini Geliştirme			*		5
Sosyal Medya Ağlarından Korunma Tavsiyelerinin Yayınlanması			*	*	5
Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kullanımına Teşvik		*	*		4
Çocukları Dinleme			*		4
Acil Durumlar, Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar İçin Bilinçlendirme			*		4
Veri Toplama ve İzleme Sistemi Oluşturma			*		4
Dijital Kütüphaneler Oluşturma			*		4

Önlem Alma			*		3
Uçtan Uca Şifreleme			*		3
Cinsiyete Dayalı Olmayan Bir Dil Kullanımı			*	*	3
Dijital Araçlarda Geniş Dil Yelpazesi İmkânı			*	*	3
Dijital İçerik Sağlayıcıları Sürekli Olarak Çocuğun Gelişimi ve Psikolojisiyle İlgili Eğitimler Alması			*	*	3
Kişisel Verilerin Saklanma Sürelerinin Sınırlandırılması			*		3
Çocukların "Dijital Bilge" Olmasını Desteklemek			*		3
Dijital Becerilerin Öğretilmesi/Geliştirilmesi		*	*		2
Dijital Ortamda Rehberlik Etme (öğretmenlere)			*		2
Medya İçeriklerini Sınıflandırmak ve Gözlemek	*	*	*		2
Maddi ve Manevi Zararlar için Tazminat			*		2
Çocukların Dijital Oyun ve Etkinliklerine Katılma	*				1
Dijital Oyun Oynama İmkânı Sunma	*				1
Dijital Kimlik Hırsızlığının Önlenmesi			*		1
Çocukların Performanslarını İzlemeye Yönelik Yazılımların Kullanılması	*	*			1

Tablo 4.29. incelendiğinde, çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklar için paydaşların daha çok devletlerin çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarına odaklandığı görülmektedir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların en çok dikkat çektiği konunun çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmak olduğu görülmektedir. Çocukların yüksek yararını göz önünde bulundurma olgusu ile ilgili olarak Belgian Safer Internet Centre (2019) ve Homo Digitalis (2019) raporlarında dijital dünyada çocukların yüksek yararı için bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri önerdiği görülmüştür. Paydaşlardan Al Sur (2020) ve Legal Aid and Support Centre (2020) raporlarında çocuğun yüksek yararının, asla orantısız gözetim önlemleri veya çevrim içi ifade özgürlüğünün kısıtlanması için bir bahane olarak kullanılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Prostaia Foundation (2020) ise raporunda kamu veya özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamları veya yasama organları tarafından yürütülen, çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde, çocuğun yüksek yararının birincil düşünce olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Birleşik Krallık (2019) raporunda çocukların ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı

olduğunu ve farklı gelişim aşamalarında farklı ihtiyaçları olabileceğini bu yüzden çocukların özel ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların en çok dikkat çektiği ikinci konunun gizli çevrim içi raporlama ve şikâyet mekanizmaları sağlama olduğu görülmektedir. Gizli çevrim içi raporlama ve şikâyet mekanizmaları olgusu ile ilgili olarak paydaşlardan biri olan Avrupa Konseyi (2020) raporunda devletlerin, şirketlerin sadece şikâyet mekanizmaları oluşturmakla kalmayıp bu mekanizmaların nasıl kullanılacağına dair yaşa uygun ve çocuğun dilinde bilgiler vermesi gerektiğini vurgulamıştır. IRIC (2020) ise raporunda şikâyet mekanizmalarının sadece çocuklar tarafından değil ebeveynler tarafından da kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca ECPAT UK (2020) raporunda şikâyet mekanizmalarının ulus üstü olması gerektiğini vurgulamıştır.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların en çok dikkat çektiği bir diğer konunun ayrımcılığın önlenmesi olduğu görülmektedir. Polonya (2019) raporunda, raporun yayınlandığı yılda Polonya Cumhuriyeti'nin Ulusal Eğitim Ağı'nı kuruyor olduğunu belirterek amacının, ülkedeki her okulda hem öğrencilere hem de öğretmenlerine eşit bilgi erişimi, yeni eğitim biçimlerinin geliştirilmesi ve dijital yeterlilikler edinme fırsatını garanti edecek hızlı ve güvenli bir İnternet sağlamak olduğunu ifade etmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan dikkat çeken diğer bir konunun dijital ortamda çocuklara rehberlik etme olduğu görülmektedir. Organization of American States (2019) ve The Office of the Commissioner for Children's Rights in Cyprus (2019) raporlarında çocuklara dijital ortamda rehberlik etmenin, kontrol veya kısıtlama olarak anlaşılmaması gerektiğini vurguladıkları görülmüştür.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların dikkat çektiği bir diğer konunun da yasa dışı ve zararlı içeriğe karşı koruma olduğu görülmektedir. Yasa dışı ve zararlı içeriğe karşı koruma olgusu ile ilgili paydaşların görüşlerinde öne çıkan hususlar aşağıda maddeler halinde verilmiştir:

- Christian Action Research and Education (2019) raporunda çocukların pornografik görüntülere erken yaşta maruz kalmaları durumunda ömür boyu sürebilecek bir soruna sebep olabileceğini belirtmiştir.
- James Michael A. Uaminal (2020) raporunda çocuklarına yönelik şiddete neden olan veya olma eğiliminde olan her türlü yükleme, program veya

uygulamanın derhal engellenmesi, kara listeye alınması, kaldırılması veya kapatılması gerektiğini vurgulamıştır.

- UNICEF East Asia and the Pacific Regional Office (2019) raporunda sosyal medya platformlarının, oyun şirketlerinin ve web sitelerinin de intiharı, aşırı şiddeti ve cinsel istismarı teşvik eden içerikler gibi çocuklar için zararlı olan en kötü içerik biçimlerini kaldırmaktan sorumlu olduklarını belirtmiştir.
- İsrail (2019) raporunda cinsel taciz içeren videoların yasaklanması gerektiğini ifade etmiştir.
- European Council for Digital Good (2019) raporunda internette ve sosyal medyada çocukları, anoreksiya, bulimia gibi hastalıklara teşvik eden birçok sayfa olduğunu ve çocukları bu zararlardan koruması gerekenin sadece ebeveynler olmadığını, medya kurucularının da sorumlu olduğunu belirtmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların dikkat çektiği bir diğer konunun haklar konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlemek olduğu görülmektedir. Haklar konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyaları düzenlemek olgusu ile ilgili olarak Türkiye (2020) raporunda devletler, dijital ortamda çocuk hakları konusunda bilgi yayması ve bilinçlendirme kampanyaları yürütmesi gerektiğini ifade etmiştir. International Center for Missing and Exploited Children (2020) ise raporunda dijital ortamda çocuk hakları konusunda yürütülen tüm bilgilendirme ve bilinçlendirme kampanyalarında, çocukların cinsel sömürüden ve cinsel istismardan korunmasına ilişkin terminoloji kullanmasını tavsiye ettiklerini belirtmiştir.

Çocuklara karşı çevrimiçi sorumluluklardan bir diğer konunun çocukların teknolojik araçlara adil ve kapsayıcı erişimini sağlamak olduğu görülmektedir. Ekvador (2019) raporunda özellikle kırsal ve yoksul bölgelerde internet ve teknolojik cihazlar gibi dijital medyaya erişimdeki boşluğun azaltılması gerektiğine ve internet kapsamından dolayı erişimin olmadığı ya da az olduğu alanların genişletilmesi gerektiğine değinmiştir.

Ücretsiz veya ucuz dijital erişim imkânının sağlanması, çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan bir diğeri olarak görülmektedir. Dijital erişim imkânının sağlanması ile ilgili olarak Kanada (2020) raporunda devletlerin, çocuklara, ebeveynlere ve öğretmenlere dijital erişim imkânı sunması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca Romanya (2020) raporunda devletlerin, özellikle alternatif

bakımdaki çocukların, göçmen veya mülteci çocukların veya sokaktaki çocuklar gibi ailelerinden ayrı düşmüş çocukların dijital teknolojilere erişimlerini sağlaması gerektiğini belirtmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan bir diğer konunun işletmelerin ve medyanın çocuk haklarına saygı duyması olgusu olduğu görülmektedir. Uluslararası Kayıp ve İstismara Uğrayan Çocuklar Merkezi (2020) raporunda teknoloji şirketlerine yasal olarak, çocuklara karşı şiddet uygulayan hesapları, görüntüleri ve içeriği tespit etmek ve ortadan kaldırmak için teknoloji araçlarını kullanma izni verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan bir diğer olgunun yasal koruma olduğu görülmektedir. McNamara ve Diğerleri (2020) raporunda çocukların zararlı mallardan (silah veya uyuşturucu gibi) veya hizmetlerden (kumar gibi) korunmasını sağlayacak yasalar oluşturulması gerektiğini ifade etmiştir.

Çocuğun suça karışmasını engelleme/çocuk dostu adalet sisteminin, çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarından biri olduğu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Carnegie UK Vakfı (2019) raporunda çocukların kışkırtma ile suça sürüklenebileceğini vurgulamıştır. Bununla beraber Center for Child Law (2020) raporunda suçlu çocuklarında koruma ihtiyaçlarının olduğunu ve suçlu çocukların da teknolojiyi sorumlu ve başkalarının haklarına saygılı bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için desteğe ihtiyaçları olduklarını belirtmiştir. Uluslararası Çocuklar İçin Savunma (2020) ve Legal Aid of Cambodia (2020) ise raporlarında çocukların sosyal medyalarında belirli bir grubu veya ideolojiyi desteklediği algılanan içerik yayınladıklarında tutuklanmamaları ve mahkûm edilmemeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Quality Projesi (2020) ve Legal Aid of Cambodia (2020) raporlarında rızaya dayalı cinsel görüntülerin değiş tokuşunun gençlerin cinsel aktivitelerinde ve keşiflerinde önemli bir rol oynayabileceğini ve suç sayılmaması gerektiğini kabul etmenin önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Dijital vatandaşlık becerisinin, çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarından biri olduğu görülmektedir. İspanya (2019) raporunda dijital vatandaşlık eğitiminde olması gereken spesifik alanlardan birinin dijital kaynakların güvenli kullanımına teşvik olduğunu belirtmiştir.

Erişim yönetimi/kısıtlaması olgusunun, çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarından biri olduğu görülmektedir. Erişim yönetimi/kısıtlaması olgusu ile ilgili olarak Singapur (2020) raporunda Medya Geliştirme Kurumu'nun İnternet

Erişimi Hizmet Sağlayıcılarının abonelerine İnternet ebeveyn kontrolü hizmetleri sunmasını gerektiğini böylece ebeveynlerin, çocuklarının web sitelerine ve çevrim içi hizmetlere erişimini yönetmek için bu tür hizmetlere başvurabileceğini belirtmiştir. RX Radyo (2019) ve ECPAT İsveç (2019) ise raporlarında okullarda internet erişiminin sadece gerekli akademik sitelere açık olması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan paydaşların dikkat çektiği bir diğer olgunun içerik düzenleme/filtreleme olduğu görülmektedir. İçerik düzenleme/filtreleme ile ilgili olarak paydaşlardan biri olan İran (2019) raporunda psikolojik farklılıklara, yaşa, cinsiyete, fiziksel ve zihinsel farklılıklara ve her kullanıcının ilgi alanlarına göre içerik düzenlemeleri yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bununla beraber Polonya (2019) raporunda pornografik materyallerden kaçınmanın en iyi yolunun içerik filtreleme teknolojisi kullanmak olduğunu ifade etmiştir.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan bir diğer olgunun ebeveynlere medya ve dijital okuryazarlık eğitimi olduğu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Polonya (2019) raporunda çocukların dijital ağın tüm potansiyelinden yararlanabilmeleri için ebeveynlerin medya okuryazarlığı eğitimi sürecine dâhil edilmesinin esas olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Romanya (2020) raporunda çevrimiçi zarar gören bir çocuğu tanıyıp uygun şekilde müdahale etmek için ebeveynlerin dijital okuryazarlık eğitimi alması gerektiğini vurgulamıştır. Child Rights Coalition Asia (2020) ise raporunda çocukların dijital okuryazarlık için ebeveynlerine rehberlik etmesinin onların kendilerine olan güvenlerini geliştirdiklerini ifade etmiştir.

Çocuk pornografisine ve pedofiliye karşı mücadele olgusunun çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklardan biri olduğu görülmektedir. Bu durum ile ilgili olarak Avrupa Dijital İyilik Konseyi (2019) raporunda çocuk pornografisiyle mücadelenin herkesin sorumluluğu olduğunu bildirmiş ve karşılaşıldığı durumda hemen şikâyet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. NetClean (2019) raporunda ise çocuklara yönelik cinsel istismar materyallerinin yayılmasını sınırlamak için her türlü önlemin alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarından bir diğer olgunun dijital dönüşümün hızlı temposuna uyum sağlama olduğu görülmektedir. European Network of Ombudspersons for Children (2020) raporunda coğrafi konum

belirleme, bağlantılı cihazlar, profil oluşturma, yapay zeka, yüz tanıma yazılımı, makine öğrenimi ve algoritmalar gibi yeni ortaya çıkan teknolojilerin yakında takip edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Olumlu güven ilişkisi oluşturma olgusunun çocuğa karşı çevrim içi sorumluluklarından biri olduğu görülmektedir. Estonya (2019), EU Kids Online (2019) ve eSafety Commissioner Australia (2020) raporlarında çocukların, ebeveynleri ile aralarında olumlu bir güven ilişkisi olduğu takdirde dijital dünyada yaşadığı rahatsız edici bir durumu ebeveynleriyle paylaşmasının daha olası olduğunu vurgulamışlardır.

5. TARTIŞMA

BM'nin dijital çocuk haklarına yönelik ülkelerden, kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporların incelenmesiyle, paydaşların dijital çocuk haklarına yönelik iki temel yaklaşım benimsedikleri görülmüştür. Hemen hemen tüm paydaşların dijital çocuk hakları konusunda korumacı bir anlayışa sahiptir oldukları fark edilmiştir. Ancak dijital çocuk hakları bağlamında çocukların da söz hakları olması gerektiğini düşünen paydaş sayısının oldukça az olduğu görülmüştür. Katılımcı bir bakış açısına sahip tüm paydaşlar çocukların dijital ortamdaki risklere karşı korunmaları gerektiğini savunurken aynı zamanda dijital çocuk hakları oluşturulurken doğrudan çocukların ya da ebeveynlerinin de fikirlerinin alınması gerektiğini ifade etmişlerdir.

BM tarafından talep edilen raporların incelenmesi sonucunda paydaşların benimsedikleri temel yaklaşımlar, raporlarında bahsettikleri yasalardan, politikalardan yahut yasa ve politikalardan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Ancak bazı paydaşların, raporlarında çocukların korunması gerektiğini ya da dijital çocuk hakları hakkında çocukların da söz haklarının olması gerektiğini savundukları görülmüş fakat bu yaklaşımları hangi yolla yaptıklarını belirtmedikleri görülmüştür.

Arjantin raporunda çocukların ve ergenlerin kendi içeriklerinin ve önerilerinin "üreticileri" olmaları için koşullar yaratılması ve çocuklara ürettiklerini akranları veya ilgili kişilerle paylaşabilmesi ve sosyalleşebilmesi için fırsatlar tanınması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece çocukların "üreten tüketiciler" olabileceklerini vurgulamıştır. Dijital çağ diye adlandırılan bir dünyada yaşayan günümüz kuşağının neredeyse her birinin bu tanıma uygun olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çocuklar çevrim içi ortamlarda tüketici oldukları kadar artık birer üreticiler de. Arjantin'in raporunda dikkat çektiği bu konunun diğer paydaşlar tarafından çok fazla vurgulanmadığı görülmüştür.

Raporların incelenmesi ile çocuklar için çevrim içi risk bağlamında oluşan temalardan siber şiddet temasının alt temalarından biri olan zorbalık alt teması ile ilgili olarak Kazakistan'ın (2020) raporunda 2019 yılında yapılan "Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Çocukların Durumu Üzerine" isimli araştırma sonucunda Kazakistan'daki çocukların %70'inden fazlasının internet kullandığını, cep telefonlarına ve bilgisayarlara sahip olduğunu ve bunun da onları internet alanında

siber zorbalık ve dolandırıcılığa karşı savunmasız hale getirdiğini vurguladığı görülmüştür. Dijital bir çağın içine doğan çocukların zorbalığa uğramamak için çevrim içi ortamdan uzak durmalarını beklemek doğru olmayacaktır. Hayatın her alanın dijitalleştiği bir dünyada çocukların da bu dijitalleşmenin içinde olması doğal olmalıdır.

Çocuklar için çevrim içi riskler bağlamında oluşan siber şiddet temasının dikkat çeken alt temalarından birini cinsel şiddet alt teması oluşturmuştur. Defence for Children International (2020) raporunda çocukların çevrim içi ortamlarda tacize uğradıklarını ifade etmiştir. Bu çevrim içi tacize daha çok kız çocuklarının maruz kaldıklarını vurgulayarak kız çocuklarının çevrim içi taciz yüzünden otosansür uygulayarak çevrim içi alanlardan çekildiklerini ifade etmiştir. Maruz kalınan cinsel şiddet yüzünden kız çocuklarının kendilerine otosansür uygulamaları tam olarak bir özgürlük kısıtlamasıdır.

Çevrim içi riskler ile ilgili siber güvenlik odaklı riskler temasının bir alt teması sahte profil/cat fishing olmuştur. Kişisel verilerin çalınması ve sahte profiller oluşturulması konusunda The Office of the Commissioner for Children's Rights in Cyprus (2019) raporunda bunun bir tür "dijital insan kaçırma" olduğunu ifade etmiştir. İzin bir şekilde bir kişinin kişisel verilerinin alınması ve bu verilerinin kullanılması dijital olarak veri yani insan kaçırmaktır. "dijital insan kaçırma" kavramı paydaşlar tarafından çok fazla vurgulanmamıştır ancak önem verilmesi gereken bir kavramdır.

Siber güvenlik odaklı riskler temasının bir diğer olgusu gölge profiller olmuştur. Cassandra Serry (2019) raporunda şirketlerin (Facebook gibi) çocuğun veya ebeveynin izni olmadan, "gölge profilleri" oluşturduğunu ifade etmiştir. Facebook gibi büyük şirketler kullanıcı olup olmadığına bakmasızın kişilerin kişisel verilerini kullanarak ya da kişi hakkında tahminler yürüterek gölge profiller oluşturur. Oluşturduğu bu profillere dayalı hedefli reklamlar satarak para kazanır (Aguiar ve arkadaşları, 2022).

Çocuklar için çevrim içi riskler bağlamında ticaret odaklı riskler ile ilgili dikkat çeken olgulardan biri çocuk ticareti olgusu olmuştur. Paydaşların görüşlerinde çocuk ticareti ile ilgili olarak özellikle çocuklara yönelik seks ticareti konusunun vurgulandığı görülmüştür. Paydaşların, çocuklara yönelik seks ticareti için öncelikli olarak sohbet uygulamalarının kullanıldığını ifade ettikleri görülmüştür. Çocuklara yönelik seks ticareti için bunun yalnızca fiziksel olmasının

gerekmediği, çocukların özel fotoğraflarının paylaşılmasının dahi çocuk ticaretine dâhil olduğu düşünülmektedir.

Çocuklar için çevrim içi riskler bağlamında erişim odaklı riskler ile ilgili olarak uygunsuz içerikler olgusu paydaşlar tarafından oldukça vurgulanmıştır. Paydaşlar uygunsuz içeriğe sahip içeriklerin etiketlenerek belirtilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ancak yasak, uygunsuz gibi olumsuz anlam içeren cümlelerin çocukların daha çok dikkatlerini çektikleri düşünülmektedir. Bununla beraber İsviçre de (2020) raporunda etiketlerin her zaman koruyucu özelliğinin olmadığını hatta rap/hiphop kültüründe 'uygunsuz içerik' etiketinin havalı kabul edildiğini belirtmiştir.

Çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik teması çocuklar için çevrim içi riskler bağlamında oluşan biri diğer tema olmuştur. Dikkat çeken olgularından biri cinsiyetçilik kavramı olmuştur ve çevrim içi ayrımcılık/eşitsizlik temasının bir alt temasını oluşturmuştur. Chicos.net (2019) raporunda toplumda çok fazla cinsiyetçi yaklaşımların olduğunu, erkek çocuklar için olan oyuncakların daha çok gücü, süper kahramanları, cesurluğu temsil ederken kız çocukları için olan oyuncakların modayı, aşkı, aşırı zayıflığı temsil ettiğini belirtmiştir. Hatta Youtube videolarında bile erkekler için olan içeriklerin daha çok şiddete yönelik olduğunu kız çocukları içinse moda ve aşka yönelik olduğunu ifade etmiştir. Çocukların cinsiyetlerini bilmelerinin olumsuz bir tarafının olduğu düşünülmemektedir. Fakat kız çocuklarının yaşamlarının ilerleyen zamanlarında herhangi bir şiddete maruz kaldıklarında seslerinin çıkmamasının sebebinin çocukluklarında onlara yüklenen bu zayıflık rollerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde erkek çocuklarının da yaşamlarının ilerleyen süreçlerinde kendilerini ifade etmek için ya da kendilerini sözel olarak ifade edemediklerinde kaba kuvvete, şiddete başvurmalarının sebebinin yine çocukluk sürecinde onlara tanımlanan rollerden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Çocuklar için çevrim içi haklar bağlamında dijital iletişim teması oluşmuştur. Dijital iletişim teması ile ilgili olarak paydaşların mesajlaşma hakkından söz ettiği görülmüştür. Hof ve Lievens (2020) raporunda çocukların rızası dâhilinde cinsel içerikli mesajlaşmanın, çocukların kendi cinsel kimliklerini keşfetmelerinin meşru bir yolu olduğunu belirttiği görülmüştür. Ancak yetişkinlerin dahi insanlar konusunda yanlış bir dünyada çocukların yaşları da itibarı ile kötü niyetli insanları anlamama ihtimalleri olabilecektir. Bu yüzden cinsel içerikli

mesajlaşmanın iyi niyetli olmayan kişiler tarafından kötüye kullanılması durumuna dikkat edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuklar karşı çevrim içi sorumluluklar bağlamında, erişim yönetimi/kısıtlaması konusu dikkat çekmiştir. Paydaşlar, aillerin, okulların, devletlerin hatta şirketler ve medyanın erişim yönetimi/kısıtlaması konusunda sorumlu olduklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, Polonya (2019) raporunda pornografik materyallerden kaçınmanın en iyi yolunun içerik filtreleme teknolojisi kullanmak olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber Singapur (2020) raporunda Medya Geliştirme Kurumu'nun İnternet Erişimi Hizmet Sağlayıcılarının abonelerine İnternet ebeveyn kontrolü hizmetleri sunmasını gerektiğini böylece ebeveynlerin, çocuklarının web sitelerine ve çevrimiçi hizmetlere erişimini yönetmek için bu tür hizmetlere başvurabileceğini belirtmiştir. RX Radyo (2019) ve ECPAT İsveç (2019) ise raporlarında okullarda internet erişiminin sadece gerekli akademik sitelere açık olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Filtreleme ile ilgili yazılımlar genellikle anahtar sözcükler ile internet adreslerini engelleyerek kullanılır. Bu engelleme çoğunlukla aşırı engellemeye sebep olur. Filtreleme daha çok herkese açık bilgisayarlarda (okul bilgisayarları gibi) kullanılır. Okul yöneticileri, filtreleme teknolojisi ile rahatsız edici olarak gördüğü bilgilere öğrencilerin erişimini kasıtlı olarak sınırlandırabilir. Fakat bu sınırlamalar aşırı engellemelere yol açabilir. Örneğin “göğüs” kelimesinin engellendiği bir filtreleme teknolojisi öğrencilerin meme kanseri veya tavukgöğsü ile ilgili bilgilere ulaşımını da engeller. Bir başka örnek olarak Youtube'un engellenmesi öğrencilerin Youtube üzerinden eriştiği Ted Talks veya Khan Academy'nin video içeriklerine ulaşmalarını da engeller. Okul bilgisayarları gibi herkese açık bilgisayarlarda müstehcen içeriklere erişime engel olmak doğru bir yaklaşım gibi görünse de bilgiye ulaşmak konusunda zorluk yaratması açısından dikkate de alınması gerekir. Basın hakkı, ifade özgürlüğü, bilgiye erişim hakkı, düşünce özgürlüğü göz ardı edilmemelidir. Çocukların, ulaştıkları bilgilere eleştirel bir biçimde yaklaşımları ve kendi fikirlerini üretmeleri desteklenmelidir. Okullar da bu hakları destekleyen en temel kurumlardan biri olmalıdır (Snyder, 2016).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporların incelenmesi ile ortaya çıkan bulgular bağlamında çeşitli sonuçlara varılmıştır. İncelenen raporların ışığında risk, fırsat, hak ve sorumluluklar ile ilgili temalara ve alt temalara ulaşılmıştır.

Paydaşların raporlarının incelenmesi sonucunda çevrim içi ortamda çocukların karşılaşacağı pek çok risk görülmüştür. Çocuklar için dijital çağdaki bu riskler ile ilgili olarak birçok tema ve alt temalar oluşmuştur. Oluşan risk temalarından biri de siber şiddet temasıdır. Paydaşların siber şiddet temasıyla ilgili, ağırlıklı olarak dikkat çektikleri olgularından biri olan siber zorbalık olgusu, çocukların çevrim içi ortamda çok fazla maruz kaldığı bir durumdur. Paydaşların birçoğu bu zorbalığın özellikle kız çocuklarına yönelik olduğunu vurgulamışlardır. Çocukların, siber zorbalık ile en çok, çok sevdikleri dijital oyunlarda ya da sosyal medya hesaplarında karşılaştıklarını da belirtmiştir ilgili paydaşlar.

Tehlikeli gruplar olgusu, çocuklar için çevrim içi riskler bağlamında oluşan siber güvenlik odaklı riskler temasının alt temalarından biri olmuştur. Tehlikeli gruplar olarak belirtilen bu grupların içinde çocukları intihara yönlendirebilecek gruplarda yer almaktadır. Çocukların, özellikle dijital oyunlar ile intihara yönlendirildikleri görülmektedir ve birkaç yıldır tartışılan Mavi Balina oyunu bu grubun en büyük örneklerindendir.

Çevrim içi riskler bağlamında oluşan temalardan bir diğeri cinsellik odaklı riskler teması olmuştur. Cinsellik odaklı riskler teması ile ilgili olarak dikkat çeken çok fazla olgu olduğu görülmüştür. Paydaşlar, cinsel istismar ve cinsel sömürü olgularına raporlarında oldukça çok yer vermişlerdir. Paydaşların cinsel istismar ve cinsel sömürü ile ilgili olarak çok fazla şikâyet aldıkları da görülmüştür. Birleşik Krallık çocuk yardım kuruluşlarından biri olan Barnardo's (2019) yayınladığı raporunda Kanada'daki kolluk kuvvetlerinin, cinsel sömürüyü "küresel bir salgın" olarak nitelendirdiklerini ifade etmiştir. Cinsellik temasıyla ilgili dikkat çeken bir diğer olgu olan "çocuk pornografisi" paydaşlar tarafından çoğunlukla eleştirmiştir. Paydaşlar tarafından çocuk pornografisi yerine "çocuğun cinsel istismarı" kavramının daha doğru olacağı vurgulanmıştır.

Çevrim içi risk bağlamında cinsellik odaklı riskler temasının bir olgusu olan, grooming yani siber uşaklaştırma olguna paydaşlar tarafından çok fazla dikkat çekilmemiştir. International Child Rights Center Republic of Korea (2019) tarafından, BM'nin çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik istenilen raporda, cinsel istismar veya çocuk pornografisi amacıyla çevrimiçi olarak çocuklarla iletişime geçilmesi şeklinde tanımlanan grooming kavramının risk bağlamında daha çok dikkat edilmesi gereken bir olgu olduğu düşünülmektedir.

Çevrim içi risk bağlamında oluşan diğer bir tema da ticaret odaklı riskler teması olmuştur. Ticaret teması ile ilgili paydaşların en çok dikkat çektiği olgu reklam ve pazarlama olmuştur. Paydaşlar raporlarında, şirketlerin ve sosyal medya platformlarının, çocuğa ait verileri reklam ve pazarlama için kullandığını ifade etmişlerdir.

Çocuklar için çevrim içi risk temalarından birinin de erişim odaklı riskler teması olduğu görülmüştür. Paydaşlar erişim odaklı riskler temasıyla ilgili de pek çok olguya değinmiştir. Çocukların dijital ortamda, sıklıkla zararlı ve yasadışı içeriğe maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Paydaşların dikkat çektikleri bir diğer risk ise erişim eşitsizlikleri ve dijital uçurum olmuştur. Erişim eşitsizliklerinin cinsiyet, engel, sosyal yaşam gibi sebepleri olduğunu belirtirken, Covid-19 salgını ile beraber dijital uçurumların çok fazla arttığını ifade etmişlerdir.

Erken kullanım olgusu dijital bağımlılık temasının alt temalarından birini oluşturmuştur. Paydaşların dijital cihazların erken kullanımının daha sonra dijital bağımlılık riskini artırabileceğine dair yeterli kanıt bulunmadığını fakat yine de bu konunun dikkat edilmesi gereken bir konu olduğunu savundukları görülmüştür. Çocukların birçok alışkanlığının temellerinin erken yaştaki yaşantılarıyla alakalı olduğu düşünüldüğünde dijital cihazların erken kullanımı, dijital bağımlılık açısından şüphe duyulması gereken bir durum olarak kabul edilebilir.

Paydaşların raporlarının incelenmesi sonucunda çocukların, çevrim içi ortamda karşılaştıkları risklerin yanında fırsatlarının da olduğu görülmüştür. Paydaşların raporları ile çevrim içi fırsatlar ile ilgili de temalar ve alt temalar oluşmuştur. Ancak paydaşlar, çevrim içi fırsatlara, riskler kadar yoğun değinmemişlerdir.

Çocukların çevrim içi fırsatları ile ilgili olarak en çok dikkat çeken olgu bilgiye erişim olgusu olmuştur. Paydaşlar dijitalleşmeden önce bilgiye ulaşmanın

oldukça zor olduğunu, dijital çağ ile bilgiye erişim fırsatının çoğaldığını ifade etmişlerdir.

Çevrim içi fırsatlar bağlamında tema olarak ele alınan gelişen teknolojiler temasının her bir alt temasının çok değerli olduğu düşünülmektedir. Paydaşlar tarafından çok fazla dikkat çekilmeyen gelişen teknolojiler temasının kavramları geleceğe yön verecek kavramlar ve teknolojilerdir.

Paydaşların raporlarının incelenmesi sonucunda dijital dünyada da çok fazla çocuk haklarının olduğu görülmüştür. Dijital haklar ile ilgili çok fazla tema ve alt temalar oluşmuştur. Paydaşların dikkat çektiği temalardan biri olan dijital güvenlik temasında, hak bağlamında güvenli ortam kavramı çocukların dijital ortamda kendilerini güvende hissetmeleri gerektiğiyle ilgilidir. Dijital güvenlik hakkı ile ilgili bir diğer olgu olan dijital gözetim olgusu hem hak bağlamında hem risk bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Paydaşların birçoğunun ortak görüşüne göre dijital gözetim çocukların haklarını keyfi ve hukuka aykırı olarak ihlal etmeyerek yapılmalıdır.

Dijital hak bağlamında dikkat çeken temalardan bir diğeri dijital sağlık ve esenliktir. Paydaşların bu bağlamda en çok dikkat çektikleri olgu cinsel sağlık ve üreme eğitimi olmuştur. Bütün ergenlerin cinsel sağlık ve üreme ile ilgili doğru bilgileri edinme haklarının olduğu vurgulanmıştır.

Çocuklar için dijital haklar bağlamında oluşan eğitim temasının olgularından, siber güvenlik eğitimi olgusunun, paydaşlar tarafından yalnızca çocuklar için değil aynı zamanda ebeveynler ve öğretmenler için de gerekli olduğuna dikkat çekilmiştir. Ebeveynler ve öğretmenler siber güvenlik eğitimi alarak çocuk haklarını koruma sorumluluklarını yerine getirmek konusunda daha bilinçli hareket etmiş olacaklardır. Dijitalleşme ile değişen dünyada, beceriler eğitiminin de dijitalleşmeye uyarlanması gerekmektedir. Hatta dijitalleşmeye özgü yeni beceriler ile de karşılaşmaktadır. Eğitim temasının olgularından biri olan yeni medya girişimciliği olgusu ile ilgili olarak İsveç (2019) raporunda dijital inovasyon kavramından söz etmiştir. Dijital inovasyon göz ardı edilmemesi gereken önemli bir kavramdır. Erişimin herkese açık olduğu bir dünyada birçok girişimcilik örneği vardır ve eğitim de bu girişimcilikleri dikkate almalıdır. Doktorluk mesleği varsa eğitim sisteminin de doktor yetiştirmesi zorunludur. Bu açıdan çocukların girişimciliğe dair hatta çağdaş mesleklere dair eğitim alma hakları olmalıdır.

Dijital çocuk hakları, çok geniş ve derin bir ilgi görmüştür paydaşlar tarafından. Dijital çocuk hakları bağlamında dikkat çekilmesi gereken temalardan biri de unutulma hakkı temasıdır. Paydaşlar çocukların, kendi kişisel verileriyle alakalı silme ya da kaldırma haklarının olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak bu hak ile ilgili görüşlerin, incelenen raporlar sonucunda az olduğu düşünülmektedir. Bu olguya dikkat çeken paydaşların çoğu da bu konunun göz ardı edilmesinden söz etmişlerdir. Çocukların dijital haklarından biri olan unutulma hakkına gereken saygı ve önem gösterilmelidir. Çocuklar 18 yaşına girene kadar herhangi bir talepte bulunmasalar bile daima unutulma hakkına sahip olmalıdırlar.

Çocuk haklarının dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne yönelik BM'nin ülkelerden ve ilgili kurum ve kuruluşlardan talep ettiği raporların incelenmesi ile dijital dünyada çocukların sorumluluklarının olduğu görülmüştür. Paydaşların raporlarında, çocukların sorumluluklarının yanı sıra ebeveynlerin, okulların, devletin ve medya ve şirketlerin çocuklara karşı çevrim içi sorumluluklarının olduğu görülmüştür. Paydaşlar çocukların dijital sorumluluklarına fazla yoğunluk göstermemiştir. Ancak bu konunun arka plana atılmaması gereken bir konu olduğu düşünülmektedir. Çocuklar dijital dünyadaki yerlerini ve sorumluluklarını ne kadar iyi öğrenirlerse, maruz kalabilecekleri risklerden kendilerini o kadar iyi koruyabilirler.

Dijitalleşmenin getirdiği sorumluluk bağlamında çocuğa karşı sorumluluklar temasında paydaşlar tarafından en çok dikkat çekilen olgu çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmak olmuştur. Çocuğun korunması ve esenliği daima geri kalan tüm olguların üstünde tutulmalıdır.

Unutulmaması gereken en önemli detay çocuğun yüksek yararıdır. Çocuklar için en iyi şartlar esas alınmalıdır. Onların korunmaları ve iyiliği için gereken çaba sarf edilmelidir. Çocuklar için gösterilen çabalar, bir gün dünyayı, çocukların daha önemli olduğu bir hale getirecektir. *Küçük Prens* kitabında da ifade edildiği gibi “gülünü bunca önemli kılan, uğrunda harcadığın zamandır” (Exupery, 2015).

7. KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 7th Edition atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Aguiara, L., Paulkert, C., Schafer, M., & Ullrich, H. (2022). *Facebook Shadow Profiles*. (<https://arxiv.org/abs/2202.04131> internet adresinden 11.01.2023 tarihinde erişilmiştir.)
- Aksu, H. (2018). *Dijitopya: Dijital Dönüşüm Yolculuk Rehberi*. Pusula Yayınları.
- Aküzüm, C., Boğa-Baran E., & Çelebi S. (2022). Okul Öncesi Dönemde Ebeveyn Tutumları ile Dijital Oyun Bağımlılığı Eğilimi Arasındaki İlişki. *Turkish Studies*. (Elektronik), 17(3), 427 - 458.
- Akyüz, E. (2018). *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altıntop, K. A. (2017). *Online Çocuk İstismarının Hukuksal Boyutta Değerlendirilmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilişim ve Teknoloji Hukuku Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. *Trt Akademi*, 7 (16), 1134-1153. DOI: 10.37679/trta.1181774
- Aydoğan, F. (2017). Dijital Çağın Çocuklarının Serbest Zamanı. *Trt Akademi*, 2 (4).
- Bak, G. (2017). 1980’li Yıllardan Günümüze Türk Yazılı Basınında Çocuk Olgusu. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İNİF E-Dergi)*, 2 (2), 163-188. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inifedergi/issue/33031/315122>
- Bilginer-Kucur, A. (2022). Dijital Yerlilerde İkinci Ekran Kullanımı: Alan Araştırması. *Tarih Okulu Dergisi*, 15 (57), 1358-1382.
- Biricik, Z. (2022). Yeni İletişim Teknolojileri ile Değişen Çocukluk Kültürü: Dijital Çocukluk. *Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme Özel Sayısı, 108-124. DOI: 10.30783/nevsosbilen.1125228
- Birleşmiş Milletler (2021). General comment No. 25 on children’s rights in relation to the digital environment. (<https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-25-2021-childrens-rights-relation> internet adresinden 12.04.2022 tarihinde elde edilmiştir.)
- Bozdağ-Tulum, A. & Kaya, Y. (2022). Dijital Yerli Öğrenciler’in “Değerli” Kavramına Yönelik Algıları ve “Kök Değerler” Açısından Analizi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0 (42), 154-193. DOI: 10.14520/adyusbd.1187455
- Cartens, A. & Beck, J. (2005). Get Ready for the Gamer Generation. *TechTrends*, 49 (3).
- Cüceloğlu, D. (2004). *‘Keşke’ siz bir Yaşam İçin. İletişim Donanımları*. Remzi Kitabevi.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). (<https://www.ihd.org.tr/ble-mletler-cuk-haklarina-da-slee/> internet adresinden 11.12.2022 tarihinde elde edilmiştir.)
- Demirel, Z. H. (2021). Çalışma Hayatında Geleceğin İnsan Kaynağı: Alfa Kuşağı. *OPUS International Journal of Society Researches*, Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı, 1796-1827. DOI: 10.26466/opus.895924
- Dijital Oyun Raporu (2020). (<https://www.guvenlioyuna.org.tr/dosya/jVFeB.pdf> internet adresinden 03. 04. 2023 tarihinde elde edilmiştir.)

- Dirican, R. (2018). Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2 (2), 51-62. DOI: 10.36731/cg.472028
- Doğanay, A., Ataizi, M., Şimşek, A., Balaban-Salı, J. & Akbulut, Y. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. T.C Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, 1619.
- Donat-Bacıoğlu, S. (2022). 21. Yüzyılda Çocukları ve Gençleri Bekleyen Siber Riskler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14 (1), 29-37. DOI: 10.18863/pgy.896800
- Dowd, R. (2022). *The Birth of Digital Human Rights: Digitized Data Governance as a Human Rights Issue in the EU*. Company Springer Nature.
- Druin, A. (2002). The role of children in the design of new technology. *Behaviour & Information Technology*, 21, 1 - 25.
- Edis, K. (2020). Batman’da 6-12 Yaş Aralığındaki Çocukların Dijital Medya Araçları Kullanımına Annelerin Bakışı. *Universal Journal of History and Culture*, 2 (1), 57-76. (Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ujhc/issue/53866/708247>)
- Etimoloji (2023). (<https://www.etimolojiturkce.com/> internet sitesinden 24.01.2023 tarihinde alınmıştır.)
- Exupery, A. S. (2015). *Küçük Prens*. (Çev. Süreya, C. ve Uyar, T.). Can Sanat Yayınları.
- Gasser, U., & Cortesi, S. (2016). Children's rights and digital technologies: Introduction to the discourse and some meta-observations. *Handbook of Children's Rights: Global and Multidisciplinary Perspectives* (M. Ruck, M. Peterson-Badali & M. Freeman, eds., Taylor & Francis), Forthcoming, Berkman Center Research Publication, (2016-7).
- Gasser, U., & Cortesi, S. (2017). Children's rights and digital technologies: Introduction to the discourse and some meta-observations.
- Gencer, T. E. & Aktan, M. C. (2021). *Dijitalleşen Çağda ve Toplumda Değişen İhtiyaçlar ve Sorunlar: E-Sosyal Hizmet (Sosyal Hizmet 2.0) Gereksinimi*. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32 (3).
- Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi*, (10zel), 1-22. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosder/issue/40964/494723> adresinden elde edilmiştir.)
- Hançer, G. (2019). *Çocuk Hakları ve Çocuk İstismarı Konusunda Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Görüşleri*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- İdris, M. (2017). Çocukluğun Dijitalleşmesi Çocuğun Dijital Zehirlenmesi. *Trt Akademi*, 2 (4), 598-602. (Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta/issue/45884/579198>)
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948). (<https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/english> internet adresinden 17.02.2023 tarihinde elde edilmiştir.)
- Karabulut, B. (2015). Bilgi Toplumu Çağında Dijital Yerliler, Göçmenler ve Melezler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 11-23.
- Karadoğan, U. C. (2019). “Çocuk ve Çocukluk” Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), 195-226.
- Karaduman, S. (2019). Yeni Medya Okuryazarlığı: Yeni Beceriler/Olanaklar/Riskler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6 (1), 683-700. DOI: 10.17680/erciyesiletisim.484193
- Karakaş, B. & Çevik, Ö. C. (2016). Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 887-906.

- Karakuş-Öztürk, H. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 253-276.
- Karasu-Avcı, E. ve Turan, S. (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Dijital Vatandaşlık Bağlamında İncelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1), 28-38.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (1).
- Kaya, G. İ. (2021). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme ve Eğitim: Değişen Roller. *İnsan ve İnsan*, (8), 83-100. DOI: 10.29224/insanveinsan.819184
- Künüçen, H. H. & Samur, S. (2021). Dijital Çağın Gerçeklikleri: Sanal, Artırılmış, Karma ve Genişletilmiş Gerçeklikler Üzerine Bir Değerlendirme. *Yeni Medya* (Online), 2021 (11), 38-62.
- Mammadrzali, S. S. (2020). Unchained Freedom in Cyberspace: A New Danger for Children's Rights. *Law Rev. Kyiv UL*, 391.
- MEB (2013). *Dijital Çağ ve Öğrenme Kültürü*. (<https://docplayer.biz.tr/5505397-Dijital-cag-ve-ogrenme-kulturu.html> internet adresinden 05.11.2022 tarihinde alınmıştır.)
- Mustafaoğlu, R., Zirek, E., Yasacı, Z. & Razak-Özdinçler, A. (2018). Dijital Teknoloji Kullanımının Çocukların Gelişimi ve Sağlığı Üzerine Olumsuz Etkileri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 227-247.
- Nawaila, M. B., & Kanbul, S. (2020). Turkish Digital Children's Rights Scale. *International Journal of Digital Literacy and Digital Competence (IJDLDC)*, 11(1), 62-76.
- Nawaila, M. B., Kanbul, S., & Ozdamli, F. (2018). A review on the rights of children in the digital age. *Children and Youth Services Review*, 94, 390-409.
- Nawaila, M. B., Kani, U. M., & Kanbul, S. (2021). Digital Children's Right: Human Right Perspective. *Human Rights in the Contemporary World*.
- Negroponte, N. (1996). *Dijital Dünya*. (Çev. Z. Dicleli). Türk Henkel Dergisi Yayınları.
- Olgun, C. K. (2020). Dijital Kültürün Yükselişine Doğru: Riskler ve Fırsatlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 185-218. DOI: 10.14520/adyusbd.737364
- Özbiçgin, İ. G. (2012). Risk ve risk çeşitleri. *Bilişim Dergisi*, (145).
- Özcan, N. (2022). *Dijitalleşme ve Ahlak İlişkisi Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı. Doktora Tezi.
- Özkaya, P. (2023). Dijital Dünyada Çevrimiçi Riskler, Bilişim Suçları ve Mağdur Çocuk. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (53), 13-42. DOI: 10.54049/taad.1231771
- Parlak, B. (2017). Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Kayfor 15 Özel Sayısı, 1741-1759.
- Penezoglu-Yıldırım, D. N. & Ulukol, B. (2022). Dijital Oyunlar ve Şiddet. *Trt Akademi*, 7 (16), 1162-1171. DOI: 10.37679/trta.1181795
- Sağlam, M. & Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1 (2), 43-56.
- Snyder, J. (2016). *An Epistemic Analysis Of The Children's Internet Protection Act*. (<https://jesssnyder.wordpress.com/2016/12/04/an-epistemic-analysis-of-the-childrens-internet-protection-act/> internet adresinden 16.03.2023 tarihinde elde edilmiştir.)

- Snyder, J. (2016). *Digital Brains*. (<https://jesssnyder.wordpress.com/2016/09/13/digital-brains/> internet adresinden 20. 03. 2023 tarihinde elde edilmiştir.)
- Şahin, H. H. (2020) *Türkiye’de Çocuk Olmak: Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şimşek-İşliyen, F. (2020). Dijital Çağda Bilginin Değişen Niteliği ve İnfobezite: Z Kuşağı Üzerine Bir Odak Grup Çalışması. *Selçuk İletişim*, 13(1), 246-272.
- TDK (2022). (<https://sozluk.gov.tr/> internet sitesinden 8.10.2022 tarinde alınmıştır.)
- TÜİK (2021). *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132> internet adresinden 03.05.2023 tarihinde ulaşılmıştır.)
- Tunç-Şahin, C., Turan, S. & Karadeniz, O. (2021). X, Y ve Z Kuşaklarının Eğitim, Öğretmen, Öğrenci Algıları. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (43), 6295-6327. DOI: 10.26466/opus.948789
- UNICEF (2017). *Dünya Çocuklarının Durumu: Dijital Bir Dünyada Çocuklar*. (www.unicef.org/SOWC2017 sitesinden 06.11.2022 tarihinde ulaşılmıştır.)
- Uşaklıoğlu, A. Y. (2021). *Dijital Hukuk*. Seçkin Yayıncılık.
- Üçüncü Millî Kültür Şûrası Çocuk ve Kültür Komisyonu Raporu (2017). *Çocuk ve Medeniyet*, 2 (3).
- Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188-201. DOI: 10.21733/ibad.871703
- Üstündağ, A. (2022). Çocukların Sosyal Medya, Akıllı Telefon ve Oyun Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23 (3), 316-326.
- Veen, W. (2007). *Homo Zappiens and the Need for New Education Systems*. (https://www.academia.edu/49457365/Homo_Zappiens_and_the_Need_for_New_Education_Systems internet adresinden 30.10.2022 tarihinde elde edilmiştir.)
- Yalçın, H. (2017). Dijital Yerliler ve Bilgi Kaynakları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 567-580.
- Yalçın, O., Sökmen, A. B. & Kulak, H. (2013). Kuşakların Temel Özellikleri ve Hava Harp Okulu Uygulamaları. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12 (24).
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*. (<http://213.14.10.181/index.php/EB/article/view/5326/1485> internet adresinde 29.04.2023 tarihinde elde edilmiştir.)
- Yıldırım, S. (2020). *Ortaokul öğrencilerinin dijital hak ve sorumluluklarına yönelik farkındalık durumlarının değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

8. EKLER

EK 1: Temel Yaklaşımlar: Ülkeler

Bu görsel, çalışmanın bulgular kısmındaki temel yaklaşımlar başlığı altında söz edilen romen rakamların temsil ettiği ülkeleri göstermektedir.

Ülke	f	Ülke	f	Ülke	f
Ukrayna	I	Portekiz	XIX	Birleşik Arap Emirlikleri	XXXVII
Arnavutluk	II	Romanya	XX	Türkiye	XXXVIII
Şili	III	Sırbistan	XXI	Tunus	XXXIX
Arjantin	IV	Slovenya	XXII	İsviçre	XL
Çin	V	İspanya	XXIII	Singapur	XLI
Ekvador	VI	İsveç	XXIV	Suudi Arabistan	XLII
Estonya	VII	Birleşik Krallık	XXV	Şili (2020)	XLIII
Almanya	VIII	Avustralya	XXVI	Almanya (2020)	XLIV
Guatemala	IX	Kanada	XXVII	Guatemala (2020)	XLV
Honduras	X	Hırvatistan	XXVIII	İran (2020)	XLVI
İran	XI	Finlandiya	XXIX	İrlanda (2020)	XLVII
İrlanda	XII	İsrail	XXX	İtalya (2020)	XLVIII
İtalya	XIII	Japonya	XXXI	Meksika (2020)	XLIX
Mauritius	XIV	Kazakistan	XXXII	Norveç (2020)	L
Meksika	XV	Malezya	XXXIII	Polonya (2020)	LI
Hollanda	XVI	Paraguay	XXXIV	Romanya (2020)	LII
Norveç	XVII	Kore Cumhuriyeti	XXXV	Birleşik Krallık (2020)	LIII
Polonya	XVIII	Filipinler	XXXVI		

EK 2: Temel Yaklaşımlar: Diğer Paydaşlar

Bu görseller de, çalışmanın bulgular kısmındaki temel yaklaşımlar başlığı altında söz edilen rakamlar ile ifade edilen diğer paydaşları gösterilmektedir. Diğer paydaşlar altı sayfi olarak ek-2’de yer almıştır.

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
1	Avrupa Konseyi	19	Inter-Amerikan Çocuklar ve Ergenler Enstitüsü
2	Avrupa Birliği	20	Mahremiyet Hakkına İlişkin BM Özel Raportörü
3	Amerika Devletleri Örgütü	21	BM İnsan Ticareti Özellikle Kadın ve Çocuk Ticareti Özel Raportörü
4	UNICEF	22	BM Genel Sekreterinin Çocuklara Yönelik Şiddet Özel Temsilcisi
5	UNICEF Doğu Asya ve Pasifik Bölge Ofisi	23	UNESCO
6	Avustralya İnsan Hakları Komisyonu	24	UNICEF (2020)
7	Çocuk ve Gençlik Komiseri İskoçya	25	Çocuk ve Gençlik Komiseri İskoçya (2020)
8	İngiltere Çocuk Komiseri	26	Hakların Savunucusu Fransa
9	Meksika Federal Bölge İnsan Hakları Komisyonu	27	Çocuk Hakları Savunucusu Arjantin
10	Kıbrıs Çocuk Hakları Komiserliği Ofisi	28	Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı
11	Güney Avustralya'nın Çocuklar ve Gençler Konseyi	29	Ulusal Çocuk Hakları Merkezi Kore Cumhuriyeti
12	Avrupa Dijital İyilik Konseyi	30	İsveçte Çocuklar İçin Ombudsman
13	RX Radyo	31	José Manuel Wever ve Elias Haig
14	Young Scot 5Rights Gençlik Liderlik Grubu	32	Alana Enstitüsü
15	Güney Avustralya Gençlik İşleri Konseyi	33	Liverpool Üniversitesi Garde ve Diğerleri
16	YouthLink İskoçya	34	Anne Collier ve The Net Safety Collaborative
17	Avrupa Konseyi (2020)	35	Chatziniolaou ve Lievens
18	Avrupa Birliği (2020)	36	Chicos.net

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
37	Bahçeşehir Üniversitesi'nde Kaban ve Diğerleri	55	DROPS
38	Barnardo's	56	ECPAT International
39	Belçika Güvenli İnternet Merkezi	57	ECPAT İsveç
40	İngiliz Film Carnegie UK Vakfı Kurulu	58	Equality Now
41	Carnegie UK Vakfı	59	Avustralya e-Güvenlik Komiseri
42	Cassandra Serry	60	EU Kids Online
43	Katalan Görsel-İşitsel Konseyi	61	Faith Gordon
44	Üreme Hakları Merkezi	62	Farida Shaheed
45	Dublin	63	Anar Vakfı
46	Winchester Üniversitesi Bilgi Hakları Merkezi	64	Cinsiyet ve Ergenlik: Küresel Kanıt Programı
47	Citizen Projesi ve SoapBox Labs	65	Girlguiding
48	Afrika Çevrimiçi Çocuk	66	Global Kids Online
49	Childnet	67	Küresel Ortaklar Dijital Gönderim
50	İskoçya'daki Çocuklar	68	Google
51	İnternet Güvenliği Konusunda Çocuk Yardım Kuruluşları Koalisyonu	69	Çocukluk ve Ergenlik Sosyolojisi Grubu
52	Hristiyan Eylem Araştırması ve Eğitimi	70	Homo Digitalis
53	Diana Ödtülü	71	İnsan Hakları İzleme Örgütü
54	Dijital Haklar Vakfı	72	Uluslararası Kayıp ve İstismara Uğramış Çocuklar Merkezi

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
73	Kore Uluslararası Çocuk Hakları Merkezi	91	Obezite Politikası Koalisyonu
74	İrlanda Kalp Vakfı	92	PSHE
75	İrlanda Çocuklara Zuhmü Önleme Derneği	93	Plan International
76	UNICEF Japonya	94	Çocuk Platformu
77	Jugendschutz.net	95	Play Wales
78	Kemal Veli Açar	96	Vrije Universiteit Brussel
79	Bilgi Medya Tasarım Enstitüsü	97	RedNatic
80	Avustralya Hukuk Konseyi	98	Richard Graham
81	Leanne Bowler	99	Joanne Evans
82	LEGO Grubu	100	Save the Children
83	Leiden Üniversitesi Hukuk Fakültesi	101	Save the Children Nikaragua
84	Green ve Diğerleri	102	Silvana Ruiz
85	Pirela ve Vasquez	103	İsviçre Çocukları Koruma Vakfı
86	National Day Nurseries Association	104	VERSES
87	NetClean	105	5Rights Vakfı
88	Netsafe	106	Action Innocence Foundation
89	New Humanity	107	Alana Enstitüsü (2020)
90	Norveç Kanseri Derneği	108	Alkol Eylemi İrlanda

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
109	AI Sur	127	CRIN
110	Garde ve Diğerleri (2020)	128	Sivil Eşitlik ve Adalet Derneği
111	Asociación por los Derechos Civiles	129	Collective Shout
112	ATINA	130	Çocuk ve Ergen Hakları Komisyonu
113	AHISA	131	Sierra Leone
114	Avustralya Çocuklar ve Medya Konseyi	132	Corporación Opción
115	Dijital Çocuklar için Mükemmeliyet Merkezi	133	Corrin Demeo
116	Barbara Reed ve Diğerleri	134	Halder ve Diğerleri
117	ECPAT Kanada	135	Uluslararası Çocuklar İçin Savunma
118	BRİS	136	Defend Digital Me
119	Kanada Çocuk Koruma Merkezi	137	Deutsche Kinderschutzbund
120	Carnegie UK Vakfı (2020)	138	Küresel Mahremiyet Meclisi
121	Center for Child Law	139	Bruderer ve Andrijevic
122	San Martin Ulusal Üniversitesi	140	Alman Çocuk Fonu
123	Afrika Çevrimiçi Çocuk (2020)	141	McNamara ve Diğerleri
124	Çocuk Hakları Merkezi Sırbistan	142	ECPAT International (2020)
125	Aşya Çocuk Hakları Koalisyonu	143	ECPAT İsveç (2020)
126	Toplumda Çocuk Hakları İsveç	144	ECPAT UK

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
145	Duygusal Yapay Zekâ Laboratuvarı	163	Jo Kaybryn
146	Şiddete Son Veren Küresel Ortaklık	164	Smith ve Diğerleri
147	Enhancing Children's Lives	165	KMDI
148	eQuality Projesi	166	Adli Yardım ve Destek Merkezi
149	Avustralya e-Güvenlik Komiseri (2020)	167	LAC
150	Parkanyı ve Hucklesby	168	Leonor Cellier
151	Facebook	169	Marine Chu
152	Faith Gordon (2020)	170	Castoldi ve Diğerleri
153	Çocuk ve Aile Bakım Derneği	171	Medya İzleme Afrika
154	Hope For Children	172	MediaSmarts
155	Humanium	173	Pakapaka Kanalı
156	Uluslararası Katolik Çocuk Bürosu	174	Kayıp Çocuklar Avrupa
157	ICMEC	175	NOOIS
158	IDA	176	Hannah Ruschen
159	ISPC	177	STK Konsorsiyumu
160	Kibutzim Koleji	178	OPC
161	IRIC	179	PIN
162	James Michael A. Uaminal	180	Barışıl Eylemler Platformu

f	Paydaşlar	f	Paydaşlar
181	Plan International (2020)	192	Protect Children
182	PICUM	193	Susie Alegre
183	Priyanka Tomar	194	İsviçre Çocukları Koruma Vakfı (2020)
184	Pro Juventute	195	Tetsuya Şimada
185	Prostasia Vakfı	196	Lancet ve Financial Times Komisyonu
186	Perry ve Diğerleri	197	UNICEF Danimarka
187	Save the Children (2020)	198	UNICEF Japonya
188	Save the Children İspanya	199	Refah Sağlık ve Gençlik
189	Colburn ve Diğerleri	200	Brodie ve Diğerleri
190	SIENNA Projesi	201	World Vision
191	Hof ve Lievens	202	YJA Projesi